

Folke-
Bok-
Samlin-
=ger

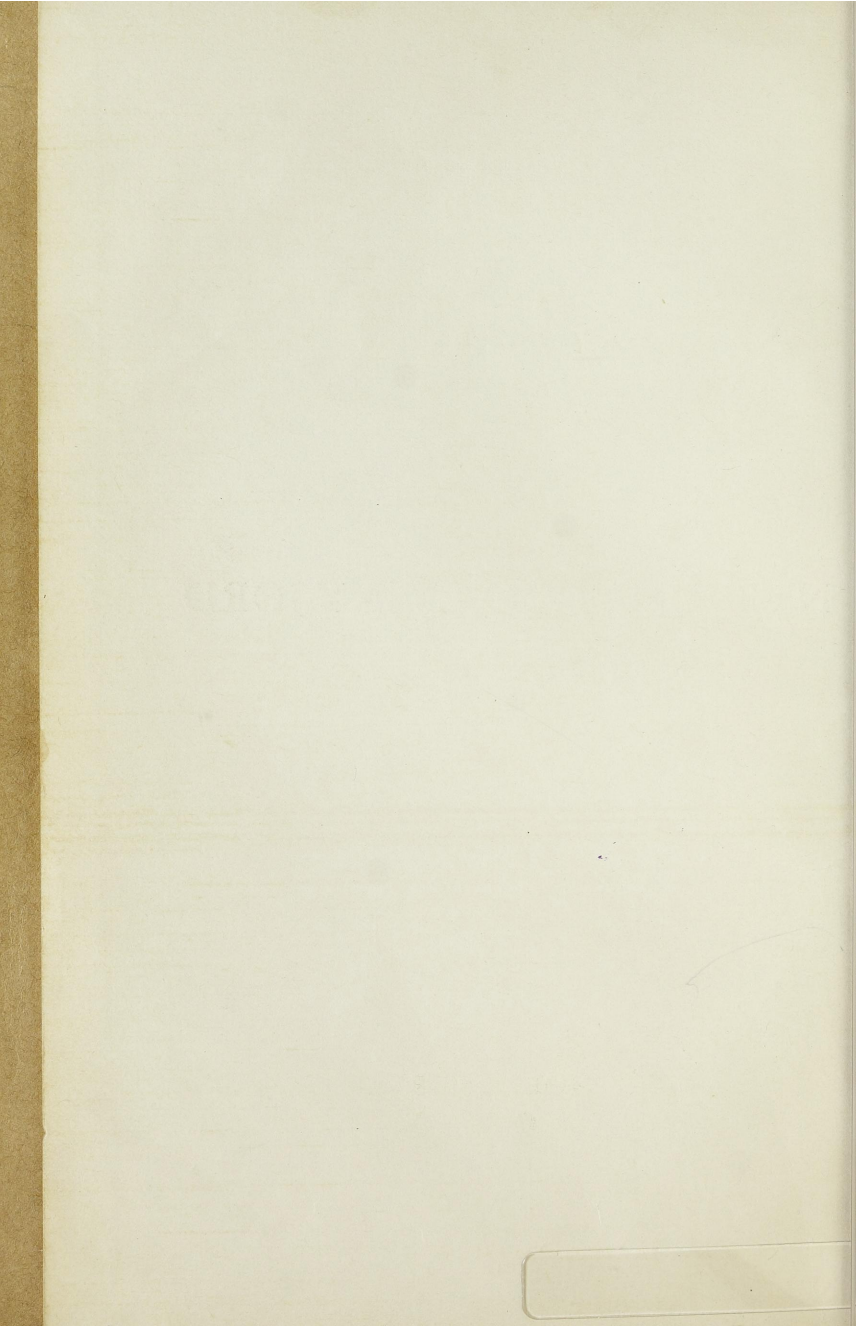

Denne bok tilhører:

*Fredrikstad
Folkebibliotek.*

NYE HIMLE OG EN NY JORD

LUDVIG NORDSTRØM

NYE HIMLE OG EN NY JORD

OVERSAT AV
LILLY HEBER
DR. PHIL.

Fredrikstad Folkebibliotek

KRISTIANIA
OLAF NORLIS FORLAG
1917

UTGÅTT FRA

Fredrikstad bibliotek

JUNIO 6 1901

839.74

N 759 m

NIKOLAI OLSENS BOKTRYKKERI, KRISTIANIA

TIL NORSK UNGDOM

Indledning.

Den som i fremtiden vil studere nordisk aandsliv i de historiske aar vi nu gennemlever, vil komme til at maatte stanse op foran denne bok. Den indvarsler nye tider ikke bare i Sveriges, men i Nordens aandelige liv, i tæt sammenhæng med mægtige nye idéstrømninger hele verden over.

For en iagttager av moderne svensk aandsliv er det indlysende at netop denne bok maatte komme netop i Sverige. Ikke nogensteds i Norden er modsætningene saa skarpe som der. Der lever den dag idag en byrakratisk konservatisme som vi andre skandinaviske folk har vanskelig for at forestille os. Netop derfor flammer frisindet hetere, det nye gror kraftigere og formuleres klarere og dristigere i vore dages Sverige end nogensteds ellers i Norden.

Hvad specielt norsk aandsliv angaar, er jeg klar over at de sociale og etiske idéer Ludvig Nordstrøm gjør sig til talsmand for, de gror ogsaa der og er allerede blit utformet paa bred, videnskabelig basis. Ogsaa i dansk aandsliv arbeider tidens nye tanker sig frem, paa engang filosofisk og praktisk betonet som hos Ludvig Feilberg.

Det er paa tide at disse enkeltbevægelser som uafhængig av hverandre er opstaaet i de nordiske lande og som holder paa at kjæmpe sig frem til stadig større klarhet og maalbevissthet, — det er paatide at disse

bevægelser konfronteres med hinanden og forenes til en fælles kulturstrøm, om Norden skal magte at løse sin del av de opgaver som vil foreligge saasnart verdenskrigen er ophørt.

Især gjælder det at vinde nordisk ungdom for tidens store tanker.

Her er Nordstrøms bok *Nye himle og en ny jord* skikket som ingen anden.

Man kan være uenig med ham i detaljproblemer, man kan stille store spørmaalstegn ved hans forhold til »romantiken«, som han saa ivrig bekjæmper, uten at ane at han selv i bedste og dypeste forstand gaar dens erender (den avklarnede og skjønne form for »romantik« som nu skal fornye verden), — én ting er sikker, en bok som denne, saa rik paa store fremtids- tanker, maa komme til at gaa som et vaarveir over nordisk ungdom, vække, tænde, samle.

Ikke mindst tænker jeg paa interesseret og begavet bonde- og arbeiderungdom som lever utestængt fra rike aandelige impulser. Kan Nordstrøms bok naa frem ogsaa til den, gi den nyt livsmod, spore og vække ogsaa den til aandelig bedrift, har den kanskje opfyldt sin største mission. Aandsaristokratiens tider er forbi. Skal verden gaa frem, skal menneskeheten magte sin opgave i de store tider som stunder, maa *alle* være med, fremforalt de lag av samfundet som hittil har været avskaaret fra at ta levende del i verdensaaandslivet. —

Netop fordi det gjaldt at faa istand en saavidt mulig billig folkeutgave av Ludvig Nordstrøms bok, har jeg i min oversættelse utelatt de tre første avhandlinger i den svenske utgave og bare medtat den sidste halvpart, som skarpest belyser de verdensbevægelser forfatteren har villet gjøre et nordisk publikum bekjendt med. Av hensyn til de læsere som vanskelig kan klare citater paa fremmede sprog, har jeg overalt oversat dem,

likesom ogsaa de boktitler som hadde direkte betydning for forstaaelsen av sammenhængen.

De avsnit som behandler særsvenske forhold uten direkte interesse for det øvrige Norden, har jeg utelatt. Likeledes har jeg, — ogsaa med forfatterens tilladelse — væsentlig av hensyn til den begrænsede plads, forkortet enkelte kapitler, hvad jeg har antydnet ved tankestreker, mens jeg overalt har ladet paragraftallene følge fortløpende paa hinanden. De vil derfor ikke altid stemme i originalen og oversættelsen.

Forøvrig skylder jeg hr. Nordstrøm min bedste tak fordi han velvillig har git mig frie hænder ikke bare med hensyn til de rent praktiske avgjørelser, men ogsaa i selve oversættelsen.

Hvor det gjælder at gjengi tankelyn og aforismer fremsat i en saa djerv og intuitiv form, maa man staa frit likeoverfor bokstaven forat aanden og meningen skal komme til sin fulde ret.

Stocksund, pr. Stockholm, oktober 1917.

Lilly Heber.

Forord.

De her meddelte foredrag, avisartikler og teorier skriver sig fra aarene 1912—1917. Jeg har villet ta med endel av de offentlige uttalelser jeg i disse aar er kommet med, dem som knytter sig til en bestemt tankeretning, uttrykt i samlingens titel.

Det som klarlægges i og med denne samling er intet andet end en universel aandelig orienterings-, nyorienteringsbevægelse i verden, som jeg har paapekt i artikelserien *Nye himle og en ny jord*. Jeg gjør ingen fordring paa at være eller bli anset som en original tænker. Barn av min tid prøver jeg at naa til det mest mulig koncise uttryk for det som bevæger mig som barn av tiden. Den opmerksomme læser vil let merke hvorledes en stigende klarhet gjør sig gjældende i bevissthetsprocessen eftersom boken skrider frem.

Hvad den sidste avdeling *Civitas Dei* angaar, er den kommet i stand ved en aksplukning av en række i løpet av de sidste aar hastig nedkastede og siden bevarede optegnelser. For oversigtens skyld har jeg grupperet dem i visse kapitler, men det er klart at paragrafene under disse omstændigheter ikke kan undgaa undertiden at motsi hverandre. De meddeles heller ikke som et færdig system, men som uttalelser om problemer som tør sysselsætte ethvert reflekterende nutidsmenneske; som et straa til stakken; som en hilsen til eventuelt likeledes tænkende. — —

Djursholm, langfredag 1917.

Ludvig Nordstrøm.

SKANDINAVIEN OG ET NYT
EUROPA

FOREDRAG I DET NORSKE STUDENTERSAMFUND 4. NOV. 1916.

I

INDIVIDUALISME OG TOTALISME I DEN HISTORISKE UTVIKLING.

§ 1.

Mine damer og herrer! Tilfældet har føiet det slik at jeg staar her som svensk og taler til Dem som nordmænd den 4. november, den gamle unionsdag. Mellem den 4. november og os alle reiser sig den 7. juni. Unionen gjorde os i sin tid til nationer mot hverandre. Den 7. juni's betydning for Skandinavien var at den dagen skapte den første chance for Norge og Sverige til en gang at bli to nationer *med* hverandre. Den dagen sprængte bort det aandelige Kjølen og gjorde os igjen til likestillede, frie mennesker.

Naar vi nu paa den gamle unionsdag staar her ansigt til ansigt under disse nye forhold og med verdenskrigen rasende rundt omkring os, vil jeg i tilfældets spil se mer end et tilfælde, jeg vil deri se et symbol og et tegn

paa en kommende verden med nye baand mellem menneskene efterat de gamle er brustet.

Hvad denne nye verden kan tænkes at komme til at indebære og hvilken stilling og opgave vi skandinaviske folk kan komme til at faa i denne nye verden, det er, mine damer og herrer, hvad jeg iaften like overfor Dem som har været saa venlige at be mig tale her i studentersamfundet, skal forsøke at antyde i nogen korte hovedtræk efter det syn jeg har paa problemet.

§ 2.

Det har sikkerlig slaat Dem likesom alle alle andre som har beskjæftiget sig med dette verdenkrigens og fremtidens problem, hvorledes savnet av et hovedsynspunkt stadig gjør sig gjældende i alle diskussioner. Den ene kommer med ett synspunkt, den anden med et andet, ræsonnementene løper som regel ut i kaos, og de allerfleste ryster paa hodet og sier: Det hele er meningsløst!

Dette er haabløshetens og den aandelige svakhets flugt fra virkeligheten. Vi kan ikke nøie os med paastanden om at den nuværende situation i verden er meningsløs. Vi maa anstrenge alle vore kræfter for at komme til en løsning, og vi maa fremforalt finde et hovedsynspunkt.

Dette kan man ogsaa finde ved at studere de principper som under verdenskrigens forløp er blit proklameret paa jorden. Undersøker man denne nøiere, vil man komme paa det rene med, at der i denne vældige krig er to fuldstændig klare og bestemte principper som staar mot hinanden.

Det ene av disse principper er *individualismens*.

Hvad det andet princip angaar, saa har det endda ikke faat et over hele verden godtat og kjendt navn. Dette princip er endnu udøpt, og jeg har for mit eget private bruk kaldt det for *totalismen*.

Mellem disse to hovedprincipper er det krigen staar. Men det er ikke nok at vi kjender princippene. Det er nødvendig at kjende det *maal* disse principper sigter mot. Undersøker man nu dette, finder man, at saavel individualismen som totalismen kjæmper for samme maal. Og det er: *verdens enhet*.

Der er altsaa hovedsynspunktet. Man kan si at gjennem denne krig er for alle som har øine og øren, verdens enhet blit det eneste viktige i hele verden. Og denne verdens enhet, den uttrykkes i almindelighet i ordet: *verdensstaten*.

Det er saaledes om verdensstaten krigen til syvende og sidst staar.

Hvor frygtelig krigen end maa synes os

at være, hvor store lidelser den end maa føre over millioner av mennesker, hvor meget den end har formørket vort liv — alt det onde opveies allikevel av dette ene faktum at krigens indsats er verdensstaten, og at verdensstaten er fremstaat for folkenes bevissthet og verdenspolitikkenes haandhævere som en fra og med vore dage uryggelig realitet.

Det store, det alt andet overskyggende, er dette, at verdensstaten er blit akcepteret som maal for alle folks og staters *praktiske* politik, og at paa verdensstaten skal verden klart og maalbevisst begynde at bygge saa snart krigen er slut.

Dette betyr, at naar krigen er endt, saa er ogsaa den gamle verden død som vi saa og levet i før krigen; og en ny verden er endelig opgaat over jorden.

§ 3.

Hvorfor maa denne ene omstændighet, at verdens enhet, at verdensstaten er blit en realitet for menneskeheten, være et hovedsynspunkt for os? Fordi i og med dette faktum en urgammel politisk hovedtanke og hoveddrøm hos menneskeheten endelig er naadd frem til virkeliggjørelse.

Vi kan granske hvor langt tilbake det skal være i historiens dokumenter, saa vil vi finde at verdensstaten ligger paa dypet av

alle anstrengelser. Naar i Det gamle Testamente Gud velsigner Abraham, Isak og Jakob, er det med ordene: I din sæd skal *alle* folkeslag paa jorden bli velsignet. Og i antikens politiske kampe er maalet likeledes at erobre hele den da kjendte jord for at binde sammen alle dens dele til en organisk enhet.

Naar derfor denne enhet proklameres i vore dage, da betyr det, at det som menneskene i tusenvis av aar har strævet henimot, det staar de nu i begrep med at opnaa. Hvad Alexander den store, hvad romerne, hvad den katolske kirke, hvad middelalderens tyskromerske vælde, hvad Napoleon prøvet at realisere, det skal vi nu, alle levende folk paa jorden, ta op og endelig begynde at virkeliggjøre. Det er menneskehetens *hittil* viktigste drøm som det blir vor kommende opgave praktisk at realisere.

Paa dette punkt staar menneskeheten idag:

§ 4.

Verdens enhet er altsaa fastslaat og demonstreret gjennom verdenskrigen som et faktum man ikke kommer bort fra. Men det er om den paa denne enhet baserte *verdensstat* at meningene er delte. Det er om *formen* for denne kommende verdensstat at de to store hovedleire i verden, den individual-

Ludvig Nordstrøm: Nye himle og en ny jord. 2

istiske og den totalistiske, for øieblikket kjæmper paa liv og død.

Individualismens verdensstatstanke repræsenteres i dette øieblik blandt jordens stater av Tyskland. Det representerer dermed verdenspolitikens ældste tradition, og Tyskland er ikke for ingenting historieforskningens forjættede land paa jorden. Den politiske tradition om det utvalgte folk som det representerer blandt nutidens nationer, kan føres tilbake til Orientens land i den fjerneste fortid. Naar Det gamle Testamente gir jødene det nylig citerte løfte, saa heter det: I *din* sæd skal jorden velsignes, og Israels barn blev fremstillet som Guds eiendomsfolk, d. v. s. Guds stedfortrædere paa jorden. Paa samme maate var Alexander den store gudernes yndling; romerne betragtet sig som det utvalgte folk; likesom assyrerne gjorde det i sin tid; den katolske kirke hadde i pavens person magt til paa Guds vegne at løse og binde alle mennesker, baade i himmelen og paa jorden; de tysk-romerske keisere var Guds redskaper; Napoleon var civilisationens utvalgte forkjæmper blandt alle folk.

Men Tyskland har tat et skridt videre end alle den verdenspolitiske individualismes repræsentanter nogengang tidligere har gjort. Det har, kan man godt si, tat det sidste skridt som den verdenspolitiske individualisme kunde

ta her paa jorden. Med Tyskland har denne individualisme naadd grænsen for sine udviklingsmuligheder. Dette betydningsfulde skridt ligger deri, at Tyskland bevisst har kjæmpet for magten over hele *jordkloden*.

Det er dette som saa ofte misforstaaes eller glemmes bort. I almindelighet blir mennesker staaende ved det punkt, at Tyskland vil skaffe sig et utvidet handelsmarked, vil overfløie England, eller alt slikt som enhver kjender til. Men ser man ikke det faktum like i ansigtet, at Tyskland ret og slet vil ha magten over hele jordkloden, saa begriper man hverken hvad verdenskrigen gjælder, eller gir Tyskland den agtelse det er værd. Og forstaar man ikke disse fakta, er enhver diskussion av verdenskrigens og verdensfredens problem fuldstændig ørkesløs og fører ikke til nogetsomhelst.

At magten over hele jordkloden har været Tysklands maal, det er man til og med allerede nu istand til klart at paavise.

Det første man da har at peke paa, er det som er hændt i den europæiske politik fra aaret 1878. I det aar tok nemlig Tyskland det første skridt mot det maal som skulde føre til herredømmet over jordkloden. Det var aaret for den store Berliner kongres hvor Balkanproblemet blev ordnet. Helt fra Wienerkongressen 1815 hadde den europæiske

konsert eller likevegten mellem de europæiske stater hersket. Denne likevegt brøt nu Tyskland, støttet paa sine seire over Østerrike og Frankrike, og fremtraadte som den ledende stat paa det europæiske fastland. Denne ledende stilling hadde Tyskland takket være sin seirende armé, som blev alment erkjendt som den sterkeste i verden. Tyskland, hvis maal det var foreløbig at vinde hegemoniet i Europa, befæstet denne ledende stilling gjennom allianserne med Østerrige 1875 og med Italien 1882.

Dermed var det fordem sterke Frankrike isoleret og magtesløst. Og hegemoniet over Central- og Vest-Europa indehavdes av Tyskland.

Hittil hadde den vordende verdenserobrere støttet sig udelukkende til sin armé. Men i og med at det europæiske hegemoni erobredes, kom turen til verdenshegemoniet, og i samme stund fremtræder Tysklands gigantiske flaaetpolitik. Denne politik falder sammen med Keiser Wilhelm II's tronbestigelse, og hans første proklamation om den vordende verdenserobrers utenrikspolitiske maal lød: »Herefter skal ingenting bestemmes i verden uten Tysklands samtykke«, og dette betydde som en tysk forfatter uttrykte sig, at man »efter det øieblik ikke kunde ta nogensomhelst beslut-

ning i verden uten at Tyskland avgjorde beslutningens indhold.«

Følgen av denne verdenspolitiske individualisme blev det kolossale flaaateprogram av 1898, som fortsattes i 1900 og 1902 og gik ut paa en flaaate større end Englands. Og efterat den tyske flaaate først var skapt, gaar utviklingen hurtig. Maalet for den individualistiske politik klarer mer og mer for hele det tyske folk, og i det øieblik det overfløiede Europa begynner at vaakne op og undres over hvad som er paafærde, og de tidligere bestemte magter England og Frankrike slutter en preliminær allianse i 1904, da betragter Tyskland dette som et illegitimt indgrep i dets ret til verdensherredømmet. Og nu viser Tyskland sin beslutning om at ta ledelsen i verden. Den 31. mars 1905, nogen uker efter Ruslands katastrofenederlag ved Mukden mot japanerne, avlægger den tyske keiser sin visit i Tanger i Marocco, og Tyskland overleverer sit ultimatum i Maroccospørsmålet til Frankrike; følgen blev den franske utenriksministers avgang. Dermed var Tysklands militære magtstilling fastslaat. Da Tyskland ved Algeciraskonferansen 1906 ikke desto mindre led et *politisk* nederlag, indsaa det, at der likeoverfor en gjenstridig verden krævedes en endda vældigere magt, og i 1906 og 1908 økedes paany det tyske flaaateprogram, og i

1909 tildelte Tyskland den europæiske politik et slag i ansigtet ved at bryte den bosniske overenskomst av 1878 og ganske rolig la Østerrike annektere Bosnien.

Dette skedde for at vise verden og spesielt den europæiske politik at likevegten mellom Europas stater var forbi. Der fandtes en magt som bestemte politikken i verden, og denne magt var Tyskland. To aar senere, i 1911, blev samme forsøk gjentat under Agadirkrisen. Da mislykkedes det. Og nu viste det sig hvor klart Tyskland oppfattet tanken om verdensherredømmet. Dette at forsøket mislykkedes, oprørte hele landet, verdenshegemoniet var truët, og i 1912 og i 1913 kom nye, endda kolossalere hærordnings- og flaaateprogrammer, og dermed hadde Tyskland, siden det viste sig at de øvrige magter ikke vilde bøie sig for verdenserobreren, bare en eneste utvei igjen, kampen. Kampen for at naa verdensherredømmet eller undergangen! »Weltmacht oder Niedergang!« som feltropet lød. Ut fra denne situation skaptet forutsætningene for verdenskrigen.

Ser man nu i hele denne stigende tyske verdenspolitikk bare en, som det ofte hævdes, kras »materialisme«, saa indebærer denne dom ganske tydelig en misopfatning av problemet. Ser man i denne politik en moralsk og intellektuel barbarisme, og ogsaa dette hævdes

ofte, — saa er heller ikke det rigtig. Alle kjendere av det moderne Tyskland er enige om dets overordentlige dygtighet, hæderlighet og intellektuelt høie standpunkt. Det er ikke paa disse omraader man har at finde forklaringsen til den tyske politik. Forklaringen ligger deri, og kun deri, at Tyskland er bæreren av den urgamle verdenspolitiske individualisme. Dets motiv er rent, dets verdensopfatning er den klareste i verden, ti det har før nogen anden indset verdens enhet og at verdensstaten rykket stadig nærmere. Dets maal er at gagne menneskeheten, ti det vil bygge verdensfreden under sine vaabens beskyttelse.

Men det lider av en stor og avgjørende feil: Det har set bakover istedenfor fremover efter sine politiske idealer. Det er blit politisk forstenet som Lots hustru ved synet av verdenshistoriens Sodoma og Gomorrabrand. Det har utviklet sig til en politisk Don Quixote. Likesom denne førte riddervæsenet til det punkt hvor dets umulighet faldt hver og en i øinene, men gjorde det av de bedste motiver samt dreven av alt for meget studium i gamle tiders dokumenter, saaledes har det moderne Tyskland lik en Don Quixote blandt jordens stater i den bedste mening av verden ført den verdenspolitiske individualisme til et punkt hvor dets umulighet falder hele verden

i øinene, og hvor dets opløsning er uundgaaelig.

Det ligger tydelig ideelle motiver bak Tysklands kamp for opprettelsen av verdensstaten paa den politiske individualismes grund. Det fremgaar av alle tyske uttalelser. Allerede for hundrede aar siden proklamerer Fichte, at tyskerne er det utvalgte folk, det store pædagogiske folk, hvis opgave det vil bli at opdrage verdens øvrige folkeslag til aandelig liv. Der er Tyskland allerede den utvalgte stat, hvis kulturmission profeteres, og hvad er dette andet end den samme tankegang som i Det gamle Testamentes løfte til Israels barn: *I din sæd skal alle folk velsignes.* Og i vore dage sier en tysk professor: »Til det tyske folk mer end til noget andet er det betroet at opbygge menneskehetens liv,« og tyske aviser skriver at det er en absolut nødvendighet at det tyske sprog erstatter det engelske som verdenssprog, ti det tyske sprog kommer direkte fra Gud og sænker sig som en balsam i menneskenes hjerter og forædler dem.

Her er den ældgamle verdenspolitiske individualisme i menneskehetens historie uttrykt saa klart og paatagelig som man bare kan ønske det.

Og hele dette syn paa Tyskland som det utvalgte land drev frem en storstilet og hele verden omspændende praktisk virksomhet, som

dels hadde sin rot i den tyske livsanskuelse, dels reciprokt paavirket den, og som fremtræder bak de vældige rustninger og viser hvorledes den tyske verdensstat ikke bare var en drøm, men en virkelighet i anmarsch.

Hvad denne vældige verdenserobrer ved krigsutbruddet allerede hadde rukket at gjøre, var at ompænde jordkloden med et net av tyske handelsforetagender, dampskibslinjer, industrikjeder. Ser man først bare paa Europa, hadde Tyskland slaat under sig russisk jordbruk og russisk industri, engelsk, fransk, belgisk og italiensk industri og forretningsliv, ikke mindst gjennom den dygtige beregning som laa i den bekjendte »dumping taktik«, d.v.s. konkurranse gjennom underbydning og betaling paa lange terminer, alt finansieret og støttet av den tyske stat. I Skandinavien og Finland var forholdet i stor utstrækning det samme.

Ser man paa ikke europæiske land, finder man tyske finansmænd snart sagt beherske den nordamerikanske forretningsverden, ha fast fot i Sydamerika og Central Amerika, staa bak den indre politik i Kina, bak oprørsagationen i Indien og utbrede sig i Afrika.

Vil man ha et eneste eksempel paa hvordan denne verdenserobrer har formaadd at ordne alt efter en stor maalestok og lægge hele verdensmarkedet under sig, kan man ta

op spørsmålet om den australske metalindustri. Australien producerer som bekjendt omtrent en femtedel av verdens zink- og blytilførsel. Tyskland vilde ha magten over denne store produktion. Derfor dannet det metalsammenslutninger i alle de store verdensknutepunkter og fik paa den maate verdens zink- og blymarked i sine hænder, i Amerika, gjennom der at styre med »The American Metal Company«; i Afrika hadde de »The African Metal Company« og i England »The English Metal Company.« Men hvem dirigerte disse sammenslutningers virksomhet? En gruppe bankierer i Frankfurt. En centralkomité, opprettet i London, men helt og holdent under tysk indflydelse, fixerte verdens zink- og blyprisen, og som et kuriosum kan det noteres, at denne organisation var saa sterk at den overlevet krisen og krigsutbruddet i august 1914 og regjerte like til midten av 1915.

Dette var i nogen store træk hvad det Tyskland som, for at tale med en engelsk forfatter, for 50 aar siden knapt var mer end et geografisk begrep, har rukket at utføre paa et halvt sekel. Tyskland hadde forvandlet ordet verdenspolitikk til en *virkelighet* gjennom at se verden som en enhet. Og dets maal var at bygge verdensstaten efter sine idéer. Hvad det hadde rukket da verdenskrigen utbrøt, det var at skape de første

materielle forutsætninger, men det saa i det fjerne det *virkelige* maal, det *ideelle*: verden og menneskeheten styret i overensstemmelse med tysk opfatning, det var for denne opfatnings seier over hele jordkloden at hele det gigantiske arbeidet var blit utført, og det var gjennom tanken paa denne endelige seier at dette arbeide hadde faat sin religiøse karakter.

I overensstemmelse med denne verdenspolitiske individualisme var en slik løsning av verdensproblemet det eneste som kunde redde menneskeheten fra at gaa under.

Tysklands opfatning av menneskeheten var at den var *ond*. Menneskene vilde ikke det gode, men det onde, de var ifølge sin virkelige natur vilde dyr. Mot denne over alle jordens riker spredte samling av vilde dyr stod i hvert land den av Gud utkaarede konge, som direkte fra himmelen mottok Guds ordre og i overensstemmelse dermed styrte og regjerte og tvang dyrene ind i et paa guddommelig aabenbaring baseret og ordnet samfundsliv. Og slik frelstes menneskeheten gjennom jordens monarker. Men Tyskland saa hvorledes det monarkiske princip blev svakere og svakere jorden over, hvorledes kongene svek og hvorledes menneskeheten i samme mon forfalt mer og mer. Dets maal, dets store verdensmaal, blev derfor at redde denne menneskehet fra undergang gjennom

at oprette en hele jordkloden omspændende verdensstat paa tysk monarkisk grund. I spidsen for hele verden skulde Tyskland gaa som skystøtten om dagen og ildstøtten om natten, og i spidsen for Tyskland skulde keiseren gaa. Eller som keiser Wilhelm sa ved sin tronbestigelse: »Ingenting skal herefter bestemmes i verden uten Tysklands og den tyske keisers billigelse.«

Og eftersom hele menneskeheten forøvrig ikke var at lite paa, skulde roten til dens ulykke: dens love, dens sprog, dens fri- og rettigheter berøves den, den tyske kultur skulde træde i stedet, og alle mennesker skulde i den nye verdensstat faa de tre rettigheter som en tysk prest ansaa at det tyske Polen, Elsass og Schleswig udelukkende burde utstyres med: de skulde hele jorden rundt paa grund av sin iboende moralske ondskap nøie sig med at betale skat, gjøre krigstjeneste og holde mund.

Og dermed skulde verdensstaten bli opbygget paa den, jeg sier det uten at spøke, paa den kanskje mest trohjertet ideelle grund verdenshistorien nogengang har set proklamert.

§ 5.

Mot denne opfatning av hvordan den kommende verdensstat politisk skulde formes,

stod den helt og holdent anderledes beskafne som i verdenskrigen repræsenteres av den verdenspolitiske totalisme, som paa sin side repræsenteres av England og Frankrike. Og her maa jeg ta litt abstraktere paa problemet for at faa med den vældige utviklingsgang i dens indre sammenheng. Men jeg haaber at mine tilhørere gjennom denne fremgangsmaate bedst og hurtigst skal faa belyst betydningen av de problemer som krigen har oprullet for vore øine.

Den verdenspolitiske *totalisme* fortsætter en tradition som ikke eier saa ældgamle aner som den verdenspolitiske individualisme. Den griper bare tilbake til middelalderens slutning eller til begyndelsen av den nyere tid. Middelalderen var de sluttede systemers tid, og dens bærende kraft var universalidéen. Men man finder, at samtidig med at den da kjendte verden sprænges istykker gjennom de geografiske opdagelser, saa sprænges ogsaa den gamle universalidé istykker, den gamle verden opfører at være centrum paa jorden, og hele tidsrummet fra middelalderens slutning og frem til den moderne tid karakteriseres av en stadig forsterket bevægelse utover mot periferien, et ukuelig begjær efter at omspænde de nyopdagede verdener og trække dem indenfor den gamle verdens grænser. Hele dette tidsrum karakteriseres verdenspolitisk av

idéen om den politiske likevegt i verden og grupperingen av verdens forskjellige stater for at vedlikeholde denne balanse.

Bak denne nye bevægelse i verden ligger paatagelig fremmarsjen av en fuldstændig ny livsopfatning. Det er i første række verdens handelsstater og i spidsen for dem England, som sætter fart i den nye idé. Og det betyr, at den gamle verdens livsprincip: *krigen* allerede trues av et nyt: *handelen*, og eftersom der kræves fred for at drive handel, blir fred efter middelalderens slutning det princip som tar sig praktisk uttrykk i likevegtspolitikken.

Fra denne tid begynder opfatningen av verden som et eneste enormt handelsmarked at gjøre sig mer og mer gjældende, og paa dette handelsmarked optræder de forskjellige stater som handelshuse. Naar nu nogen forstyrrer freden paa dette handelsmarked, saa betragtes han ret og slet som en fredsforstyrrer, som en forbryder, og stilles like med en beruset person som optræder paa et handelstov. Trygheten paa verdensmarkedet sikrer man sig gjennom overenskomster og avtaler, og den uomgjængelige betingelse for markedets bestaaen er den at disse overenskomster og avtaler holdes.

Hvad som er hændt i verden siden middelalderens slutning, er bare dette, at grunden stadig er blit underbygget, at avtaler og over-

enskomster stadig er blit gjort mer og mer bindende og omfattende, samt at markedet har utbredt sig sagte, men sikkert paa denne grundvold over større og større dele av jordkloden, og denne grundvolds væsen er ideelt blit sammenfattet i navnet civilisation. Navnet kommer jo av *civis*, medborger, og hele denne fremvoksende verdensstat har været, ikke en soldaterstat, men en medborgerstat, en altsaa i eminenteste forstand *civil verdensstat* i motsetning til individualismens militære.

Følger man denne verdenspolitiske totalisme i dens utviklingsgang, vil man snart finde hvad som utgjør selve grundforskjellen mellem den og den verdenspolitiske individualisme. Individualismen har altid, likesom den romerske kirke, Napoleon og nu allersidst Tyskland, hat et mekanisk syn paa verden og menneskeheten. Den har betragtet dem begge som livløse ting, som man kunde gruppere om som leketøisklodser, og som man paa barns maner kan bygge op til store fæstninger eller magasiner med tinsoldater paa murene. Denne maate at se tingen paa er den levning som endda findes i verden av antikt slaverivæsen paa det praktisk politiske omraade.

Den verdenspolitiske totalisme derimot tar hensyn til det organiske liv, dets former og betingelser. Den gaar ikke ut fra en mekanisk planlagt verdensstat, den gaar ikke

ut fra verdensstaten som *forutsætning*, den gaar ut fra verdensstaten som *maal*, som det punkt hvorhen alle bevægelser i verden konvergerer, som verdenspolitikken endepunkt eller kanskje rettere som dens brændpunkt, ti selv naar verdensstaten en dag er virkeliggjort, vil der findes politik.

I løpet av de 400 aar som er passeret siden totalismen begyndte sin fredelige utviklingsgang over verden, er ogsaa verdens enhet i viktige punkter rukket frem til at bli et faktum. Opdagelsesreiser er foregaat i stadig stigende antal og har beredt vei for handelen, handelen har gjennombrutt de tidligere skilte landes grænser og knyttet varige baand mellem folkene, i dens spor har den fornemste byggende og enende magt i menneskehetens historie: *loven*, fulgt, og jordens forskjellige folk har lært at kjende og respektere hverandre. Istedenfor som i tidligere tider at slaa hverandre ihjel. Men ikke nok dermed. Verden er litt efter litt blit forvandlet fra at være adskilte lande og samfund til at bli et samfund. De forskjellige lande har byttet varer og naturprodukter, det ene folk har hentet sæd fra det andet og git jern og kul til gjengjæld, det ene land er blit avhængig av det andet for overhodet at eksistere og for at faa det daglige livs behov tilfredsstillet. For kjøbmanden, bankieren, oppfinneren og videnskaps-

manden og kunstneren er de politiske grænser forsvundet. Takket være det 19. aarhundredes industrielle revolution, takket være dampkraft og elektricitet, jernbaner og telegraf er, som en engelsk forfatter har bemærket, menneskeslegten blit sammenknyttet til en enhet og verden er blit forvandlet til en eneste stor plads (one place).*)

Bak den moderne menneskehets liv laa dette faktum. Verden var et eneste stort økonomisk samfund, og dette samfunds grundvold var freden.

Nu kom Tyskland, likesom tidligere engang Napoleon, som en fredsforstyrrer, som en oprører, og maatte for den verdenspolitiske totalisme naturnødvendig fortone sig som et tilbagefald til svundne epoker, som en fare for hele verdenssamfundet, i det øieblik det forkyndte at selve grundvolden for dette samfund var forfeilet og erklærte krigen som den eneste rette grundvold.

Dermed blev det klart for den verdenspolitiske totalisme, at striden gjaldt selve grundprincippet i verden, hvordan det skulde formes og dermed var situationen i verdenssamfundet blit den, at det nu gjaldt for den forandrede livsopfatning som hadde begyndt sin virksomhet ved middelalderens slutning og frem-

*) Se E. A. Wodehouse: *A. World Expectant*, Glasgow 1916, s. 96. (Oversætterens anmerkning.)

bruddet av den nyere tid, at opta en avgjørende kamp mot den krigerske tradition i verden om hvem av dem som skulde beholde magten og avgjøre verdenssamfundets kommende utviklingsretning. Dermed var der opstaat en helt ny situation i verden, det var ikke længer krig mellem stater om bytte, kriggen stod om selve verdensprincippene, og for første gang i historien utkjæmpet jordens mægtigste stater en bevisst kamp for at faa *verdensfreden* fortsat som lov for hele verdens politik.

Man kan si at skylden for denne verdenskrig paa sæt og vis laa hos den verdenspolitiske totalismes repræsentanter, da de jo indbefattet jordens mægtigste stater og samtidig stod paa verdensfredens grund. Dog ligger der i et slikt syn paa saken ikke nogensomhelst paastand om at de skulde ha utfordret eller ønsket krigen, bare dette, at de, trods sin fredskjærlighet, ikke kraftig nok hadde forebygget enhver mulighet for dens utbrudd. Men dette berodde ret og slet paa at de ikke hadde rukket at befri sig for den begrænsning og svakhet som laa i en likevegt mellem individuelle stater, som endda ikke hadde kunnet formaa sig til at opgaa i en enhet med klart fixeret fælles maal. Det berodde med andre ord paa at verdenssamfundet endda var politisk uorganisert, paa at overensstem-

melsen mellem verdensmarkedets store handelsstater endda var ufuldkommen, at de ikke saa problemene stort nok, at de ikke var rukket frem til en tilstrækkelig klar bevissthet om at verdensstaten stod saa nær for døren.

Men i og med verdenskrigen viste det sig hvor moden tiden var, at øieblikket nu var inde til at ta det sidste skridt, at forene verdens stater til en politisk helhet, hvor hver enkelt del lød samme lov, tjente samme princip og kjæmpet for samme maal: *at opretholde lov og orden i verden*; og ved krigens utbrudd fastslog Englands premierminister, Mr. Asquith, dette maal og godtok som representant for den verdenspolitiske totalisme de konsekvenser som dette maal videre førte med sig. Det førte med sig, at istedenfor de tidligere magtkrige, som hadde været en følge av det hittil raadende princip om allianser, grupperinger og en vanskelig gjennemførlig likevegt, skulde for Europas vedkommende skapes en *enhet*, baseret paa erkjendelsen av det statspolitiske likestillethetsprincip samt opbygget og sammenholdt av alle staters fælles vilje at befæste verdensfreden.

Dermed var den verdenspolitiske totalismes mening om hvordan verdensstaten skulde opbygges, fremlagt, og verdensfreden fremstillet som denne verdensstats grundprincip. Det betydde, at mot Tysklands individualistiske

og nationalistiske princip sattes det verdenssociale og kollektive princip som den eneste løsning av det svære problem.

§ 6.

Spørsmålet er da hvilken av disse opfatninger det er som kan tænkes at seire. Paa grund av alt som er hændt i menneskehetens utviklingshistorie til i dag, av den omstændighet, at den største del av verdenssamfundet har samlet sig omkring den verdenspolitiske totalismes princip, samt paa grund av alt som er hændt i krigens løp, vil det, idetmindste for mig, synes uundgaaelig at den totalistiske verdensopfatning gaar ut av kampen med definitiv seier og ved hjelp av det sociale arbeidsprincip beseirer den tilbakeværende nationalisme og opbygger verdensstaten i overensstemmelse med sine idealer.

At en slik utgang av denne verdenshistoriens største *principkrig* ogsaa vil staa i overensstemmelse med store og viktige bevægelser indenfor den moderne menneskehet, det skal jeg, efter dette korte overblik over den almenpolitiske stilling, nu prøve at paavise.

II.

DEN TOTALISTISKE MENNESKEHET.

§ 1.

Man kan nemlig trygt si, at for ca. 30 aar siden begyndte en helt ny bevægelse at gjøre sig gjældende inden menneskeheten. Ogsaa her maa man først henvise til Tyskland, og den som der gaar i spidsen for den nye forskyvning er Nietzsche. I sin bok: *Hinsides godt og ondt*, fra 1885, uttaler han de første betydningsfulde ord saalydende: »Den lille politiks tid er forbi. Allerede næste aarhundrede vil føre med sig kampen om herredømmet over jordkloden — den store politik vil bli fremtvunget.« Og for denne store verdenspolitik er det han skaper sit bekjendte »overmenneske«.

Denne *universelle* verdensopfatning er den nye forskyvning indenfor menneskeheten. Men likesom statene under denne forskyvning over

mot store verdensomfattende synspunkter er blit kløvet i en individualistisk og en totalistisk gruppe, saa kan en tilsvarende kløvning iagttages ogsaa blandt menneskene i de forskjellige lande. Nietzsche gav bare antydningen, han rak bare at peke profetisk paa det nye maal som var ingenting mindre end en ny menneskehet, nærmest da med hensyn til Europa. Og helt siden slutten av 1880-aarene omtrent har denne nye menneskehet været paa marsj. Likesaa nødvendig som det er for forstaaelsen av de politiske foreteelser i de senere tider at man ser det faktum i øinene at deres maal har været magten over jordkloden, likesaa nødvendig er det for forstaaelsen av de religiøse, filosofiske, videnskabelige og æstetiske foreteelser i løpet av det samme tidsrum, at man klargjør for sig, at deres maal har været en ny menneskehet.

Hvad Nietzsche angaar, staar han som den ene gruppes høieste repræsentant, individualismens og dermed aristokratiens. Han ser tilbake paa de store ensomme individer i historien, han fantaserer om en ny herskende klasse i verden, en klasse av overmennesker. Han vil *regjere* verden. Man kan her konstatere klare paralleler mellem Tyskland som stat og Nietzsche som individ. Hvad Tyskland drømte om paa det politiske omraade, det drømte Nietzsche om paa det moralske. Der

eksisterer en bestemt vekselvirkning i verden mellem miljø og individ, undertiden vanskelig at fastslaa, men at Nietzsche trods al sin hadskhet mot det tyske væsen, trods sin europæisme var et utslag av det moderne Tyskland, og at det moderne Tyskland var opbygget av en tydelig Nietzscheand, det kan man ikke komme ifra. Og dette indebærer, at Nietzsche trods alt forblir paa det moralske omraade det kanske høieste uttryk for den moderne nationale religion, slik den har utviklet sig i nyere tid.

Med middelalderen falder den religiøse universalidé, likesom den politiske, istykker, og det universelle gudsbegrep erstattes av det nationale. Ens eget folk, ens egen stat træder i guddommens sted, og den gamle frelser-skikkelse erstattes tilsidst av ens eget folk, ens egen stat. Og indenfor sit eget folk betrakter de store individer sig som frelsere, sit folks og dermed verdens. Tydeligere kunde ikke denne proces demonstreres, i sin halvt bevisste, halvt underbevisste karakter, end gjennom de sidste ord Nietzsche skrev inden galskapen aldeles tok ham. Det er det ord han kalder sig med i avskedsbrevet til Brandes. Han kalder sig der »Den korsfæstede«. En slaaende parallel til at Tyskland i denne krig anser sig som en korsfæstet Kristus blandt folkene!

Princippet for Nietzsche er altsaa kort og godt det samme som for den tyske statsindi-

vidualisme: *at frelse menneskeheten*. Og forutsætningen er følgelig den at vilkaaret for verdens frelse bare findes hos ham i *hans bevissthet*; i *hans* opfatning av det rette. *Han er lovgiveren*. Men det vi ønsker at høre av hans mund, det er *hvorledes* han vil frelse menneskeheten og nyskape den. Hans svar blir: Ved krig og krigerske dyder; og det eneste absolut onde han derfor selvsagt kan finde og hate i verden, er medlidenheten. »Der hvor medlidenheten prækes i denne dag, og strengt tat prækes ingen anden religion længer,« sier han, »bør psykologen aapne sine øren: tvers igjennem al den forfængelighet, al den larm som udmerker disse prædikanter, kan man høre en hæst, stønnende, egte lyd av *selvforagt*«.

Av denne uttalelse fremgaar med al ønskelig tydelighet at han paa det moralske omraade likesom Tyskland paa det politiske, saa menneskeheten som offer for det dypeste forfald og lidende derav. Som en riddermoralens Don Quijote rider han frem for verden og peker paa dens sygdom med disse ord: »Der findes et ordsprog hos kineserne, som mødrene lærer sine spæde barn: *Siao-sin*, 'gjør dit hjerte litet'. Dette er det egentlige grundanlæg hos sene civilisationer: jeg betviler ingenlunde,« lægger han til, »at selv en antik

græker hos os europæere av idag allerførst vilde opdage selvformindskelsen.«

Det er denne selvformindskning han avskyr, det er selvforstørrelsen han vil, og det sig selv forstørrende eller krigerske menneskes vanskelige stilling i nutidens forfaldne menneskehet utmalte han med disse ord: »Under fredelige forhold overfalder det krigerske menneske sig selv.« Og det krigerske menneskes syn paa verden angir han paa følgende maate: »Et menneske som stiler mot høie maal, betrakter enhver som det møter paa sin vei enten som et middel eller som en hindring« — det er den moral han præker, og han kobler der til ubøieligheten i disse ord: »Naar beslutningen engang er fattet, da at kunne tillukke øret selv for de bedste motgrunde, det er tegn paa en sterk karakter.«

Slik betragtet Nietzsche menneskehetens frelsesproblem, og hvad visste han om menneskeheten? Hvad visste han om alt det som ikke var gamle dokumenter, som ikke var bøker? »Jeg erfarer med fornøielse,« sier han, »at vor sol befinner sig i hastig bevægelse mot Herkules stjernebillede.« Han mottar utefra verden og fra den moderne videnskap slike stumper av viden; men ellers vet han om verden og menneskeheten ingenting. Han er og blir i det moderne, ydre set saa praktisk realistiske, men i i grunden saa verdensukyndige Tyskland, den

klassisk abstrakte filosof som »Aus der Tiefe seines Bewusstseins,« d. v. s. ut fra erindringen om megen læsning, med de aller reneste motiver, komponerer en ny verden og en ny menneskehet efter et fuldkommen vilkaarlig og subjektivt mønster, en verden, hvor han ser sig selv som uindskrænket hersker. Dette er den tyske filosofis endepunkt, det er toppunktet av Fichtes filosofiske nationalisme, av den tyske aandspædagogiske syn paa menneskeheten.

Hvor dypt denne nye tyske menneskehet føler sin opgave, og hvor overbevist den er om sin ledende stilling, sit kald som verdenslovgiver, det kan man bedst danne sig en forestilling om ved at gjøre sig bekjendt med hvad en ikke saa verdensberømt filosof som Nietzsche, en med andre ord mer gjennemsnitlig filosof som Nobelpristageren Eucken sier i den bok hvor han prøver at opridse veien for den nye menneskehet. Den nævnte bok heter »Grundlinjer til en ny livsanskuelse« og utgjør en av hovedkildene til den saakaldte religiøse renaissance som paa visse hold har vist sig i Sverige. Man gjennemblæser med nysgjerrighet dette digre bind, og forfatteren lar hele tiden et nyt liv, en aandelig verden dæmre for læserens blik, men *hvad* denne aandelige verden, *hvad* dette nye liv indebærer, faar man ikke rede paa før paa de allersidste sider, hvor forfatteren vender sig til det tyske folk og taler

til det om dets nationalkarakter, hvilket sker i følgende ord:

»Nationalkarakteren er ikke en gave av naturen, men en opgave, som fremstiller sig paa eiendommelig vis for hvert enkelt folk efter dets art og stilling. Ved løsningen av denne opgave har knapt noget folk at kjæmpe med haardere baade ydre og indre motstand end vi tyskere. Vor egentlige styrke ligger i energi i at fylde ellers knapt anede dyp av sjælens liv. Vi har saaledes kunnet overtræffe alle andre folk i musik og lyrik, kunnet gi religionen en underfuld inderlighet, utvikle ledende idéer for opdragelsen. Vi har en sterk drift til at gaa ut i verden for at gi tingene form. Krigerske foretagender har indført os i historien, og lysten til strid og seier har holdt sig gjennem alle faser av vor omvekslende historie. Gjennem vort borgerlige arbeides seige flid har vi bragt verden omkring os til at underkaste sig vore formaal. Jo mer vi saaledes bærer paa indre problemer, jo mer vi ogsaa i fremtiden kunde magte at være for menneskeheten, desto smerteligere er det, hvis oppmerksomheten ledes bort fra hovedoppgaven og vi gjennem at forflute nationalitetsidéen opphører at efterstræbe sand storhet. Hos en Luthers og en Bachs, en Kants og en Goethes folk kan sand storhet ikke savnes, hvis det

bare bevarer troskapen mot sit eget væsen og handler som saadant.«

Det er det bærende ord i den moderne tyske menneskehet: Storhet. Altid større og større storhet. Og altid en tilbakeskuen til Luther, Kant, Goethe. Den tyske menneskehet var tilsidst blit fullstendig overbevist om sin storhet, om at det maatte »gaa ind i verden og forme tingene,» d. v. s. uten at lytte til motgrunde og uten at vise medlidenhet feie bort den gamle menneskehet. »Hvis vi forsvandt fra jorden,« sa Eucken ved krigsutbruddet, »vilde menneskehetens liv miste sin mening.« Hvad denne nye tyske menneskehet tænkte om den gamle menneskehet, bevises av den tyske uttalelse, at om engelsk blev verdenssprog, da vilde verdens kultur staa foran en stengt dør og dødsskuddet ha lydt for civilisationen, og av at verden maatte antages at vente sin redning fra den tyske kultur.

Men, spør man sig, kanskje dette var sandt, kanskje var det ordnet slik i verden at menneskeheten virkelig maatte vente sin redning fra Tyskland? Tyskerne sa jo at de visste alt om verden og om situationen i alle verdens land. Dette gjorde, at da de gik ut i krigen for at begynde sin frelsergjerning, tilkjendegav de, støttet paa sin frelsertanke, at det engelske verdensherredømmes befrielsestilstund var kommet, Irland, Syd-Afrika, Indien, Kanada, Australien

vilde forlate England og skynde sig over til den nye tyske menneskehet med fremstrakte arme.

Men krigen kom og — ingenting forandredes i verden. Ingen skyndte sig over til Tyskland, og den første erfaring som den nye verdensfavnende tyske menneskehet gjorde under krigen, det var, at den stod i hele den vide verden — ganske alene. Det engelske verdensvælde holdt, alt vælde holdt. Og dermed blev det klart, at den nye tyske menneskehet hadde tat feil av sig selv og av verden. Hele dens opfatning viste sig at være baseret paa uvidenheter om den virkelige tilstand paa jorden.

De hadde trodd at den gamle menneskehet for deres skyld uten motstand skulde la sig lede dit hvor Tyskland vilde. Men dette vilde ikke denne menneskehet. Den tid var forbi, den hadde allerede i aarhundreder været forbi, og like overfor hele verdens bestemte avvisning av Tysklands førerkrav blev det klart at den nye tyske menneskehet hadde slaat ind paa feil vei og totalt hadde forregnet sig ved bare at se sig selv.

Den hadde set det store syn av en enig menneskehet, den hadde set maalet, men den hadde ikke set det som var likesaa viktig, at til dette maal var den øvrige menneskehet utenfor Tysklands grænser allerede paa vei, skjønt veien helt og holdent var en anden end den Tyskland hadde tænkt sig.

§ 2.

Tysklands vei var aristokratismens, dens verdensopfatning var *subjektivismens*. Den øvrige civiliserte menneskehets vei var en anden. Hvorpaa berodde det at ikke det engelske verdensherredømme gik istykker? Hvorpaa berodde dets koloniers og datterlandes ikke bare troskap, men iver efter at slutte sig til Englands og Frankrikes sak? Ret og slet paa den verdensopfatning, det almene livssyn som eksisterte i disse lande og som har git impulser til en anden løsning av problemet om den nye menneskehet end den tyske.

Det var den *demokratiske* løsning av problemet, den demokratiske vei til maalet, det var den nye demokratiske menneskehets fremvekst. Denne vei var betraadt av alle folk i verden som allerede hadde passeret det aristokratiske eller barndomsstadiet, som allerede hadde latt drømmen om verdensherredømmet bak sig. Og den demokratiske menneskehet baserte sit livsmaal paa verdens og de forskjellige folks samlede erfaringer, ikke paa *et* isoleret folks drømmeliv.

Hele motsætningen mellom verden og Tyskland bestod i den gamle motsætning som rummes i problemet om enhet og mangfoldighet. Tyskland saa som al aristokratisme bare enheten, verden saa baade den som det

efterlængtede maal og desuten verdens mangfoldighet som fremdeles maatte bevares i den kommende enhet. Det var denne forglemmelse Tyskland hadde gjort sig skyldig i, og det var denne forglemmelse som gjorde denne verdenskrig til Tysklands store tragiske drama, av hvilket endnu kanskje bare første akt er blit utspillet. Men i og med denne tragedie utspilles, haaber vi for sidste gang, subjektivismens drama inden menneskeheten og betrygges objektivismens seier paa de veier hvor den øvrige menneskehet i snart et halvt aarhundrede har befundet sig paa fremmarsj.

§ 3.

Ti en i ordets egentligste betydning ny menneskehet har virkelig i løpet av det sidste halve aarhundrede befundet sig paa marsj i den øvrige verden. Ser man ut over den, kan man overalt spore dens fremvekst, og det første tegn har vist sig i verdens ældste handelsstater: England, Amerika, Frankrike. At klarlægge den proces gjennom hvilken denne nye menneskehet er vokset frem, vilde være yderst interessant, men vilde føre mig altfor langt utenfor rammen av dette foredrag. Jeg maa nøie mig med at paavise nogen hovedpunkter i dette nye som har begyndt at reise sig derute og ogsaa her i Norden.

Det som i løpet av et halvt aarhundrede har fundet sted, er intet andet end en langsom

men ubønhørlig moralsk og filosofisk *omvendelse* i verden. Og denne omvendelse er hithørt av naturvidenskapen. De første store navn i denne menneskeheten store omvendelsesproces er Darwin, Spencer og Mill. Og den menneskehetens omvendelse som de har sat igang, har som forutsætning handelens seier i verden over krigen. Det var handelen som aapnet jordens forskjellige trakter for menneskeheten, og takket være denne omstændighet kunde Darwin foreta sin store verdensomseiling og studere det organiske livs forskjellige former i verdens forskjellige trakter. Herved førtes han til at sprænge istykker den foregaaende menneskehets begrænsede synsverden og aapne blikket for *sammenhængen* i verdens organiske liv. Hans fortjeneste var at paavise menneskehetens organiske samhørighet. Til dette syn var han kommet gjennem at bearbejde sine egne og andres erfaringer, og samme arbeidsmetoder tillempet Spencer og Mill paa moralens omraade, samt naadde frem til det resultat at sandheten ikke var menneskehetens definitivt høieste moralske princip, men *nytten*. Dermed var hele den gamle filosofi som bygget paa sandheten i verden truet. Den tyske menneskehet gik ut fra den *subjektive sandhet* som det høieste, og ingenting foragtet den slik som den engelske lære om nytten som det høieste. Men hvorledes for-

holdt det sig med den tyske sandhet? Da de 93 professorer ved verdenskrigens utbrudd i Tysklands navn protesterte mot paastanden om tyske grusomheter i Belgien, indledet de protesten med at henvise til sit sandhetsinstinkt. »Det er ikke sandt...!« ropte de ut over verden. Men siden viste det sig, at en hel del av dem som tegnet under, aldrig nogen gang hadde set protesten. De hadde trodd paa sin regjering. Den tyske sandhet var *subjektiv* tro og hadde været det siden Luthers dage.

Men mot den engelske lære om nytten som moralens høieste lov blev det anført at dette var den høieste form av egoisme, ti forutsætningen var jo den at det var individets nytte det gjaldt.

Paa det punkt stod processen, da Amerika tok det næste skridt i og med at *William James* skapte pragmatismen. De praktiske, kommersielt trænede amerikanere hadde verden over set hvorledes sandhetene skiftet, og James erklærte resolut: Sandhet er bare et uttrykk for det som gagner livet, *sandheten er et arbeidsinstrument* som anvendes saalænge det duger for at naa frem til et resultat man vil vinde. Nogen absolut sandhet findes ikke.

Dermed var der tat det viktige skridt i menneskehetens liv at alle sandheter blev sidestillet. Det som var nyttig for den ene, var ogsaa sandt for ham, og ingen hadde ret til

at benegte denne sandhet. Det var likestillet-
hetens princip paa det moralske omraade, det
var *filosofiens demokratisering*. Filosofien som
i alle tider hadde været en aristokratisk nydelse
langt borte fra dagens liv, blev nu med et slag
overflyttet til det levende liv og blev en prak-
tisk arbeidsteori for hvermand. Filosofiens
klassemerke var feiet bort, det mest aristo-
kratiske av alle begrep. Det absolute var styr-
tet, men noget nyt generelt maal for indivi-
denes liv var endnu ikke opstillet. Pragma-
tismen stod bare som indledningen til den av-
gjørende omvendelse, som skulde opstille det
nye maal for individenes tænkesæt og handle-
maate.

Dette sidste og avgjørende skridt frem til
et nyt maal toges i Frankrig av *Bergson*. Han
førte processen til dens avgjørende punkt ved
at eliminere hele det gamle filosofiske sand-
hetsbegrep fra tænkningen, slik som det indtil
da hadde fremtraadt i menneskehetens historie,
nemlig slik at individet antok at den absolute
sandhet bare kunde grundes paa hans subjek-
tive erfaring. Bergson tok skridtet helt frem
til den filosofiske totalisme ved at hævde at
hele menneskeheten gradvis ved *forenede an-*
strengelser opdaget den *objektive sandhet* som
dermed blev det nye livsmaal.

»Fremtiden«, sa han, »tilhører en filosofi som
ikke gir sig ut for at ha naadd en matematisk

sikker løsning, men som nøier sig med en tilstrækkelig høi grad av sandsynlighet som kan drives længer og længer. Fremtiden tilhører en filosofi som tar *hele* den givne virkelighet i betragtning.«

Dermed blev hele menneskeheten medarbeidere i kampen for at finde sandheten, og dermed hadde just *det* som Nietzsche hatet mer end alt: selvformindskelsens proces naadd sin fuldendelse og avslutning, individet var bortelimineret som høieste maalestok i verden; omvendelsen til et nyt utgangspunkt inden filosofien, et nyt syn paa verden hadde fundet sted. Menneskeheten var traadt i individets sted. Individene sammenlagt utgjorde ikke menneskeheten, men menneskeheten som et organisk hele hadde i individene sit uttryk og sine repræsentanter. Menneskeheten var en aandelig *enhet*, og i individene virket menneskehetens kræfter, med større formaal end de enkelte individer hver for sig kunde omfatte. Dermed fremtraadte i den tidligere subjektivt fattede virkelighets sted en ny objektiv virkelighet, som bare alle individers samlede erfaringer kunde gi et tilnærmelsesvis begrep om, og som dermed fremstod som maaleet for alle individers forenede anstrengelser. Og dermed var fastslaat at for verdens utvikling var alle individer med sine erfaringer nødvendige.

Naar det herefter tales om nytten som det høieste maal for vort handlesæt, blir det det klart for enhver at det er menneskehetens nytte og dens utvikling man sigter til. Ikke bare det enkelte individs.

Menneskeheten var dermed blit filosofiens brændpunkt, likesom *verdensstaten* allerede var politikken; den nye livsopfatning som begyndte ved middelalderens slutning, var endelig naadd frem til en klar formel, og den filosofiske vilkaarlighet, krigeraandens filosofi var avsat.

Og ser man ut over verden, vil man allerede finde denne nye fredelige totalistiske menneskehet paa marsj. Den stikker sit hode op jorden rundt. I England og Frankrike straal den allerede ut fra litteraturen. Romain Rolland i Frankrike betegner følelsen av det gamles undergang. H. G. Wells i England er i litteraturen det kommende herold og en av den nye menneskehets lidenskabeligste profeter. »Hver og en«, sier han i en av sine sidste romaner, «som er blit delagtig i dette nye lys er ansvarlig like overfor hele verden. Fra det øieblik dette nye lys har aabenbaret sig for dig, findes det ikke længer hvile eller fred eller lykke uten i arbeidet, i at tjene, i at anspænde alle kræfter for at sprede lyset.»

I Amerika er en ny litteratur under opseiling omkring denne nye tanke, fra Rusland, Italien, Japan kommer lignende tegn. I Skan-

dinavien er der med dansken Feilberg fremstaat en totalistisk filosof, og hvor langt han er rullet paa denne vei, kan belyses med nogen ord fra hans mund. »Et menneske«, sier han i en avhandling, »skal først av alt være *forbi* det menneskelige. Alt hvad du gjør skal være befriet fra din menneskelige begrænsning. Det skal ikke lugte hverken av hr. N. N. eller P. P. og endnu mindre av dig selv. Det skal være objektivt. Der findes folk som ikke kan opfatte en tanke, som ikke kan ytre et ord uten at det lugter av dem selv. Og der findes andre som priser slikt og anser det for en dyd: individualitet. *Men individualitet er av det onde.* Alt skal være objektivt.« Og hvor nyt dette var, ser man kanskje bedst derav at den gamle fine, individualistiske filosof Høffding ikke kunde fatte det — han saa ikke den omvendelse som hadde fundet sted i verden. Men hermed var den nye tid allerede inde i Danmark.

I Norge er det nye likeledes i fremvekst, og udmerkede arbeider er blit skrevet ut fra de nye tanker om socialetik samt om forskjellige verdenspolitiske spørsmåal. I det intellektuelt fortyskede Sverige er den gamle subjektive »sandhetsfilosofi« dog naadd saa langt som til et rent negativt og anarkisk standpunkt, som forklarer alt vilkaarlig og som mismodig viser hvorledes den gamle filosofi har opløst

sig til intet. Herfra er det ikke langt til en opgiven av hele denne subjektivisme og en overgang til objektivismen, og selv i Sverige viser der sig adskillige vaartegn.

Slik strømmer symptomene ind fra hele verden, en ny tid staar for døren, og da fremstiller sig dette spørmaal: hvilket er nu denne nye menneskehets ledende princip?

Samarbeidet — samarbeidet paa jordens og menneskehetens utvikling. Synet *fremover* i bestemt motsætning til den tyske menneskehets syn *bakover*, synet fremover mot høiere og høiere fuldkommengjørelse, istandbragt ved *hele* menneskehetens forenede arbeide.

For dette er det at England og Frankrike slaas, og paa det faktum at England hadde en slik livsanskuelse og menneskeopfatning og en totalistisk farvet politik, berodde det at det engelske verdensvælde holdt.

§ 4.

Paa dette punkt stod altsaa denne nye menneskehet ved krigsutbruddet, og det er denne nye menneskehet som leder kampen mot fredsforstyrderen Tyskland. Alle tegn tyder ogsaa paa at menneskene jorden rundt er modne for den nye samarbeidets verden som denne menneskehet kjemper for. Den kjemper dermed for ingenting mindre end den urgamle moralske drøm om *jordens aandelige enhet*,

hvis virkeliggjørelse er blit forutsagt av alle religioner, og som svarer til den nylig paapekte like urgamle drøm om jordens *politiske enhet*. Begge gaar haand i haand.

Vil man ha et eneste om end ubetydelig tegn paa frontforandringen i menneskehetens aandelige liv som peker fremover mot det nye, kan man vende sig til et aandelig virksomhetsomraade hvor utslagene altid lettest lar sig avlæse: kunsten. Man vil da opdage at netop i løpet av den sidste halvdel av det 19 aarhundrede har kunsten for første gang optat *arbeidet* som kunstnerisk motiv; gjennom Millet i maleriet, gjennom Meunier i skulpturen, gjennom Zola i litteraturen. Og en av det døende 19 aarhundredes mest visionære kunstnere, hollænderen von Gogh, pekte paa arbeidet som det høieste for kunsten at fremstille. Og alle de moderne kompositioner i kunst og literatur er bare reflekser av et nyt, mer enhetsmæssig, mer lovbundet, mer objektivt verdensbillede i kunstnernes hjerner.

Og endelig er denne nye menneskehet i besiddelse av det vaaben hvormed seieren skal vindes. Det er *videnskapen* som er det effektive uttryk for det aandelige samarbeide paa jorden. I denne nye arbeidsmetode er den nye menneskehet delagtig, paa denne nye arbeidsmetode er den baseret. Og med dette vaaben skal menneskehetens totale omvendelse

paa jorden gjennemføres. Og dermed er det lykkedes for de fredelige handelsfolks paa erfaringer støttede naturvidenskap at frembringe den forandring i verden som de gamle religioner ikke hadde formaadd, og som vil lede til hvad antiken kaldte *besindelse* og kristendommen *ydmychet*, hvorved vil beseires hvad antiken kaldte *hybris* og kristendommens *synd*.

Naturvidenskapens opdagelse av den organiske og aandelige enhet hvori vi alle indgaar som levende celler, har nemlig allerede blandt de fredelige folk medført den *sindsforandring* som betyder at man ikke blot teoretisk godkjender det nye, men praktisk forvandler sig selv paa den maate som antiken kaldte *renselse*, katarsis, og kristendommen *omvendelse*, og hvis uttryk er *kravet paa verdensfred*.

Hvorledes forutsætningene for hele denne menneskehetens omvendelse i tidenes løp og især i de sidste 400 aar langsomt har vokset frem, samt hvorledes en fra disse forutsætninger utgaaende ny menneskehet allerede er fremtraadt i jordens store handelslande, det er hvad jeg nu har søkt at antyde. Den endelige omvendelseskamp, tung i individenes liv, endnu tungere i statenes og folkenes, det er det som vi er vidne til i verdenskrigen. Og formaalet for omvendelsen er i dette drama først og fremst Tyskland. Ti just paa dette

punkt er det Tysklands feilgrep ligger. Dette land var en krydsning av to verdener: Krigens og videnskapens. Mellom begge disse, mellom verdens fortid og verdens fremtid, sletes det, og denne konflikt eksisterte inden saavel den tyske stat som inden de enkelte individer. Hadde videnskapen med dens demokratiske og totalistiske anstrøk beseiret krigen i den tyske aand, da hadde den nu paagaaende tragedie ikke rammet Tyskland. Men nu maatte det gaa til en avgjørelse paa jorden mellom videnskapens verden og krigens, kampen er igang, og maalet er klart.

Saa oplever vi dette store vendepunkt i verdens liv. For den nye, fredelig vidensabelig tænkende menneskehet fremstillet sig to opgaver, aller først at gjøre det fuldkommen av med dødsfienden: krigens aand. Dens beseiring er forutsætningen for verdens videre utvikling, derfor *maatte* Tyskland beseires og den opgave holder nu paa at løses.

Senere kommer den anden opgave: at forene den omvendte og fra krigens aand befriede menneskehet, og *den eneste maate at løse denne opgave paa er at skape verdensstaten paa verdensfredens grund*. Her gaar altsaa veien til fremtiden, og den vei skal betrædes naar den første opgave er blit løst. Naar den nye menneskehet har slaat Tysklands forældede

krigerske livssyn til marken, da vil den vende blikket mot fremtiden. Da stunder verdensstatens time, og nye tider gaar ind.

Selve den aktuelle situation og seklers utviklingsgang i verden sier os, at det krigerske Tyskland skal forsvinde og at et nyt Tyskland skal opstaa og bli en del av den nye menneskehet hvis seier over verden allerede er paa marsj.

III.

DEN TOTALISTISKE VERDENSPOLITIK.

§ 1.

Saa staar vi nu, mine damer og herrer, atter ved utgangspunktet efter at vi har betragtet nogen av de vigtigste idéer som har gruppert sig til strid for menneskehetens fremtid. Jeg ber om undskyldning for de utflugter i abstraktionenes verden som jeg har gjort mig skyldig i, men jeg vil pointere, at i en omveltningstid som vor er den slags utflugter ikke bare undskyldelige, de er vor pligt. Ti bare ved at kjende idé sammenhængen i verden kan man faa det som man i disse tider mest behøver: ro og fortrøstning om en god utgang.

Og hvad denne utgang kan tænkes at indebære, det er verden allerede fuld av varsler om. Og derom nu til sidst nogen faa, sammenfattende, ogsaa Skandinaviens skjæbne belysende ord.

§ 2.

Mine damer og herrer! Det er under forholdenes nuværende tilstand paa jorden *en ting* som er sikrere end noget andet. *Det stunder til strid i verden.* Vi gaar uten ringeste tvil henimot en tid fuld av uro, kamp, smerte og voldsomheter, kanske indre revolution i landene, kanske blodsdaad. Vi oplever i alle lande den gamle menneskehets bankerot, vi ser det i dens hensynsløse jobbing, i den politiske raahet, i stemningen av: »Après nous la déluge«, som hviler over alle lande og ikke mindst over det *gamle* Skandinavien. Og vi har set denne den gamle menneskehets bankerot som en dødssort fane løftes over verden i det ene ord: Belgien. At Tyskland trampet Belgien under føttene er begripelig og litet at diskutere. Men at ikke menneskeheten i samme stund reiste sig som en mand og kastet sig over Tyskland, det dømmer denne menneskehet til døden. Det viste at den ikke kjendte sin pligt mot sig selv.

At England i og med Belgiens okkupation frygtet for sin egen sikkerhet er mulig og naturlig, men at England som grund for sin indgripen anførte harmen over denne okkupation, det løfter England sammen med Frankrike over hele menneskeheten forøvrig, ti det

viste at England saa det moralske krav paa en enig menneskehet og erkjendte det.

Saa skumrer det over den gamle menneskehet, men som H. G. Wells sier: »Midt i verdensbankerottens skumring maa vi lægge planer om et djervere foretagende.« Og at vi kan se hvorledes dette foretagende allerede er begyndt, det er et godt varsel. Idéen til det nye foretagende — verdensstaten — kommer fra Amerika, hvor, som Wells paapeker, der ikke længer findes nogen racer eller nationer. Det er smeltedigelen som den nye og bedre stat skal støpes i — den internationale verdensstat.

Paa hvilken basis? spør vi. Paa det *gjennemførte demokratis* grund, paa den absolute folkeviljes grund. *Folkene skal redde sig selv.* Og den nyeste statsmand i verden er ogsaa i denne stund præsident Wilson i Amerika. Han er den nye verdenspolitiker. Han skiller sig fra alle andre typer derved at han absolut ikke kommanderer eller leder efter sit eget avgrænsede individuelle forgodtbefindende. Han er udelukkende den totalistiske og dermed den *eksekutive politiker*. Forat denne type skal kunne opstaa, forutsættes en aldeles ny opfatning av de politiske skarer i et land, nemlig at de selv skal være tilstrækkelig *bevisste* til at fremsætte sin vilje i hvert enkelt tilfælde og selv bære ansvaret for sine beslutninger, ut-

ført av den exekutive statsmagt. Det er den absolute folkevilje som nu gjennom Wilson helt og holdent gjør sig gjældende i Amerika, ikke halvveis som i Europa, og fatter man ikke dette, fatter man heller ikke princippet for De forenede staters politik under denne krig og det princip som fremtidens politik vil komme til at følge.

Paa dette punkt likesom paa mange andre staar Amerika foran Europa, og der findes en uttalelse av Wilson som klart belyser denne verdenspolitiske opmarsj. »Hvis det nogen= sinde,« uttalte han for en tid siden, »skulde bli vort privilegium at foreslaa eller ta initiativ til en fredsbevægelse blandt de krigsførende nationer, saa er jeg overbevist om at *De forenede stater* ønsker at regjeringen skal handle efter følgende principper.«

Dette er den exekutive politik, regjeringen som *adlyder* folkene, ikke kommanderer dem, fuldstændig klart uttrykt, og ordene bør man huske, ti de kommer kanskje en dag at staa som verdenshistoriske. Som merkestenen for den politiske omvendelses tid i verden.

Denne amerikanske folkevilje har jo ogsaa, betegnende nok, allerede tat det første skridt til virkeliggjørelse av verdensstaten paa verdensfredens grund ved at danne en liga for at fremtvinge verdensfred. Denne liga er bygget paa fire hovedpunkter, av hvilke et er av

særlig interesse. Det stipulerer at alle jordens folk skal indgaa i denne fredsliga. Og at hvis nogen stat begaar fiendligheter mot nogen av de andre, skal de øvrige medlemmer sammen anvende sine økonomiske og militære kræfter mot den angripende.

Dermed vilde verdenssamfundets politiske enhet være en virkelighet, og som expræsident Taft i denne sammenhæng har bemerket: en international politimagt mot krigen være opprettet. Og dermed gaar Amerika ut av sin »splendid isolation« likesom England gik ut av den for tyve aar siden, og dette er, som Taft har sagt, De forenede staters pligt som medlem av nationenes familie. Der findes allerede med andre ord fakta paa marsj trods alle deres haan i hvis sus og dus det nye stundom kan lyde svakt.

Og nu ser vi hvorledes verdens stater begynder ta hinanden i haanden, og hvis Amerika, Japan, Australien igaar var gjemt bak en tjern, øde og tom horisont, saa ser vi dem i dag som hus paa den anden side av det verdensstov hvor vi selv lever vort liv. *Verdens stater er allerede begyndt at komme hverandre nærmere.*

Og paa dette verdensstov, hvor saa mange blodige slagsmaal har fundet sted, der planlægges allerede en ny orden, der fastsættes nye love. Et slikt fremtidslysende tegn er det

forslag som er fremsat i England, hvormed den nye tid allerede er inde i Europa, og som gaar ut paa at ordne forholdene i de europæiske kolonier i de farvede verdensdele. Forslaget gaar ut paa en international organisation som til en begyndelse skulde forvalte de centralafrikanske omraader og først og fremst vareta de *indfødtes* interesser:

Det er den første dæmring av en reform i verden som er like saa stor som ophævelsen av livegenskapet og slaveriet. Dette skedde for knapt mer end femti aar siden. Verden er allerede moden for det næste skridt. Maatte vi huske dette! Verden utvikles og takten er allerede rask, vi kan være fulde av haab, og ingen kan fornegte dette ene store, dette eneste største faktum: At menneskehetens frihet, med andre ord, befrielsen fra det individuelle magtbegjærs aag, er betrygget, verdens frihet er underveis.

§ 3.

Og i denne folkenes marsj frem til frihetens rike er det Skandinavien har sin plads. Det befaler os allerede vor historie. De tre folkegrupper i verden som først tilkjæmpet sig lovlig frihet var nemlig Schweiz, England og Skandinavien, og i alle tre har den menneskelige og politiske utvikling naadd frem til det

høieste uttryk for indbyrdes forstaaelse og for indbyrdes sympati. Schweiz har det frieste forbund i Europa, England 400 millioner mennesker av de mest forskjellige racer forenet paa føderativ basis. Skandinavien kunde løse en kunstlet union uten krig og siden opleve at se en skandinavisk enhets- og samfølelse opstaa. Men verden venter mer av os.

De skandinaviske nationer, sier Wells, har vist tendenser til at anlægge uteneuropæiske synspunkter, til at se mot *vest* og *øst* heller end mot syd, og at opbygge en fredelig og paa fremtiden rettet utvikling som nærmest ligner den amerikanske. Og han drømmer om et baand av stater, bestaaende av Amerika, England, Frankrike, Rusland og Japan i første række, som skulde betrygge verdensfreden, samt nævner i denne gruppering ogsaa Skandinavien.

Saaledes ser vi det gamle Europa springe istykker og Skandinavien træde ind som part i et verdensforbund, ikke som en viljeløs del av det gamle Europa, men som en maalbevisst repræsentant for et nyt Europa i en ny verden.

Dette er maalet for et nyt Skandinavien. Vi er endnu ikke andet end et litet kjendt, avsidesliggende hjørne av Europa. Vi hverken vil eller kan være det længer. Verden retter sine blikke ogsaa paa Skandinavien, Og inden kort tid er det av yderste vigtighet for os at vite hvad vi vil. Vet vi det, har vi maalet klart for vort

indre blik og for vor ydre handlemaate, da skal vi ogsaa handle. Og jeg slutter som jeg begyndte denne fremstilling av situationen i verden med at henvise til det tilfælde som har ført en repræsentant for Sverige hit idag, den gamle unionsdag. Jeg gjentar endnu en gang, at jeg deri ser et symbol og et tegn paa den tid som nu bryter ind.

Hvad det gamle er, det vet vi. At bryte dets endnu eksisterende magt i Skandinavien er vor første opgave, og vor anden opgave blir at bygge op *et nyt demokratisk Skandinavien*, og dermed forvandle det fra at være et isoleret hjørne av Europa til en levende del av den menneskehet hvis maal er en ny, fornuftigere og dermed lykkeligere verden.

NYE HIMLE OG EN NY JORD

§ 1.

Jeg finder denne morgen i den engelske avis Westminister Gazette for 10 febr. d. a. en recension med overskrift »Den nye generation« og indledet med følgende ord: »Naar vi engang skal værdsætte hvad vi har mistet i denne krig, kommer kanske ingen post til at bli saa smertelig som den der indbefatter tapet av slike ungdommer som Rupert Brooke,*) Raymond Lodge og Charles Lister. Denne gruppe-
ring er ikke saa tilfældig som det kan synes. Poeten (R. B.), ingeniøren (R. L.) og adels-
manden som trænet sig for diplomatiske op-
gaver (Ch. L.), hadde valgt forskjellige livs-
veier, men deres *maal* var det samme. Hver
av dem hadde allerede git bevis paa at han
var en aand ('a pilgrim soul'), hvis virkelige,
inderste længsel var den søken efter sand-
het som drives med saa vekslende inten-
sitet i de forskjellige tider. Daglig samler der
sig nye bevis paa at der i England i løpet av

*) Besunget av Emile Verhaeren i hans krigsdigtsamling
»Les ailes rouges de la guerre«.

det 20 aarhundredes første decennium opstod en sterk og ny ungdom: et nyt alvor, til og med i skolene, blandt ungdommen i den opvoksende generation, en bevægelse saa paa- tagelig og saa oprigtig at den uten tvil maa ansees som eiendommelig for vor egen tid.«

Efter disse indledningsord karakteriserer artikelforfatteren denne nye bevægelse blandt ungdommen i det moderne England saaledes: »Læg for et øieblik merke til det forbausende faktum,« sier han, »at man ved det aristokratiske Eton — det sidste sted man vel kunde tænke sig — finder arvingen til et adelig stor- gods sysselsat med hvad? Med sin stilling i samfundet, med tennisspørsmål og lignende? Nei, med det socialistiske arbeiderpartis (Independent Labour Party) maal og opgaver!«

Men, paapeker artikelforfatteren, samtidig som den unge adelsmand, i dette tilfælde den faldne Charles Lister, syslet med socialismens problem, var han ikke hadsk mot de besid- dende klasser. Han rettet sin opposition ikke mot *menneskene*, men mot de bestaaende *for- hold*. Allerede som gut var han altfor klok til at utpeke plutokraten som en civilisationens fordærver. Han var maateholden i sin bedøm- melse. Hermed var hans grundretning angit.

Klarsynt og med generøst sindelag ind- ledet han sin forskning med en undersøkelse av de materielle aarsaker til menneskehetens

ulyst og bekymring ved begyndelsen av det 20 aarhundrede. Det viser sig at han utstrakte sine undersøkelser til stadig videre omraader. Blandt de bøker som sendtes hjem til hans far (lord Ribblesdale) efter hans død paa slagmarken var: Dantes Purgatorio, Koranen, Goethes verker og biografi, Tomas a Kempis' Imitatio Christi. Alt dette, sier artikelforfatteren, markerer den nye mennesketype, av hvilken man ikke vil kunne opdrive saa mange som et dusin blandt det offentlige livs mænd av den ældre generation.

Det er denne iagttagelse, at en aldeles ny mennesketype holder paa at skapes i England, som her særskilt bør betones, ikke av den grund at iagttagelsen angaar England, men fordi denne iagttagelse falder sammen med lignende fænomener i snart sagt alle andre lande, og at man saaledes hele verden over holder paa at bli klar over det faktum, at en ny mennesketype er paa opmarsj i verden. Og det er for at rette opmerksomheten mot dette fænomen at nedenstaaende er blit skrevet.

§ 2.

Den her nævnte iagttagelse bør belyses av nogen ord som i de senere aar er blit spredt over hele verden. De er uttalt av den franske forfatter og Nobelpristager Romain Rolland.

De utgjør paa engang slutningen og indledningen til sidste bind av hans store roman Jean-Christophe. Og lyder:

»Jeg har skrevet en svindende generations tragedie. Jeg har ikke søkt at skjule nogen av dens feil og fortjenester, av dens tunge pessimisme, dens kaotiske hoffærdighet, dens heltedmodige anstrengelser og dens nedtyngethet under den byrde som var dens, det overmenneskelige forsøk paa at nyskape en verden, at nyskape moralen, estetikken, troen, hele menneskeligheten. Det var os. Ungdommer av idag! Nu er det eders tur! Maatte I bli større og lykkeligere end vi!«

Fæster man oppmerksomheten paa Frankrike, saa kan man først av alt konstatere, hvorledes det over hele linjen klages over at Frankrike ikke producerer noget nyt inden litteraturen efter den store literaturbølge som bar navne som Zola, Maupassant, Daudet, Anatole France o. a. over verden. Romain Rolland har, idetmindste for Sverige, været det første nye navn av nogen mer almen bærekraft.

Han indtar ogsaa en mellemstilling, han har i virkeligheten skrevet det døende 19 og det indbrytende 20 aarhundredes tragiske historie, tilspidset i konflikten mellem Frankrike og Tyskland, latinsk og germansk, eller som Heidenstam i 1890-aarene formulerte kampen: Klassisitet og germanisme. Det var for ham

samme problem om »den gode europæer« som Nietzsche syslet med i Tyskland.

Men bak ham arbeidet en række yngre aander inden den franske tankeverden, og disse gav i Frankrike anledning til samme iagttagelse som den nys nævnte fra England. En ny mennesketype holdt paa at fødes. Det var »ungdommene av idag«. Og hvorledes fremtraadte de, hvad fremkaldte dem, og hvordan saa de sin opgave?

§ 3.

De skilte sig fra Romain Rolland paa et meget væsentlig punkt. Romain Rolland er av en av dem blit karakterisert som den sidste av det 19 aarhundredes store liberalister, romantikere og humanitært interesserte skribenter, en helt igjennem abstrakt aand, likegyldig for dagens konkrete sociale problemer. Det er først og fremst disse dagens problemer som den unge franske generation tar op, og blandt disse dagens problemer er hovedproblemet det *økonomiske*.

Det er først og fremst der grænselinjen gaar mellem gammelt og nyt. Den nye generation verden over var ikke lenger liberal, fordi den kort og godt hadde rettet hele sin oppmerksomhet paa det socialøkonomiske problem, som liberalismen overhodet ikke syslet med.

Den blev enten konservativ, legitimistisk, traditionalistisk eller den blev socialistisk. Der opstod tilslut en fuldkommen ny linje, og den begyndte at gjøre sig merkbar gjældende i aarene før verdenskrigen; den linjen forenet i sig dels traditionen og dels socialismen, og paa denne aldeles nye linje er det man i virkeligheten finder den nye generation verden over. Der finder man, som det ovenstaaende citat viser, den faldne unge engelskmand Charles Lister. Der finder man likeledes den faldne franske digter *Charles Péguy*, den franskmænd som bedst har git uttryk for den nye mennesketypes fremtræden i Frankrike.

Det økonomiske problem avskjærer disse mænd fra forbindelsen med liberalismen ved at henvise dem til de virksomhetsomraader indenfor de helt nationale grænser som dette økonomiske problem omfatter. Franskmænd kunde ikke abstrakt syle med en forbedring av det tyske folks stilling.

I det øieblik livet selv med dets økonomiske forhold eller misforhold førte dem bort fra teorier og generelle idéer tilbake til realiteter, begrænset det ogsaa virksomhetsomraadet til det land, det folk, den nation de tilhørte. Og spørsmålet blev for dem dette: Hvorledes skal det økonomiske problem løses for vort land og folk? Dette spørsmål førte

dem til studiet av sit eget folks historie, og gjennom dette studium blev de spaltet i to grupper, en som saa sine idealer i det svundne, og en anden gruppe som saa sine idealer dels i det forgangne, dels i det kommende.

Slik fremstillet problemets løsning sig for Charles Péguy. Han søkte sig tilbake i Frankrikes historie og fandt den skikkelse som i sig samlet det franske væsens hovedegenskaper, og det var Jeanne d' Arc.

Om Jeanne d' Arc, i skyggen av Jeanne d' Arc skrev og kjæmpet han hele sit liv indtil han selv, bare et par og firti aar, faldt ved Marne 6. septbr. 1914, faldt for Jeanne d' Arc's verk: et frelst Frankrike. Om denne nationalhelgen skrev han sit eiendommelige, skjønnne drama: *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc*. Og allerede i første scene av dette drama gir han uttrykk for det som er hans, det unge Frankrikes og den nye mennesketypes inderste følelse og dens inderste verdensopfatning.

Han skildrer hvorledes Jeanne ved 13-ars alderen ute paa marken ber til Gud i disse ord:

»O min Gud, om man saa bare begynnelsen av dit rike paa jorden. Om man bare saa soldæmringen av dit rike paa jorden. Men ingenting skimter man, ingenting. Du har sendt os din søn som du elsket saa høit. Din

søn er kommet, og han led saa haardt og han døde for os, og allikevel ingenting, ingenting! Om man saa bare den første, bleke straale av dit rike. Du har sendt dine helgener, du har kaldt dem hver og en ved navn, og dine helgener er kommet og allikevel ingenting, ingenting! Aar er gaat, aar saa mange at jeg ikke vet deres tal, sekel paa sekel er svundet hen siden din søns fødsel og død og evangeliets forkyndelse. Og allikevel ingenting, ingenting! Og det som hersker paa jorden, det er intet andet end fortapelsen. Sekler er gaat siden vore sjæle blev gjenløst, og allikevel intet, intet andet end fortapelsens kongerike paa jorden. Utaknemlighet og fortapelse. Er din søn død forgjæves? Det er værre end nogensinde. Om man bare saa din retfærds sol løfte sig. Men man kunde fristes til at si, forlat mig, o Gud, at dit rike forsvinder. Aldrig har man haanet dit navn som nu. Aldrig har man foragtet din vilje som nu. Aldrig har man været dig saa ulydig. Aldrig har vi manglet vort daglige brød som nu, og om det bare var legemets føde, men, o min Gud, vi er hungrige av en anden hunger, av den eneste hunger som ikke forgaar, vi hungre efter sjælens føde.

Hvad har man gjort med din kristenhet, o Gud, med dit folk? I Gud Faders, Guds Søns og Gud den Helligaands navn, frels os fra det onde, o Gud, frels os fra det onde.

Hvorav kommer det at saa mange gode kristne ikke kan skape en sand kristenhet? Det maa være noget som er galt. Det maa kanske komme noget nyt, noget som verden endda ikke har set. Noget som verden endda aldrig har gjort. Men hvem vover at si, min Gud, at det fremdeles kan komme noget nyt, efter saa mange sekler av kristendom, efter saa mange helgener, efter alle martyrene, efter din søns lidelse og død!«

I disse og lignende ord former Péguy sin og hele den unge franske generations dystre syn paa forholdene i verden og det spørmaal som disse forhold fremkalder. Og spørmaalet som har gjenlydt for ungdommen i alle land, er dette: maa menneskene leve i denne materielle og aandelige elendighet? *Kan ikke verden nyskapes?*

Dette spørmaal driver i Frankrike den unge Péguy til socialismen, i England den unge Charles Lister, skjønt adelsmand og rik godseier, til at gaa ind i Independent Labour Party. Dette spørmaal driver den nye mennesketype til paa en aldeles ny maate at vende blikket fra sig selv og utover hele verden, ikke lenger for at reformere og rive ned som den foregaaende generation, men for at stille det endda meget større spørmaal: Hvordan er hele denne verden konstruert, hvorledes maa hvert enkelt menneske leve forat den

elendighet som nu raader, skal faa en ende, og verden nyskapes, frelses fra det onde?

Dette problem driver den nye mennesketype i Frankrike til *religionen*, til at skape en ny verdenserkjendelse, en ny etisk lov, en ny kosmogoni, en ny maate at bygge verden oppaa, den driver, kort sagt, denne nye mennesketype til at kræve nye himle og en ny jord.

§ 4.

Gaar man over til England, konstaterer man samme fænomen med navne som f. eks. Gissing, Moore, Galsworthy, Bennett, H. G. Wells og Shaw. Alle disse har latt den victorianske epokes liberalisme bak sig, slik som den fremtraadte med en Dickens, en Thackeray o. a. De er naadd forbi romantikken hos en Meredith, en Thomas Hardy. Det nye England spalter sig ogsaa i to linjer, og som de mest kjendte repræsentanter kan man paa den ene side nævne den engelske traditionalismes og imperialismes Kipling og paa den anden side den engelske socialismes Wells og Shaw. Men mens Kipling intet nyt har skapt i den senere tid og synes stanset i sin utvikling, er begge de sidstnævnte, Wells og Shaw, blit de literære uttryk for det nye Englands fremvekst til en ny religiøs bevægelse.

Det bør i denne sammenhæng pekes paa to verker av Wells, nemlig de to romaner

The Research Magnificent (Det storartede forsøk, kan man oversætte det her) og *Mr. Britling sees it through* (Mr. Britling kommer til klarhet, for et aars tid siden føljeton i Dagens Nyheter, i England anset som krigens klassiske bok) samt av Shaw det i 1915 skrevne forord til komedien *Androkles og løven*, en avhandling paa 115 tætrykte sider med overskriften *On the prospects of Christianity* (Om kristendommens fremtidsutsigter) med denne talende første underrubrik: »Why not give Christianity a Trial? (Hvorfor ikke prøve kristendommen?)«

The Research Magnificent begynder med følgende ord som øieblikkelig gir en aldeles ny problemstilling: »William Porphyry Benhams historie er historien om en mand som dreves ut i eventyr av en idé. Den bragte ham i situationer som nærmet sig det fantastiske, den gjorde ham løierlig, den var nær ved at gjøre ham sublim. Hans eget uttryk for denne idé var at den indbefattet problemet om »det aristokratiske liv«. Men med aristokratisk mente han noget helt andet end, la os si, en russisk fyrste eller en engelsk lord. Aristokrati for ham var ut fra sit individuelle liv at skape noget vist høit og ædelt, noget som lignet en flamme, en juvel, noget lysende — kort sagt, det er lettere at forstaa det end at uttrykke det.«

Med andre ord, det gjælder for Wells som for Péguy at nyskape. Men med *The Research Magnificent* løser han ikke problemet, han naar ikke engang frem til at utpeke veien som nyskapselen maa følge. Boken, som fører læseren rundt halve jorden, som spiller med i den russiske revolution i 1905—06, som skildrer Balkan like før Balkankrigen, set indeni, og som fører læseren ned til Sydafrika, hvor helten, tilsyneladende meningsløst og med et spørsmåal paa læbene, falder for en hemmelig kule under streiken 1913 i Johannesburg, danner en brygge til Mr. Britling.

Der tages skridtet fuldt ut, der prækes akkurat som av Péguy i Frankrike verdens nyskapselse, og der utpekes veien.

»Det forekommer mig«, sier romanens ræsonnør til sin tilbedte, »som om det som mr. Britling altid spør efter i sine essays og i sine øvrige skrifter, og som De søker likesaa ivrig, og som synes Dem saa viktig at til og med kjærligheten er av underordnet betydning, indtil De kan forene dem begge, det forekommer mig som om det var hverken *mer eller mindre end religion* — jeg mener ikke den ene eller den andre religionen, men ret og slet religionen selv, en stor, alvorlig, altomfattende *idé*, som sammenholder Dem og mig og hele verden i en stor, vid *verdensplan*.

Der fremkommer kravet paa den nye etik, den nye kosmogoni, paa religionen. Og han erklærer: »Religion er ikke det samme som religioner. De fleste religioner er gamle, men *religionen* er altid ny. Religionen er den stadig gjenopdagelse av det store, det underfulde.« Og den tilbedte sammenfatter det hele i ordene: »Livet maa enten være religiøst eller splittes.«

Men Wells gaar endda længer. Likesom Péguy gjenindfører Gud i verdensaltet, gjør ogsaa Wells det. Boken slutter med at mr. Britling erkjender Gud og vier resten av sit liv til Gud som en Guds tjener i verden.

At dette religiøse problem fremdeles staar i første række for Wells, derom vidner de sidst ankomne engelske aviser, som beskjøftiger sig med hans nye bok *War and the Future* (Krigen og fremtiden), hvor et av kapitlene handler om *The Religions Revival* (Den religiøse opvaagnen), et andet om *De sociale forandringer*.*)

Flytter man blikket fra Wells til Shaw, ser man ham i 1915 i *Sund fornuft om krigen* et halvt aar efter verdenskrigens utbrudd pro-

*) Ogsaa Wells' allersidste bok, *God, The Invisible King*, (Gud, den usynlige konge) bør nævnes her, utkommet for faa maaneder siden, efterat nærværende arbeide var skrevet. (Oversætterens anmerkning).

klamere striden mellem »det røde flag og det sorte«. Han utroper: »Herefter findes der bare to virkelige flag i verden: den demokratiske socialismes røde flag og kapitalismens sorte, Guds flag og Mammons.« Og i *Kristendommens fremtidsutsigter* tar han skridtet fuldt ut. »Hvorfor ikke prøve kristendommen?« sier han. »Spørsmålet,« fortsætter han, »kan synes haabløst efter at vi i 2000 aar envist har fulgt det gamle rop: Ikke den manden, men Barrabas! Men det begynner at se ut som om Barrabas har gaat bankerot, tiltrods for sine arméer, sine seire, sit herrevælde, sine milliardrigdomme, sine moraldogmer, kirkesamfund og sine politiske konstitutioner.

»Den manden« har endda ikke gaat bankerot, for ingen har endda været klok nok til at prøve hans vei. Den mammonbesiddende, respektable, dugelige verden har stadig været antikristelig og Barrabastilhænger ('anti — Christian and Barrabasque') helt siden korsfæstelsen, og Kristi specifikke lære har i al denne lange tid aldrig været tat i bruk, det være sig i politiske eller i almindelige sociale spørsmål. Jeg er ikke mer kristen end Pilatus var det, eller du, ærede læser; og dog foretrækker jeg ganske som Pilatus Kristus fremfor Annas og Kaifas, og jeg er rede til at indrømme at jeg efter i snart 60 aar at ha betragtet verden og menneskeheten ikke ser nogen anden vei ut av

verdens elendighet end den Kristus vilde ha an-
vist, om han hadde tat op en moderne praktisk
politikers arbeide.«

Og han erklærer: »Alle de som i likhet
med mig indser at Barrabassamfundet har gaat
bankerot, de har altid visst at Kristus hadde
et virkelig budskap og er altid blit fængslet
av hans væsen og hans lære.« Samt viser, at
moderne videnskap og Kristi lære nærmer sig
mer og mer til hverandre: »Vi vil finde at
den nimbus som omgir hans hode paa alle
malerier, en vakker dag karakteriseres snarere
som en visdommens glorie end som et tegn paa
følsomhet eller et uttryk for avguderi. Hans
hovedlærdomme, at vi alle er dele av samme
enhet, saa at ingen kan gagne eller skade sin
næste uten samtidig at gagne eller skade sig
selv, at Gud er alles far, at alle er her for at
gjøre Guds arbeide osv., blir os mer og mer
interessante for hver dag, efterhvert som erfa-
ring og videnskap tvinger os til at betragte
dem med større og større billigelse.« Og han
sammenfatter tilsidst: »At styre verden uten
religion er umulig.«

Saa har ogsaa Shaw forkyndt verdens ny-
skapelse og utpekt veien den maa gaa, og for
ham som for Péguy og Wells er veien én og den
samme: religionen.

§ 5.

De nævnte eksempler tør være mange nok
til at gi en forestilling om at det er en av-

gjørende aandelig frontforandring som holder paa at foregaa i verden i og med denne mennesketypes fremtræden, og de citerte navne klarlægger fuldt ut at det ikke er tale om smaa fraktioners idéer paa siden av verdenslitteraturens hovedveier. Man kunde endda nævne eksempler og navne i mengder, men jeg skal ikke trætte læseren med en opregning. Jeg vil bare inden jeg gaar videre peke paa Amerika, hvor man f. eks. i en moderne bok, *The Harbour* (Havnen, det er tale om New-Yorks havn) av en ung forfatter Ernest Poole, møter uttalelser om amerikanske forhold i samme aand. Samme opbrudd fra det 19 aarhundrede, samme kamp for at finde en ny vei.

— »Gi os røtter at vokse op av!« roper en ung amerikanerinde til helten i romanen, og hun fortsætter:

»De maa føle, at De virkelig eksisterer, at De er virkelig, at De lever.«

Hvordan kommer han til at føle det? Blandt millionærene og milliardærene? Nei, gjennom en jettestreik, gjennom arbeidet for en ny verden og en ny, hele menneskeheden omfattende religion. Og ogsaa derborte er der indtruffet begivenheter som, likesom den russiske revolution i 1905—06, varsler om nye himle og en ny jord.

Kort sagt, over hele verden er den samme

nye mennesketype paa fremmarsj, den samme aandelige frontforandring et faktum som ikke er til at komme bort fra. Denne nye mennesketype er imidlertid ikke — hvad som ogsaa fremgaar av av det foregaaende — en begivenhet fra igaar. Og betegner fremforalt paa ingen maate nogen av krigen fremkaldt mer eller mindre politisk farvet kirkelig religiøs renaissance, som det har været paastaat fra enkelte hold. Med slikt har den nye mennesketype i verden ingenting at bestille. Dens historie gaar langt dypere og strækker sine røtter meget længer tilbake i tiden. Dens betydning er følgelig ogsaa av meget større omfang.

Om denne nye mennesketypes historiske utvikling ut fra det 19 aarhundredes samfundsliv har der længe foreligget klare og præcise uttalelser overalt, f. eks. i Englands, Frankrikes og Amerikas litteratur. Man kan saaledes paavise at denne nye mennesketype som fremtraadte ved det 20 aarhundredes begyndelse, bare er den sidste og høieste sten i et byggerverk som har været under arbeide, og det med stigende bevissthet og kraft, omtrent siden midten av det 19 aarhundrede.

Denne bevægelse begynner først som en opposition mot det æstetisk lave standpunkt hos bourgeoisiet i det 19 aarhundrede, og

den indledes i England med det verdensberømte navn Ruskin. Krigen har gjort det lettere at forstaa hvad den bevægelse i virkelig heten indebar som blev indledet av ham, som senere fortsatte i England med en William Morris og, eftersom aarhundredet heldet, vokste sig mægtigere og mægtigere og tilsidst omsluttet de fleste civiliserte lande.

Her skal opmerksomheten rettes paa Morris som den aand som ved overgangen fra 1850-aarenes bourgeoisie til et endnu udøpt nyt samfund mest typisk indleder nyorienteringen i verden og indvarsler kommende nydannelser.

Den aandelige atmosfære hvori han og efter ham hele den nye mennesketype levet, skildres av hans biograf A. Clutton-Brock med følgende ord: »Fra midten av det 19 aarhundrede og helt til vor tid har vi befundet os paa marsj gjennom en periode av æstetisk misfornøielse, som stadig fortsætter, og som er ulik alle de anfald av misfornøielse som tidligere tiders mennesker har lidt av.«

Dette er den »moderne« misfornøielse som saa mange mennesker klandrer, og hvad den indebærer skildrer Clutton-Brock med disse ord: »Æstetisk misfornøielse har selvsagt eksisteret tidligere, man har ogsaa i tidligere epoker beklaget at ens egen kunst stod under svundne tiders, men,« lægger han til, »man har aldrig før været sig en slik underlegenhet

saa klart bevisst, eller følt at den var en bebreidelse mot hele ens civilisation og et symptom paa ildbefindende hos hele samfundet. Vi kan gjøre en hel del ting som menneskeheten aldrig før har drømt om, men i denne ene henseende er vi mer magtesløse end mange vilde folkestammer.«

Denne magtesløshet hos det 19 aarhundredes samfund, hvorledes gir den sig uttrykk? »Vi ser,« svares der, »en smertelig kontrast mellem naturens skjønhet og stygheten i alt som stammer fra menneskehænder (the ugliness of man's work), Før i verden, helt til slutten av det 18 aarhundrede, saa man i ethvert verk, skapt av menneskehaand, en forhøielse av naturens skjønhet eller idetmindste en harmoni med den. Og vi ser denne harmoni i en gammel landskirke, en gammel herregaard eller en bondestue; men vi ser ogsaa at evnen til at skape en slik harmoni er en *hemmelighet som er forsvundet fra jorden*. Denne *hemmelighet*,« hævder Clutton-Brock, »forsvandt helt og holdent i løpet av en periode som strakte sig over omtrent 40 aar, fra 1790 til 1830. Før denne periode hadde der ogsaa eksisteret smagløse ting i verden, men etterpaa begyndte *alt* at bli stygt, paa grund av daarlig arbeide, daarlig materiale og fordi al maalbevissthet i i arbeidet forsvandt.«

Nu falder denne 40-aars periode sammen med industriens fremvekst i de store rike kulturlande, og den moderne industrialismen er det som gjør hele verden styg som ved et trylleslag. Mot denne forstygnning av verden har den nye mennesketype allerførst reist sig i og med Ruskin og Morris. Ruskin indledet kritikken av industrialismen som en skjønshetsfordærver, Morris var den første som tok det næste skridt, han begyndte arbeidet for at bygge op en ny og vakrere verden ut over industrialismen, som industrialismen skulde opsuges av og hvis tjener den skulde bli. Dette var, som Clutton-Brock bemerker, en *revolution*, den revolution ved hvis indledning vi endda befinner os, og hvis endelige resultat ingen kan overskue. Det var med andre ord den nye mennesketypes startpunkt.

Og startpunktet betydde et yderst præcist og dertil videnskabelig begrundet syn paa hvad som var det industrielle samfunds grundfeil. Denne nye verdensbevægelse indsaa, at »mennesker hvis hele vurdering av livet er baseret paa falske forutsætninger, maa forraade dette i sin kunst, saaledes at et samfund som dyrker rigdommen, maa forraade dette avguderi til og med i de bordben, de lysestaker det frembringer.«

Her stod den nye mennesketype i 1860-

aarene i Morris' person. Den opponerte mot bourgeoisiets syn paa livet.

Samtidig optar i et helt andet land en anden av denne revolutions første fanebærere i verden, Ibsen, problemets etiske og religiøse side, likeledes i 1860-aarene, i og med de to dramaer *Brand* og *Per Gynt*. Og dermed klarlægges oppositionens indhold, om ikke for samtiden saa ialfald for efterverdenen som ser sammenhængen. Baade Ruskin og Morris hadde nemlig den fælles eiendommelighet at de fordømte renaissancen og ophøiet middelalderen istedet. Grunden hertil laa i en stigende opposition mot det som var fælles for renaissancen og det industrielle samfund, eller som gjorde det sidstnævnte til endepunktet av den utvikling som blev indledet med den førstnævnte. »Man kan se,« sier Clutton-Brock, »at et renaissancepalads blev bygget for en mægtig fyrste som idetmindste selv forstod at nyde. Disse fyrster hadde mistet den ædle lidenskap for en himmelsk ære, som fandt sit uttryk i middelalderens store katedraler; de besluttet sig istedet til at at skape private himle til sig selv her paa jorden«.

Denne vurdering av livet dominerte endnu i det 19 aarhundrede og gjør det fremdeles!

Ibsen tar saa i 1860-aarene op problemet, hvorvidt et slikt liv er nok, hvorvidt »mandeviljens quantum satis« kan løse livskonfliktene,

og gir et rungende nei til svar. Istedet sætter han som den ledende kraft i livet: *Deus caritatis*, kjærlighetens Gud, religionen. Og i *Per Gynt* avfærdiger han det individ som er »sig selv nok« til »knappestøperen« til omstøpning. Med andre ord, likesom Ruskin og Morris stiller han sig i opposition til det 19 aarhundredes individualistiske bourgeoisie-ideal.

Men 1860-aarene markerer bare den nye mennesketypes allerførste indtræden paa verdensscenen. I og med 1870- og 80-aarene er det at den nye mennesketype tar almindelig fart og begynder at gaa frem paa bredere front og under sterkere opposition, nu mot hele det 19 aarhundredes bestaaende samfund. Det kan være nok for 1870-aarene at peke paa tre store navne: Ibsen i Norge, Zola i Frankrike og Butler i England. I 1871 utgir Ibsen sine digte, hvor han i »Til min ven revolutions-taleren« ganske likefrem erklærer om hele det moderne industrielle samfund: »Slaa spillet overende!« og: »Sæt torpedo under arken!« Det er aapen revolte, og i aaret 1873 gir han med dramaet *Keiser og Galilæer* en ny verdensparole. Dramaet bygger paa den raadende motsætning mellem *antik* og *kristendom* (renaissance og middelalder!). Ibsen løser problemet slik, at han forener dem i et nyt rike, det tredje rike, hvor antikens og kristendommens livssyn smelter sammen og en aldeles ny ver-

den skal skapes. I hvilken grad denne løsning av det 19 aarhundredes problem er blitt den blivende for den nye mennesketype, det vet hver og en som kjender det sidste halvhundrede aars literære og filosofiske strømninger. Mellem »le miracle de la sagesse« og »le miracle de l'amour« har striden staat og staar fremdeles, slik som en ledende schweizisk avis nylig paapekte, da talen var om idéstrømninger blandt nutidens ungdom.

Men allerede i 1870-aarene profeteres der altsaa for verden om et »nyt rike«, og Ibsen gaar senere fra sin profeti over til en kritik av det 19 aarhundredes samfund og dets individuelle typer i dramaer som blev verdensbekjendte og verdensberømte, *Et dukkehjem*, *Samfundets støtter*, *Vildanden*, *Gjengangere*, *En folkefiende*.

I Frankrike gaar samtidig den mer socialt betonedede Zola til angrep paa det 19 aarhundredes samfund i sin likeledes verdensberømte romanserie *Les Rougon-Macquart*, som uimotstaaelig og uimotsigelig klarlægger hvordan den moderne industrialisme har forstygtet, forgrovet, fornedret og stykke for stykke dræpt hekatomber av mennesker i sit uhyggelige maskineri.

Og med Samuel Butler i England angripes endelig selve grundvolden for dette samfund, og den nye mennesketypes nye religion

kan siges at fødes med ham. Han vender sig mot Darwin og darwinismen.

Hvad er darwinismen? Det er den videnskabelige refleks av hele det 19 aarhundredes almindelige livsfilosofi, og denne livsfilosofi er den saakaldte deisme. Ved slutten av det 18 og begyndelsen av det 19 aarhundrede var den tidligere opfatning av forholdet mellem Gud og mennesket gaat istykker. Den gamle, fra jøderne hentede gudsforestilling hadde oppløst sig i taake, mennesket hadde helt siden renaissancens dage vokset i egenmægtighet, og i og med den franske revolution blev fornuften tronsat, den *individuelle* fornuft. Konsekvensen av dette skridt blev i samfundslivet den frie konkurranse, den av intet hæmmede kamp mellem *individene*, en kamp, hvor den listigste og habileste individuelle fornuft av samfundslovene blev tillatt sagesløst at erobre hvor stor magt det skulde være i samfundet paa de øvrige individers bekostning.

At dette skedde i det 19 aarhundredes samfundsliv, blev for Darwin ganske ubevisst det samme som at det altid og overalt har fundet sted, det blev livets lov. I den gamle gudsforestilling hadde det ligget indesluttet en verdensplan, et maal for al kamp i verden. I og med den gamle gudsforestillings hendøen i deisme, døde ogsaa skridt for skridt forestillingen om en verdensplan. Og med darwin-

ismen blev planløsheten, den lovbundne planløshet, dette groteske tankeprodukt, det almindelig anerkjendte syn paa livet.

Det den naturlige konsekvens i det praktiske og hverdagslige liv av denne tankegang, *verdens forstygning*, som først den nye mennesketype med Ruskin og Morris blev istand til at føle og opdage. Den vendte sig bort fra denne verden og dette livssyn som bundet i renaissancen, og rettet istedet sine blikke mot den som socialt bygverk i sin hierarkiske form langt mer planmæssige middelalder. Det var mot dette livssyn den nye mennesketype vendte sig i og med Ibsen, det var mot det samme livssyn den vendte sig i og med Zola. Hvad den saa i dette livssyn, uttrykte Morris i 1870-aarene: »I hele dette vældige liv, som han saa det bruse omkring sig, saa han ingen plan, ingen mening, det være sig fra Guds eller fra menneskers side.«

Da er det Samuel Butler kommer. Denne mand er av Bernhard Shaw blit kaldt »den paa sit omraade mest fremragende engelske skribent i den senere halvdel av det 19 aarhundrede,« og han bør med et par ord fæstes i læserens erindring. Søn av en engelsk prest studerer han i Cambridge, kommer senere til London for at bli prest, lever blandt de fattige og kommer til at tvile paa daabens værd, hvorefter han avbryter prestebanen, reiser til

Ny-Zealand og blir faareopdrætter. Derute studerer han Darwin, blir entusiastisk, men begynder senere at tvile (muligens fordi han ikke har frikonkurransens samfund omkring sig!), vender i 1864, i 29-aarsalderen, tilbake til England, begynder at male, skrive og komponere. 1872 utgir han *Erewhon*, en satire over det moderne samfund som i England nu regnes som den bedste satire efter Swift's *Gulliver*, og i 1877, 1879 og 1880 utgir han fire skrifter mot darwinismen.*) Hvad han hermed har gjort, er som han selv sier at gjenindføre *telologien* i den organiske utvikling. Det vil si en verdensplan.

Dermed opstaar, ganske naturlig, gudsforestillingen paany, den »lobbundne planløshet« dunster bort, og menneskene begynder igjen at gruble paa, at der i verdens liv maa findes en fornuft, høiere end den individuelle. Omkring aar 1880 indtræder med andre ord den nye mennesketype i en ny fase, den begynder at opdage en verdensplan, og man kan fra den tid konstatere en paatagelig forandring i verdens aandelige liv.

§ 6.

Den lobbundne eller planmæssige planløshet var i den nye mennesketypes øine det

*) »Life and Habit,« »Evolution Old and New,«
»Unconscious Memory« og »Luck or Cunning?«

høieste produkt som det 19 aarhundredes individuelle fornuft hadde avsat, et samfund marret av uhemmet kamp blev dets høieste frembringelse, verdens forstyngning blev slutresultatet.

Det er derfor ikke at undres over, at den forandring som med 1880-aarene kan spores i verdens aandelige liv, viser tyngdepunktet henlagt i angrep paa eller en bortvenden fra 1880-aarenes rationalisme. Butler trænger fra det bevisste intellektuelle liv frem til det ubevisste og underbevisste livs omraade, og proklamerer at bevisstheten bare er en forsvindende del av menneskets tilværelse, den uforholdsmæssig største del av dets liv tilhører det ubevisste eller instinktenes verden.

Han er den første av den nye mennesketype som viser dette nye positive instinkt, men i 1880- og 90-aarene er det dette nye instinkt som gaar frem langs verdens hele aandelige front. Og for en utenforstaaende iagttager synes det unegtelig som om en av menneskehetens eiendommeligste epoker dermed er indledet, og som man med en betegnende rubrik fra svensken Heidenstams produktion paa den tid, skulde ville karakterisere som »Guds fødsel«. Ti paa denne tid synes menneskehetens længst komne aander som gjennom en hemmelig paa-virkning paa engang at vende sig bort fra de foregaaende decenniens »världsförbättrarbråk»

som Strindberg sa i Sverige, og løfte sig op til en søken efter noget aldeles nyt. Og dette nye er ret og slet et nyt indhold i begrepet Gud. Man sporer samme bevægelse i alle lande. Det er som om verdens aandelige kræfter hadde følt, at paa politiske eller andre rent verdslige veier kunde det gamle samfund fra det 19 aarhundrede ikke ændres. Man vendte det ryggen. Det blev som Morris i England hadde ventet det, en »sjælens revolution«. *Fra det materielle plan gik man over til det aandelige.* Der laa revolutionen.

Dette var det nye instinkt som vaaknet op. Man kan — som den amerikanske, men svenskfødte essayist Edwin Bjørkman paa peker i sin bok: *Voices of Tomorrow* (Morgendagens røster) — allerførst konstatere dette instinkt indenfor skjønlitteraturen i engelsk-amerikaneren Francis Grierson's *La révolte idéaliste* fra 1885, men det er belgieren Maeterlinck som fører revolutionen ut i verden med *Le Trésor des Humbles* (De ringes rigdomme) fra 1896, og siden den tid har denne bevægelse været i stadig tilvekst. Hvis Morris betegner den nye mennesketypes æstetiske oppbrudd fra det 19 aarhundredes samfundsliv, og Ibsen betegner den samme revolution paa det etiske omraade, saa begynder altsaa den filosofiske revolution med Butler og den rent literære med Maeterlinck. Foreløbig idet-

mindste fortøner det sig slik for et generelt tilbakeblik.

Den avgjørende filosofiske formel kommer dog først i begynnelsen av det 20 aarhundrede i og med Bergsons nu verdensberømte og overalt debaterte lære om »Den skapende utvikling«. Der er den nye mennesketypes nye instinkt lagt til grund for en hel verdensanskuelse, omslaget er et fuldbyrdet faktum, det er ikke materien som dirigerer aanden, men det er aanden som former materien, det er den samme skapende aandelige kraft som gjennemstrømmer himmel og jord, som aabenbarer sig i alt, det er den som kjemper for at gi sig uttryk i alle livets manifestationer. Vor lille jord og endda mer vort lille individuelle liv og allermost vor lille individuelle fornuft utgjør en saa forsvindende del av verdensaltets vældige »livsflod«, at vi bare kan gjøre os de mest ufuldkomne forestillinger om hele livsfyllden og dens muligheter. Men paa den anden side er vi dele av dette liv, hvis strøm bærer ogsaa os, som den har baaret og bærer alt, og vi er saaledes delvis medskapere av den verden som evig forandres omkring os. Ved at holde denne skapende livsstrøm inde i os levende og fri og ren kan vi staa i stadig forbindelse med det vældige liv i verdensaltet; det som det gjælder om, det er ikke at synke ned til død og livløs materie. Den

maate hvorpaa materien fungerer, bedømmer, behandler anden materie, kalder Bergson *intelligens*, den maate hvorpaa livet inde i os fungerer, bedømmer, behandler livet utenom os, kalder Bergson *intuition*.

Gjennem denne intuition er mennesket en del av og repræsentant for det evig skapende liv, og det er dette skapende liv som for den nye mennesketype i verden blir indholdet i det nye gudsbegrep. Med denne filosofi hadde det nye instinkt hævet sig op til et organisert og systemisert uttryk. Det 19 aarhundredes rationalisme hadde fundet det som skulde avløse og erstatte den. Og begynder allerede at vike pladsen.

Det som nu blir ledemotiv i livet, det er selvsagt noget som er rent motsat idealene fra det 19 aarhundrede. Gjaldt det den gang at binde til sig saa meget som mulig av den materielle verden, reiser der sig nu en bevægelse for tvertom at overvinde det materielle saa meget som mulig, en frigjøringskamp fra alt som det industrielle samfund hadde dyrket. En kamp for at stille det materielle i det aandeliges tjeneste, at underordne det.

Det er denne bevægelse som ved det 20 aarhundredes frembrudd forklarer de nye aandelige fænomener i verden, og det er den som har begyndt at realisere Ibsens drøm om »Det

tredje rike« og endda meget mer. Motsætningen mellem den hedenske antik og kristendommen, mellem filosofi og religion, mellem videnskap og tro løser denne nye mennesketype, idet den peker paa, at der ikke eksisterer nogen motsætning mellem dem, de har bare paa forskjellige veier prøvet at nærme sig og tolke livet, de uttrykker begge paa forskjellig maate dette ene, store: livet eller Gud.

Det som gjennom denne forandring er rystet i sine grundvolde, det er kirkene og det gamle jødiske gudsbegrep, forestillingen om et fra livet skilt, paa et andet sted i verdensrummet levende individuelt væsen, som straffer eller belønner menneskene. Den Gud er for altid forvist til barneeventyrenes område, den nye Gud som nu stiger frem paa jorden, er i *Mennesket* og kjemper i mennesket sin kamp mot materien. Men for at faa øie paa ham i verden og i vore medmennesker maa vi, sier den nye verdensanskuelse, selvsagt søke, ikke med intelligensen, men med instinktene, med intuitionen, følelsen, og herom har denne nye verdensreligions første europæiske forkynder i skjønlitteraturen, Maeterlinck, git en begyndende undervisning til menneskeheten i sin bok *La Sagesse et la Destinée* (Visdommen og Skjæbnen), hvor han sier: »Forstanden aapner porten til visdommen, men visdommen, hvor den er mest

levende, rummes ikke indenfor forstandens snevre cirkel. Visdommen er snarere en drift hos vor aand end et produkt av vor forstand. Den eksisterer ovenover den praktiske forstand. Desuten er det eiendommelig for den virkelige visdom at den gjør tusen ting mot forstandens røst, eller som forstanden indser det rigtige i først længe efterpaa. Det er paa den maaten det er gaat til, at visdommen en vakker dag sa til forstanden at man skulde lønne ondt med godt og elske sine fiender. Dit op løfter forstanden sig litt efter litt, mens visdommen som aldrig mættes, søker længer og længer bort.«

Gjennem dette billede klargjøres den nye mennesketypes stilling til historiens tidligere skikkelser og skjæbner. Den prøver ikke at splitte dem i fiendtlige grupper, hvis indbyrdes rangskala man paa skolastisk (gammeldags eller moderne) vis slaas om, den søker det fælles, det enende.

Hvad den nye mennesketype har fundet, er saaledes nærmest *forsoningen* mellem de mange stridende motsætninger i verden. Dette forklarer at skrankene mellem folk og racer er forsvundet for det nye menneske. Som de sidste tider har været vidne til, søker denne nye mennesketype sporene av Guds skaper-gjerning i alle folks religioner og filosofier. Øster- og vesterland rækker hverandre haanden, ikke længer bare over jødernes Testa-

mente, men over Koranen og Vedabøkene, over Omar Khayyám og Tagore, og mennesker oppe ved polargrænsen øser styrke og inspiration til et nyt grep paa livet gjennom digte fra Ganges, vesterlandsk kunst fornyer sig paa Sydhavets øer, paa Grønlands og Islands gletschere, ved ørkenenes tempelruiner. Hele verden sluttet sammen til en enhet gjennom denne nye verdensreligion, og den sier med Butler: »Verdensaltet er den eneste virkelige atom og den mindste udelbare materie som vi kan forestille os.«

Saa uløselig forenet ser den nye mennesketype alt liv i verdensaltet. Og hvad det er for instinkter som den besjæles av og som den vil leve livet efter, det angir Maeterlinck med disse ord:

»I den praktiske forstand findes ingen kjærlighet, men meget i visdommen, og den høieste visdom skiller sig litet fra det ædleste i kjærligheten. Men kjærligheten er det uendeliges guddommeligste form og samtidig, uten tvil netop derfor at den er guddommelig, ogsaa dets mest menneskelige. Mon man ikke kunde si, at visdommen er den guddommelige fornufts seier over den menneskelige?« Den epoke som begyndte ved frembruddet av det 20 aarhundrede og som i det foregaaende er blit karakterisert som en »Guds fødsel«, kunde følgelig nærmest siges at ha ført til »at

den guddommelige fornuft har seiret over den menneskelige fornuft i verden.« Ut fra dette synspunkt fatter man rækkevidden av en Tolstoy's vældige præken i 1890-aarene og like til hans død, i en Strindbergs religiøse kriser, i den feberagtige sandhetssøken og omvendelsesfænomenene omkring aarhundredeskiftet, i litteraturens emigration bort fra det 19 aarhundredes sociale miljø og den motivkreds det frembød tilbake til svundne tider og til fjerne lande. Det var en søken efter denne nye verdensforsoningens Gud, som for at bruke et bibelsk uttrykk var kommet over verden som en tyv om natten. Og efter hvis seier man har prøvet at indeslutte i sin bevissthet hele jordens liv og deres historie.

Naar man kjender litt til den aandelige kamp som har fundet sted i verden i det sidste halve aarhundrede og som det ovenstaaende bare har git enkelte faa antydninger av, saa blir det lettere at fatte rækkevidden av den nye mennesketypes fremtræden verden over; man blir ikke saa forbløffet som mange i disse dage er blit det ved at høre denne megen tale om »nye mennesker«, »en ny verden«, »en ny religion«. Man forstaar at en Wells og en Shaw i England, begge elever av Butler og Bergson, peker paa religionen som den eneste magt i nutiden som kan nyskape verden, og man for-

staar at en Péguy i Frankrike, likeledes Bergsons elev, lar sin Jeanne d' Arc rope:

»Det maa kanske komme noget nyt, noget som verden endda ikke har set!«

§ 7.

Den nye mennesketype er med andre ord aandelig *revolutionær* og besjælet av en ny-skapende *entusiasme*, og maalet for denne *entusiasme* er at forene motsætningene i den moderne industrielle verden, hvor strid for en overfladisk iagttager synes at være det fremherskende træk. En slik iagttager fristes derfor ogsaa let til at trække paa skuldrene av hele denne aandelige bevægelse og dette arbejde for nye himle og en ny jord. Og av det slags mennesker er der fuldt op, f. eks. i vore dages man tør kanskje si utpræget materialistiske Sverige. Denne svenske materialisme hænger naturlig sammen med landets ferske overgang til et industrielt fra et agrarisk levesæt. De nye bevægelser ute i verden hænger like naturlig sammen med at man der længe har levet i industrialismen og allerede ser næste livsfase nærme sig.

Det er dette faktum og en hel række vidnesbyrd fra skilte livsomraader som den nye mennesketype kan peke paa, naar der reiser sig tvil om at det nuværende samfund, den

nuværende verden kunde tænkes at ha utspillet sin rolle.

Vi staar, sier den, foran en nyorientering i verden, som ikke er til at komme bort fra, og som kommer til at øve sine virkninger paa alle lande. Det er likesaa godt først som sidst at klargjøre sig dette uigjendrivelige faktum, fastholde det og gjøre sig fortrolig med det. Vidnesbyrdene ute i verden økes snart sagt daglig og kommer fra det gamle samfund selv, som erkjender at ha naadd grænsen for hvad det kan præstere.

Dernæst peker den nye mennesketype paa uttalelser fra de politiske forfattere verden over. En Sidney Low i England f. eks., forfatter av den allerede klassiske bok *The Governance of England*, skriver i 1914: »En revolution, likesaa omfattende som den der utryddet livegenskapet, synes at være under opseiling. Den opfatning begynder at gjøre sig mer og mer gjældende, at et industrielt system baseret paa at den overveiende del av menneskeheten skal trælle for ukeløn i et utslitende arbeide, det er likesaa uforenlig med fornuft og humanitet som slaveriet engang var det. Det lidenskabelige krav paa økonomisk likestillethet som avløste kravet paa politisk, vil ikke komme til at forstumme før der er blit gjort mange kraftige forsøk paa at overflytte rigdommen med alle dens muligheter og

fordele fra de faa til de mange.« Og han mener at det kommende store verdensproblem vil bli at faa løst netop denne opgave paa en klok maate.

Fremdeles peker den nye mennesketype paa de socialøkonomiske forfattere verden over. En Macgregor i England f. eks., uttaler ord som klart belyser utviklingen gjennom det 19 aarhundrede av den oppositionelle aandelige bevægelse som er skisseret i det foregaaende: »Gjennem hele det 19 aarhundrede har man været paa det rene med, at dette tidsrum har ført med sig vældige materielle fremskridt i alt som angaar industrien, men samtidig har man ogsaa indset, at der har været en eller anden feil i selve industriens væsen, og det av slik art, at fremtiden vil bli tvunget til ikke bare at forbedre systemets forskjellige dele, men til og med gaa igang med spørsmålet om systemet selv og dets eventuelle forvandling. Og ved det 20 aarhundredes frembrudd er stillingen blit den, at hvis nogen skriver og paastaar at det industrielle system ikke bare indeholder problemer, men selv er et problem, saa behøver han ikke længer at være bange for at bli kaldt en socialøkonomisk vranglærer, *han staar i virkeligheten i fuld samklang med det som offentlig uttales av ledende mænd paa samfundslivets forskjellige omraader.*

Og det kanskje ikke mindst talende vidnesbyrd er dette, at blikkene rettes mot *middelalderen* som forbillede, ikke bare av kunstnere og poeter, men ogsaa av socialøkonomer, som har opstillet den sats, at prisen paa hver vare, hvert arbeide maa bestemmes, ikke gjennom frit konkurrerende industrifyrsters vilkaarlige beregninger, men gjennom at fastsætte en viss »rimelig pris« (justum pretium, faire price, juste prix, angemessene Preise) som middelalderen hævde og brukte. Og den nye mennesketype peker sluttelig paa, at man i de forskjellige lande jorden over paa alle vis prøver at kjæmpe sig ut av en voksende tilstand av fuldstændig økonomisk forvirring. Statens indgripen kræves, i Amerika, f. eks., er det kommet derhen, at trustmatadorer som Carnegie og Gray har uttalt, at staten burde skride ind og bestemme prisene, likesom en hel socialøkonomisk skole derborte ønsker trustene forvandlet til offentlige næringsveier (public service companies).

Det er ikke mindst med støtte av slike uttalelser, som kunde mangfoldiggjøres i det uendelige, at den nye mennesketype peker paa en forestaaende nyskabelse av verden som uundgaaelig.

§ 8.

Og den som under verdens nuværende oprørte tilstand følger med i det som hænder

og siges i de forskjellige lande, vil finde at denne nyskabelse tydelig staar for døren, og at saaledes den nye mennesketype gaar henimot erobringen av denne verden langs de linjer som den har opstaket for sig.

Saaledes finder man i den tidligere citerte engelske avis Westminister Gazette, et av den engelske liberalismes ledende organer, en uttalelse fra den 23 februar 1917, som viser hvor langt den moderne engelske liberalisme, den som er vokset frem i løpet av de sidste 25 aar med den nuværende premierminister Lloyd George som anfører, har arbeidet sig bort fra det 19 aarhundrede, fra dets samfundsforhold og fra dets døende politiske idealer. Denne det 20 aarhundredes liberalisme har optat i sig just *verdensforsoningens* grundidé, mens den av traditionalismen og socialismen har beholdt netop de elementer som har vist sig livskraftige. Denne nye engelske, eller om man vil, anglosaksiske liberalisme synes, efter alle tegn at dømme, at bli den »frelse fra det onde« som verden har bønfuldt om, og dens idéer har begyndt at gjøre sit indtog ogsaa i Sverige, det kan allerede konstateres. Den synes at bli den Noahs ark som overlever verdenskrigens syndflod, i hvilken baade kapitalismen og den forældede socialisme fra det 19 aarhundrede som er bygget paa *den økonomiske krigs princip*, stykke for stykke oversvømmes og forsvinder.

Dette fremgaar ogsaa av den nævnte artikel, som utgjør en recension av H. G. Well's tidligere omtalte bok *War and the Future* (Krigen og fremtiden), og hvor det meget karakteristisk heter:

»Du alene har skapt os, og vore hjerter kjender ingen fred uten hos dig.« Det er underlig at disse Augustins berømte ord blir saa levende for ens sjæl naar man læser Mr. Wells' bok om krigen, men dette og intet andet er temaet i hans sidste kapitel. »Jeg tror,« sier Mr. Wells, »at bare gjennom en komplet forenkling av religionen til dens grundidé, til en verdensomspændende opfatning av Gud som hjertenes og menneskehetens konge med tilsidesættelse av alt jordisk kongedømme og al national selvdyrkelse, kan menneskeheten naa frem til trygghet og lykke. Helgenene har præket dette for verden i aartusener, og da de fandt folkene og deres regjeringer døve, har de begrænset sin præken til de enkelte sjæle. Den kanskje største katastrofe som kristendommen har oplevet i moderne tid ligger deri, at efterat drømmen om middelalderens verdenskirke er blegnet, har denne kristendom fundet sig i sin begrænsning, som sluttelig naadde dithen, at kirkene aapent har erklært at de ikke hadde noget at lære menneskeheten om verdens styrelse. Paven henfalder i en trykkes taushet naar han opfordres

til at ytre sig om en regjerings handlemaate, tyske prester betragter Gud som deres stammeguddom og gir lidenskabelige uttryk for sit lands hedenske statsopfatning; ingen kirke i noget land fremtræder som en kjæmpe mot nationalt avguderi eller for det i disse onde tider nedtrampede ideal av menneskehetens broderskap.

Vi er glad over at Mr. Wells har skrevet om disse ting, og *vi finder os staaende paa samme linje som han.*«

Men dette den engelske liberalismes hovedorgan ikke blot hylder teorien, det kræver ogsaa dens praktiske virkeliggjørelse paa de økonomiske, politiske og internationale omraader. »I stridens hete,« fortsættes det saaledes, »kan det synes at være et attraaværdig maal at skape et økonomisk gap mellem centralmagtene og den øvrige verden. Set fra synspunktet av hvad som vilde gavne *verden*, vilde dette være en ubodelig katastrofe, av den enkle grund, at krigen isaafald vilde komme til at fortsætte inden en splittet verden, og freden vilde forvandles til en dræpende økonomisk kamp. Mr. Wells hævder med rette at den *nye verdensordning skal baseres paa alles del i nationens rigdomme og paa det princip at det økonomiske liv skal være til for alles bedste.* Vi kan vende os bort fra disse principper og dele verden op i nye grupper, som bedre end

før passer os og vore allierte, om vi saa vil, men *hvis* vi gjør *det*, da skal vi heller ikke indbilde os at vi arbeider for en varig fred paa jorden, og ikke pynte os med vakre fraser om Europas gjenopbyggelse.«

Og det utropes tilsidst: »Der findes ikke mer end to veier at vælge, enten staten som sit eget maal, erkjennende ingen ret, ingen forpligtelse utenfor sig selv, eller *Civitas Dei*, menneskehetens enige samling om at tjene Gud og mennesket, og *dette maa, som Mr. Wells sier, bli vor bærende religion.*«

Dette er det som siges og skrives i en over hele den civiliserte verden velkjendt daglig politisk avis; kravet, med andre ord, paa en tilintetgjørelse av hele det 19 aarhundredes samfund, av den materialistiske og kapitalistiske livsopfatning og en hævde av den religiøse følelse som den eneste magt i verden med nyskapende og reddende evne. Dette krav fører en saa tydelig tale, at bare den enfoldige eller den forstokkede kan negte at nye himle og en ny jord staar for døren. Den som kjender idéstrømningenes literære uttryk i Vesteuropa og Amerika, vet ogsaa at de her refererte verdensidéer derute er hver mands eiendom, og det kan bare dypt og opriktig beklages at det nu er ukyndighet, likegyldighet eller den nationale isolation som har bragt hele den literære kritik i Sverige

til totalt at negligere disse idéstrømninger og den paa dem byggede rike literatur hos disse mot nye tider marsjerende folk og lande.

Det er ret og slet der fremtidens evangelium er opstaat og blit forkyndt, det er der en Rousseaus lære om menneskets guddommelige natur er blit ført videre, det er der den aandelige gjenfødelse venter os, det er der vi skal lære os at finde den nye verdensreligion og faa øie paa den nye verdensplan, baseret paa at vi ser Gud aabenbare sig for os i hvert menneskelig liv. Og naar vi har aapnet vore nu stængte ruter ut mot den nye verden, da skal vi med jubel begynde at ane rækkevidden av Wells' ord i *The Research Magnificent*:

»Jeg vet at der findes et liv som er bedre end dette kaos omkring os, at et slikt bedre liv nu har aabenbaret sig. Et bedre liv for individene, et bedre liv for samfundet. Videnskapen er dets maate at tænke paa, kunsten dets maate at drømme paa, menneskehetens bedste er loven for dets vilje. Alt gammelt er raseret eller holder paa at raseres. Menneskeheten holder paa at forlate sine forfædres dunkle boliger og gi sig ut paa det største og djerveste eventyr som nogensinde har eksisteret i tid og rum, den gjør begyndelsen i dette nu, i hver og en av os, i mig mens jeg staar og sier dette til eder alle!«

Det er et slikt syn paa verden og menneske-

heten som har skapt nu begrædte faldne ungdommer som en Rupert Brooke, en Raymond Lodge, en Charles Lister, alle nævnt i begyndelsen av denne artikkelserie, og det er naar et slikt livssyn begynder at fylde den svenske ungdom, at den nye mennesketype skal dra ogsaa Sverige med sig paa dette det største og djerveste eventyr som nogensinde har eksisteret, dette at skape nye himle og en ny jord. — —

CIVITAS DEI
OPTEGNELSER

Ludvig Nordstrøm: Nye himle og en ny jord.

8

I

OM ET RELIGIØST BEHOV I TIDEN

§ 1.

Den 27 jan. 1912. Merket P. E. skriver idag i Social-Demokraten i forbindelse med et kortfattet overblik over nogen kapitler av filosofiens historie følgende: »Avskriveren av disse koncentrerte avsnit tillater sig at uttale den mening, at massens behov av filosofisk viden burde vækkes og ledes gjennom populære filosofiske forelæsninger med kirkerne som forelæsningslokaler. Da vilde disse fylde et bedre formaal end de nu kan gjøre paa grund av prestenes benhaarde dogmatiske prækener, som i de fleste tilfælde er fulde av »de dødes ben og anden urenhet«, skal uten kjerne; — kanskje man derigjennem til og med kunde vække op til rik frugtbarhet den paa dypet av folkesjælen slumrende naturlige religion, som saa mange store filosofer har spekuleret over.«

§ 2.

10 mai 1912. I den uhorste kaotiske forvirring som nu stempler hele verden og blomstrer i de vanvittige rustninger, ligger den materialistiske verdensopfatnings sidste eller næst sidste ord for denne gang. Spændingen er nu saa kolossal, at den maa breste paa en eller anden maate, enten gjennom krig eller gjennom en uformidlet kursændring. Det er i virkeligheten og rent tankemæssig set den av ingen fornuft hemmede individualisme, d. v. s. naturdriftenes supremati, som nu er færdig til at forsvinde fra skuepladsen.

Naar socialdemokratiet paastaar at det er økonomien som styrer verden, saa er dermed sagt for meget og for litet. Det er økonomi og aandelige love. Derfor stilles nu ogsaa stat mot samfund i form av aandelig lov mot økonomi. Vil man en dag faa se Nietzsche tolket som toppunktet av den kapitalistiske samfundsform og retsopfatning? Hvilken belysning over hele denne tid i hans Antikrist og i hans syn paa Kant samt i hans længsel utover sig selv til *overmennesket*, d. v. s. det fra kapitalismen, og fra den blinde naturdrift befriede, fornuftige religiøse menneske!

Sikkert er det, at selve *hovedondet* i tiden, det er den saakaldte individualisme, denne

egoisme, denne gjennemgaaende mangel paa fornuftig lovydighet. Det blir socialdemokratiets opgave at gjenindføre den, og derfor er det fuldkommen paa sin plads, at det seirende socialdemokratis fiender altid anfører som første og sidste hovedargument: den individuelle frihet undertrykkes! Nei, den individuelle *vilkaarlighet* undertrykkes, men friheten befordres paa samme maate som et egteskap gjøres paa ungtarsvilkaarligheten og fremkalder en følelse av indre frihet fra det ydre *onde* som forut ansaaes for godt.

§ 3.

22 okt. 1915. (Da krigen var utbrutt og hadde varet i over et aar.) Denne enorme krig har knust tidligere realiteter og forvandlet verden til et system av paatagelige ideér. Den har tvunget menneskene til at se. Naar man nu har f. eks. en forretningsmand for sig, kan man ikke la være at spørge: hvad gjør han for nytte i verden? Føler han noget ansvar for verden? Hvad *vet* han om verden? Naar man har en bok eller en avis foran sig, tvinges man til at spørge: er det nyttige ideér som forfegtes her? Er det ideér om ansvar og utvikling?

Man aksepterer ikke lenger verden slik som den var før krigen. Man tviler paa den i alle dens funksjoner. Den gamle verden før

krigen har gjort fiasko. Man kommer ikke videre uten kompas og nye bestik. Menneskeheden maa se op til stjernene igjen, d. v. s. glemme sin storhet for sin litenhet og ta fat paa *helhetssynet* igjen inden ny kurs kan sættes.

§ 4.

Derav følger en ny menneskeopfatning. Før krigen gjaldt det at *nyde verden*. Nu spør man ikke lenger efter det. Nu gjælder det at *skape verden*, at arbeide. Og det første problem som skal løses, blir at utstake de prinsipper som arbeidet skal drives efter.

Det er den knuten som nu skal løses. Kanske gjennom revolutioner. Naar denne knute løses, vil *den nye religion*, det nye helhetssyn paa verden opstaa med en ny tro, en ny sedelære og en ny livsforsoning.

§ 5.

Kan socialdemokratiet løse denne oppgave? Jeg for min del tror det ikke. Jeg tror at det gamle 19 aarhundredes socialdemokrati staar foran sin oppløsning. Det er for eksklusivt *politisk* til at kunne skape en ny verden. Men jeg tror at socialdemokratiet kan styrte den gamle verden, og at den almengyldige religiøse drivkraft som lever i dets indre,

derved kan frigjøres og atter igjen kan kry-
staliseres til grundsyn for en ny verden og
en ny menneskehet. Men det vil ta lang tid
og koste megen lidelse. Alt dette venter os
med stor sikkerhet efter krigen.

II

OM DET KAPITALISTISKE SAMFUND OG VEIEN UT AV DET

§ 1.

Det er hatet som præger livet i det moderne Sverige, i den moderne verden. Hatet er drivfjæren til livet som det leves idag. Alle hater hverandre, ingen indbilder sig, hvis han har den mindste verdenskundskap, at nogen av hans bekjendte nærer den ringeste godhet for ham. Spørsmålet er bare om han kan bli en værdifuld forbundsfælle eller ikke. Det er hatet som sætter sit præg paa hele den moderne samfundskamp. Kjærligheten med dens moralske norm ansvaret — bah! Idealer! Ideologi! Gaar man rolig og koldt ut fra at hvert individ man tar i haanden er en fiende, hemmelig eller aapen, da kan man klare livet.

§ 2.

Hermed er i virkeligheten sagt at det moderne menneskes tilværelse er overveiende tragisk. Det moderne liv er tragik. Fordi det er alles kamp mot alle. Forsoningen med livet findes for øieblikket paa to linjer, enten som *seier* eller som *ydmuyghet*, men den sidste kræver som tillæg *tro paa opreisning* i et andet liv (kirken); hvis ikke forvandles *ydmuygheten* til trods, de svakeres opposition (socialdemokratiet).

§ 3.

Her har vi magtfølelsens, magtbehovets grund. Det er den tragiske livsopfatnings top.

§ 4.

Komiken er krusningen paa dette hav. Ingenting andet. Se Don Quijote! Se Falstaff! Deres skjæbner er tragiske. Deres handlinger komiske.

§ 5.

Humoren er *troen* paa at denne tragik og denne komik beror paa et lavt utviklingstrin og vil forsvinde i et fuldkomnere liv, som vi ufuldkomne er eller skal bli delagtige

i paa en maate som vi endda er for kortsynte til at begripe.

§ 5.

Forsoningen er det individuelle undergang og bortdøen i det hele. *Det er bare det individuelle som kan være tragisk.* Men eftersom det individuelle er en livsbetingelse paa jorden, saa undgaar ingen virkelig levende at bli til en viss grad tragisk. Han kan feigt undfly, eller livet i ham kan være for svakt. Han faar da bare sin særegne tragik, svakere farvet, men alt som lever bærer individet i sig og dermed tragiken. Og undgaar ikke strid med seier eller nederlag.

§ 7.

Seierherrens forsoning ligger i ansvaret (ifølge Kant pligten) for *det hele*. Og den beseiredes? I ydmygheten, i trodsen eller i ny kamp frem til eventuel seier.

§ 8.

Den tragiske kamp er kampen mellem individene om *seiren*, det vil i det moderne samfund si en betrygget tilværelse. Individ *mot* individ eller en gruppe av individer *mot* en gruppe individer.

Det komiske er de *midler* og *veier* individene anvender sig av, i almindelighet be-

grundet i inkongruens mellem midler og maal; i anvendelsen av umoderne, uhensigtsmæssige, kort sagt »dumme« midler.

§ 9.

Seierherre i livets kamp blir den som ikke bestrider, men ser og følger (natur)lovene; i samfundet, staten, i sig selv. Seierherrens kamp bestaar i at *opdage* lovene for hver situation. Han seirer, fordi han har skaffet sig, studeret sig til (i livet), eier objektiv kundskap om lovene for verden utenom ham og for de øvrige individer, kjender deres maal, deres historie, deres drivfjære (menneskekundskap). Det vil si, han har en saavidt mulig omfattende helhetskundskap, et systembillede.

Den komiske raadspør bare sine subjektive *følelser* i sit eget indre; handler »aus der Teife seines Bewusstseins« og har altsaa et vrangbillede av systemer og alt, aner forøvrig ikke systemet, men kan naar hans følelse falder sammen med et andet individs, slumpe sig til medgang, som efterfølges — ved hybris — av et desto værre tilbakeslag. Eks. Det moderne Tysland.

§ 10.

*Ansvar*et staar etisk høiere end *pligten*. I pligten ligger en ydre tvang med nydelse av den »gode samvittighet« som belønning

og likegyldighet for endemaal og slutresultat; intellektuel mindreværdighet.

I ansvaret ligger som forutsætning en personlig, intellektuelt klar opfatning av tilværelsen og en personlig fri beslutning, uten belønning av nogen eller noget.

Pligten viser hemmelig hen paa en ydre dogmatisk gud.

Ansvaret gjør mennesket gudebaaret. Pligten er kirkens og pessimismens sidste ord. Ansvaret, videnskapens og optimismens, den nye virkelige religion, sandheten og værdienes.

§ 11.

I ansvarsreligionen er mennesket frit, d. v. s., det følger bare sin egen aandelige lov uten ydre tvang. Men pligten, hvorhen den leder, viser tyskerne i verdenskrigen.

Ansvarsreligionen avhænger ikke av økonomien eller av nogen anden materiel egenkap hos verden. Den er uttrykket hos individet for dets opfatning av den aandelige lov i verden samt dens endemaal, fuldkommen-gjørelsen.

Ansvarsreligionen er veien ut av kapitalist-samfundet.

III

FULDKOMMENHETEN

§ 1.

Fra fuldkommenhetens synspunkt skal verden og menneskene, liv og lære granskes og dømmes (trods Darwin og hele det 19 aarhundrede).

Veien til fuldkommenhet: haardhet mot jeget, offer, viljekraft.

— — —

§ 2.

Amiel kalder Guds rike for »sjælenes stat«. Det er *Civitas Dei*. Og for *staten* skal oppstilles i et og alt samme lov som for individet: samme haarde krav paa fuldkommenhet. Og *offerets* vei, det er at opofre og dræpe dyret derinde: hat, løgn, dovenskap, det er statens likesaavel som individets vei til fuldkommenhet.

§ 3.

I offeret eier vi vor fuldkommenhet. Bare der.

§ 4.

Troen paa fuldkommenhet og fuldkom-
mengjørelse er menneskehetens eneste, sande
evige religion. Hvorledes komme til denne
religion? Gjennem personlig erfaring av det
onde, av dyret. Gjennem personlige lidelser,
for individ, samfund, stat, som aapner blikket
for det ondes urimelighet. Eks. kapitalist-
samfundet.

Det er ikke det ondes *opgave*, det har
ingen opgave, det er et negativt begrep, men
det ondes *virkning* og forsoning.

Naar den sande religion har seiret over-
alt, da kommer »himlen« og det onde er for-
svundet. Men det tar tid.

§ 5.

For den religiøse opløser alt sig i aand
og kraft. Der findes ingen dualisme mer.

— — —

§ 6.

— — Lidelse er en fysiologisk funktion,
d. v. s. en motstandens reaktion paa kraften,
paa livet og dermed umoralsk, d. v. s. et kraft-
spilde. Saaledes er medlidenhet, hvis den

indebærer: draget med ind i lidelsen, ogsaa umoralsk, som Spinoza hævder.

Ser man lidelse, skal den spore en (Kristus), ikke hemme (nutidsmennesket), spore en til at anstrenge alle kræfter for at fuldkommengjøre *helheten*, den eneste effektive maate at hjælpe delen paa.

Lidelse er saaledes en spore. Eks. Synet av det nuværende samfund.

Selv maa man principielt aldrig lide. Man har ingensomhelst *ret*, endda mindre *skyldighet* til det.

§ 7.

Nutidens mennesker er overveiende fysiologiske. Den *værdighet* som ligger i klar selvbevissthet, kraft og ansvarsfølelse savner de. De har ogsaa en bevissthet, men en nedadgaaende, om upasseligheter, hindringer, feil og nervereaktioner (latter, skrik, graat).

§ 8.

Dette fysiologiske liv er en *deviation* (avvigelse) fra fuldkommengjørelsens vei.

§ 9.

Det spørsmaal som maa besvares er dette: hvilke egenskaper udmerker mennesket i det moderne kapitalistsamfund? Eller: hvilke er tidens deviationsfænomener (mangler) paa det aandelige og materielle omraade?

Det er problemet!

Krigen har demaskeret dem. Nogen kan straks nævnes: løgnagtighed, spioneri, angiveri, bestikkelser, grusomhet, rufferi og tyveri ved lovens hjælp, ved hjælp av et »tyveriets byraakrati«, fraadseri, lathet, utugt, m. m., m. m. Dette udmerker ikke visse individer, men samfundet. Eksemplene kan mangfoldiggjøres i det uendelige.

§ 10.

Hvorledes skal deviationen overvindes? Ved at rette menneskenes og samfundenes opmærksomhet paa *hvad* de nu er tilfreds med. Alle mennesker er tilfreds med et eller andet som de har. Den rike med sin rigdom, den fattige med sin ret til at være misfornøiet, den syke med den opmærksomhet som vises ham, den klandresyke med sin evne til at klandre. Alle er sin art det bedste.

Alt hviler paa identitetsloven, som er logikens uttryk for fuldkommenhetsfølelsen. $A = A$ og intet andet. En bankdirektør er den *fuldkomne* bankdirektør, en skomaker den *fuldkomne* skomaker, og en søppelkjører er den *fuldkomne* søppelkjører.

Og er de ikke det, saa skyldes det at de er det *fuldkomne* menneske, som er kommet paa en fuldkommen gal plads i livet.

Men alt er fuldkomment, alt er $A = A$.

Menneskenes og samfundenes opmærksomhet maa rettes paa at de alle lyder denne lov, at de stræver efter at naa fuldkommenheten, og at de derfor maa vite hvad fuldkommenhet er og jevnføre sit liv med den.

Det er veien til den nye verdensreligionen.

IV

KJÆRLIGHETEN

§ 1.

Hatets, haanens tid er nu snart forbi, indtil videre. Hatet har utladet sig i verdenskrigen. Verden tørster efter kjærlighet. Efter følelsen av helhet, samhörighet. Av arbeide og vekst.

§ 2.

Grad av helhetsfølelse. Det vil si: hvor mange individer som det enkelte individ vil tillate at bli delagtige i utviklingens, vekstens lykke. Her gaar den individualiserende begrensningskontur. En slagter vil kanskje bare gi slagtere ret til det, o. s. v.

§ 3.

Hovedsaken, den eneste, er at *hver og en* er kjærlighet. Selv den usleste skal betraktes med kjærlighet, fordi [hat hjelper in-

gen og intet, men kjærlighet skal »forklare alt for eder« og saaledes kanskje gjøre selv den usleste noget godt.

§ 4.

Hvad er kjærlighet? Kjærlighet er *helhetsfornemmelse*, fornemmelsen av gjenstandens plads i systemet.

Alt andet er lyst, begjær, egoistisk erotik, d. v. s. forsøk paa at rykke den *ut* av systemet, at bruke den til selviske formaal, og er saaledes det motsatte av kjærlighet. Hvert begjær efter at *eie* staar i motsætning til kjærligheten, idet det er et forsøk paa at danne et nyt system paa grund av en vrangforestilling om helheten. Den vanlige »kjærlighet« er med andre ord en sykdom i hjernen. Sexualiteten formørker den. Drift maa findes og tilfredsstilles, men *aldrig* tillates at ødelægge intelligensen og forstyrre *amor intellectualis*.

§ 5.

At gjøre sin kjærlighet *avhængig* av nogen eller noget er ikke bare en synd, det er *synden*. Den eneste synd. Synden mot Den Helligaand.

§ 6.

En aktiv kjærlighet, det er at handle med den hensigt at vække gjenstandens bevissthet

om dens plads i systemet (det fornuftige) og forsvare dens forbliven der og utviklingen av dens egen høieste, d. v. s. dens helhets- og personlighetsbevisste aktivitet.

§ 7.

Koordination. Ethvert individ er en del av et vist *første system*: familien, en forretning, en embedsmæssig institution. Dette system er endvidere en del av et *andet system*, i hvilket det er likestillet med et antal *første-systemer*. Slike *andre-systemer*: kommuner, sogn, amter. Disse *andre-systemer* grupperer sig til et *tredje system*: fædreland, nation. Disse *tredje-systemer* til et *fjerde system*: f. eks. en toldunion. Disse til et *femte system*: verdenssamfundet. Verdenssamfundet til et *sjette system*: Kosmos, og et *syvende system*: Gud, meningen, den aandelige verden, personlighetens rike.

§ 8.

Bevisstheten om hvilken aandelig *system-serie* man tilhører skaper personligheten.

§ 9.

Subordination. Ti der findes ogsaa en anden serie. I den foregaaende var koordinationen det ledende princip. I denne er det *subordinationen*. I den foregaaende gik indi-

videt ut fra det system som han sammen med andre var en del av, og steg siden til det sidste system, som omsluttet alle andre.

I den sidste serie gaar individet ut fra det system hvor han *kommanderer* (efterat han hadde begyndt som underordnet) og stiger derefter fra at være subordineret til at kommandere, fra det ene system, den ene systemgruppe til den næste, indtil han staar som kommandant i den høieste. Verdslig magt: kaos, djævel, vilkaarlighet, dyr, den legemlige verden.

§ 10.

Der gjælder det at *lokke* alle kommanderte og underordne dem under sig for med deres hjælp at erobre saameget som mulig av verden for sig.

Mellem begge disse systemer maa individet vælge. Hvilket han vil støtte, hvilket som mest nærmer sig fuldkommenheten.

§ 11.

Mellem begge disse systemer staar der strid i verden. Mellem det kropslige, dyriske verdenssystem og den aandelige verden. Mellem den synlige verden og den usynlige. Mellem ordnenes, uniformenes m. m. verden og den »civile«! Som et litet eksempel.

§ 12.

Veien fra den synlige til den usynlige verden er det som ligger i begrepet *utvikling*. Den aandelige eller usynlige verden aabenbarer sig for os som principper eller love. Og darwinismens forskyvning inden tænkningen ligger deri, at den har maattet begynde at ta dette faktum med som maal og forklaring.

§ 13.

Naar man vil leve i den aandelige verden, maa man lukke de legemlige øine. De legemlige øine staar i veien for de aandelige. Det er den aandelige verden vi alle kjæmper om og kjæmper os frem til. Fordi den styrer den synlige. Al uret i verden bestaar bare i at utestænge menneskeanden fra den aandelige verden.

§ 14.

Utvikling er med andre ord det samme som kjærlighet, og kjærlighet er det samme som selvopofrelse. Mennesket er et baade — og, et som vil selvopofring og et som ikke vil. Livet er for individene en stadig fortsat strid mellem disse motsætninger. Det er livets konflikter. Med hele menneskehetens liv er det likedan.

Det hele er en kamp om selvopofring, om den dreier sig alle principper, al visdom, al

erfaring, al filosofi og religion; alle ydre historiske hændelser beror paa den; den er verdensdramaets store grundkonflikt, repeteret i alt.

§ 15.

Individenes veiviser er nydelsen. Og i livets konflikter sker bare at nydelse avveies mot nydelse.

I almindelighet fremstilles selvopofringen som en avstaaen fra nydelsen. Derfor avskrækker den. Men det er galt. Selvopofringen indebærer et ombytte av nydelse, en nydelse høiere end nogen anden: kraftfølelsen; fred, ifølge teologien.

Selvhævdelse gir magtfølelse, men selvopofring fred, harmoni med en selv og med det hele. Det høieste for de fleste er magtfølelsen, følelsen av at kunne bestemme, kommandere, ha magt over andre menneskers skjæbner (barbariet).

Selvopofringen gir magt over ens egen skjæbne. Det er det høieste og eneste. For det er friheten, uavhengigheten (civilisation, religion). Men i hvert menneske er begge disse kræfter sammenvokset, og ingen er fullstendig fri for magtbegjær.

§ 16.

Den ret som hvert menneske paaberoper sig, det er retten til nydelse. Siden avgjør

arten av den attraaede nydelse hvad slags menneske det er, om det staar lavt eller høit.

§ 17.

Utvikling er utvikling fra dyr til Gud. Mennesket er bare en grænseværdi mellem begge, en konstruktion, en formel for et vist tilfældig spændingsforhold mellem dem begge. Veien til Gud, d. v. s. det aandelige i verden, det maalbevisste, gaar altid gjennom et andet menneske, et eller flere. Det er *kjærlighetens* betydning. Naar jeg elsker en anden, ser jeg ut over mig selv, opofrer mig selv, drives ut over mig selv, befries fra dyret. Da ser jeg Gud, da nærmer jeg mig Gud, da er jeg Gud, og mennesket er langt bak mig.

§ 18.

Det paagaar hver dag og time strid mellem Gud og djævelen (= dyret, den tilbake-lagte, men endnu ikke fra menneskeheten bort-eliminerte erindring om lavere stadier) i verden; i individet og i samfundet mellem individene.

I denne strid er *alt* midler og former: forretninger, politik, kunst, videnskap, krig, hjemliv o. s. v. Det er den evige, virkelige verdenskrig, opbevaret i folkenes erindring gjennom poesien. Saaledes stred Odysseus mot cykloper og stormer; mennesket mot

Kaos. Saaledes strider endnu idag mennesket (Gud) om Kosmos mot Kaos. Striden for Kosmos ledes av Gud, for Kaos av djævelen.

§ 19.

Djævelen er det individuelle, dyrets rovdrift. Dermed er *vilkaarligheten* høieste lov, Kaos resultatet og hele verdenssynet bakvendt.

§ 20.

Den nuværende verden er ond. Som menneskeheten nu lever, er den ond, d. v. s. hemmet, stagneret i sin aandelige utvikling. Der findes gode enkeltmennesker, men tilstanden paa jorden er frygtelig, takket være subordinationsseriens overmagt.

Følgen herav er at arbeidet dør bort, kunsten forfalder, aanden forsvinder, helheten forvanskes, alles krig mot alle med resultat: dødens truende anmarsj.

Det gamle samfunds bankerot er med andre ord djævelens bankerot. Redderen er Gud, som skal bygge det nye. Gud som er summen av den aandelige kraft i verden.

Til ham leder kjærligheten.

V

GUD

§ 1.

Det er dramatisk at iagttage hvorledes det nye reiser sig i verden. Hvad politikken angaar, bringer hver dag nye eksempler. I videnskaben møter vi samme fænomen, og der gjælder det den side som tangerer religionen og Guds gjenindtrædelse i verden.

Et eksempel avgir det 19 aarhundredes materialisme. Den fornægter alt utenfor »materien« og vil selvsagt ikke høre tale om andet. Ved døden dør mennesket helt og holdent og dermed punktum.

Og dette er ret. Ved døden dør mennesket helt og holdent, men om derfor alt som har rørt sig i mennesket dør, det er en anden sak. Spinoza, denne retnings hovedfilosof, sier herom: »L'âme humaine ne peut être absolument détruite avec le corps, mais il subsiste d'elle quelque chose qui est éternel.«

(Den menneskelige sjæl kan ikke bli absolut ødelagt med legemet, men der findes noget i den som er evig. Etik, Bok V, teorem 23).

Hvorledes stiller dette problem sig for moderne mennesker? Amerikaneren William James gjengir i sin til svensk oversatte bok: *Nogen av sjælslivets problemer* i kap. *Bevissthetens strøm* følgende citat fra gamle Wundt, den moderne psykologis nestor: »Den nytte«, sier han, »som den eksperimentelle metode kan gjøre, bestaar væsentlig deri at den fuldkommengjør vor indre iagttagelse, eller snarere deri, tror jeg, at den gjør en slik indre iagttagelse virkelig mulig, i eksakt forstand. Nuvel, har da vor eksperimentelle selviagttagelse, saaledes fortsat, allerede utrettet noget av betydning? Intet almengyldig svar kan gives paa dette spørmaal, fordi der selv inden forskningens eksperimentelle grænser ikke eksisterer nogen almindelig antat psykologisk teori paa grund av vor videnskaps nuværende svævende stilling.

Siden opfatningene paa denne maate krydser hinanden (forklarlig nok i en tid præget av usikker og famlende utvikling), kan den enkelte forsker bare redegjøre for hvilke anskuelser og erfaringer det er han har de nye metoder at takke for. Og om jeg blev spurt, hvilke værdier den eksperimentelle forskning inden psykologien har git og endda gir mig,

da vilde jeg si, at den har skjænket mig en aldeles ny opfatning av *naturen* og av vore indre processers indbyrdes forhold. Jeg lærte mig i synsevnenes funktioner at indse sandheten av en *skapende sjælelig synthese*, og jeg opdaget udeleligheten av og den indre *homogenitet i alle sjælslivets faser*.«

Dette har ikke meget med materialisme at gjøre. Det ophæver ogsaa individets væren sig selv nok i og med at »den skapende sjælelige synthese« og »homogeniteten i sjælslivet« blir fastslaat. Her tænkes ikke længer sjælen som en funktion av legemet, men legemet som et produkt av sjælen; det er, for at tale med en moderne engelskmand, en tilnærmelse til den »pan—psychisme«, dette at aanden manifesterer sig selv gennem materien, som mer og mer blir det filosofiske standpunkt hos det 20 aarhundredes videnskapsmænd«.

Men hvad er sjælen?

»Hvis vi sa«, ytret James i det citerte kapitel, »at de forskjellige tilstande i hjernen blev fremkaldt av et aandelig væsen som vi kalder Sjæl, og som paavirker hjernen gennem eiendommelige former av aandelig energi, da vilde visselig vore ord klinge noksaa velkjendte, men jeg tænker man vilde medgi, at de frembyr meget litet av en virkelig forklaring. Sandheten er den, at vi i virkeligheten ikke kan løse problemet paa det for-

klarende plan, selv om der ogsaa i enkelte retninger er blit fremsat lovende idéer.«

Derfor henviser han den eksperimentelle psykologi til det *beskrivende* plan. Det 19 aarhundredes materialisme er ikke kommet længer. Den er rullet til det punkt hvor »sjælen« automatisk stiller sig veien, og hvor en »skapende sjælelig syntese« blir den sidste forklaringsgrund.

§ 2.

Her gaar grænsen til en ny tid. Ved at gjøre »den skapende sjælelige syntese« objektivt fritstaaende i en sluttet helhet (Gud), og la menneskene bli bølgene, billedlig talt, i denne synteses hav, har nutiden flyttet problemet over fra bølgene (delene, individene, menneskene) til havet (det totale, Gud), og med overgang til etikken fundet, at menneskene som *mennesker* ikke har nogetsomhelst maal, men at syntesen, Gud, i sig indeslutter maalet, som menneskene har at realisere paa syntesens kommando (naturlovene); at menneskene ene og alene har at prøve at følge, opdage og lyde Guds vilje, prøve at begripe Gud, som fremtræder for os som Kosmos, det hele, i hvis midte menneskene befinner sig.

Jo mer man begriper Gud, *desto mer blir man Gud*. Og det er maalet.

§ 3.

Paa denne maate munder videnskapen ut i en slags ny teologi. Og det er det som er den nye tids kjendetegn. Tiden er kommet til at skape en ny eksakt teologi, en ny *Kosmogoni*. Derpaa arbeider, bevisst eller ubevisst, hele verdens videnskap.

Og denne teologi blir paa en gang læren om Gud og læren om menneskene som deler av Gud. Det var ogsaa den gamle teologi, men da menneskene dengang visste mindre om det Hele, var de i høiere grad dyr og i lavere grad Gud, hvorfor deres teologi ikke strækker til længer. En ny teologi, som bedre svarer til vor kundskap om Det Hele, begynner nu at utarbeides.

§ 4.

Hvad er da Sjælen? Guds virksomhet i hver del av Kosmos. Hvad er det gode? Gud. Det onde? At arbeide for os selv som Det Eneste, som Guder (individualisme, kapitalisme), istedenfor at arbeide for Det Hele. Dette arbeide forutsætter en klarere og klarere kundskap om mennesket som Guds uttryk, redskap, og veien til hans endelige maal, som maa bestaa i hans magt i kaos, hans fuldstændige realisering av sig selv, hans seier (Fuldkommenhetens liv, »det evige liv«).

§ 5.

Menneskene dør. Helt og holdent. Den svake form brister. Men det som føles som liv, som kjærlighet, som fuldkommenhetslængsel i opofring og lignende, det dør ikke, for det er en erobring som Gud i og med dem har gjort fra kaos, og som siden skal leve i ham og skape med ham.

§ 6.

Denne nye oppstilling av problemet (menneskets »omvendelse«) paagaar nu og vil komme til at paagaa, og vi nye er teologer. Denne nye høiere teologi har helt siden middelalderens slutning kjæmpet sig frem i stadig konflikter med den gamle, paa alt for megen hedendom (d. v. s. manglende kundskap) baserte lære.

Det er dette som det 19 aarhundredes materialisme ikke har opdaget. Den har ikke opdaget, at den bare har set den negative side av problemet. Den har frigjort mennesket fra en lavere gudsforestilling, gjort den feilslutning at mennesket var alt, men ikke opdaget det som Gudsform igjen.

§ 7.

Striden inden den moderne »videnskap« er bare en gjentakelse av striden mellem kirke

fædrene for nogen hundrede eller halvandet tusen aar siden. De videnskabelige kongresser er vor tids »kirkemøter«, og der strides med samme iver og hadskhet om menneskets og Guds naturer, skjønt i andre former og med andre uttryk.

Engelskmanden Butler paapeker i sin note=books (s. 339, *Personified Science*) dette fænomen i en spøkefull tone. »Videnskapen«, sier han, »fortættes og antropomorferes daglig mer og mer til en personlig gud. Litt efter litt kommer man til at si, at videnskapen blev kjød og sendte sin enbaarne søn Charles Darwin eller Huxley til verden, forat de som tror paa ham skal faa evig liv, o. s. v. Og man kommer til at brænde mennesker som sier, at naar alt kommer til alt, saa er videnskapen bare et uttryk for vor uvidenhhet om vor egen uvidenhhet.«

At videnskapen paa mange punkter er blit til sektvæsen, med helgendyrkelse, legender, kultus, o. s. v., kan hvemsomhelst med lethet konstatere.

§ 8.

Den utvidede videnskap. Det nye som skiller den kommende videnskap fra den gamle, bestaar deri, at et *etisk* krav er lagt til videnskapen. Vi skal løfte og løftes, ikke bare vite. Kravet er allerede reist i Frankrike

av Bergson. Urimeligheten i det 19 aarshundredes gamle videnskap som etisk desorienteret belyses av de tyske videnskapsmænd under krigen i første række, men ogsaa av andre i alle lande.

Det haabefulde i det nye ligger deri, at ifølge dets syn kan mennesket med Gud som maal (d. v. s. helhetskundskap) vokse i det uendelige og løfte sig hvor høit det skal være, takket være en rigtig indstillet vilje til at leve *for* og *med* alt og omslutte det — som Gud.

Anelser eller forutsigelser om dette er f. eks. Nietzsches overmenneske, som er fremsprunget av hans tumlen med spørsmålet om individenes skjæbne i den moderne kapitalistiske *firmastat* (som i visse kredse kaldes den »overindividuelle stat«.) Men »overindividuel« indebærer bare en negation av individet, og begrepet blir tomt. Det positive ligger i at den moderne kapitaliststat som basis har, ikke individet, men firmaet. Sml. Macgregor: *The Evolution of Industry*). Dette Nietzsches spørsmål formuleres slik: »*Ist Veredlung möglich*«? (Er det mulig at forædle mennesket?).

Videre i England hos f. eks. Winwood Reade: *The Martyrdom of Man*, s. 514: *The Reign of Love*. Hele verden vil bli forenet i den samme følelse som forenet de

ældste tiders stammer, og som fik deres lemmer til at tænke, føle, handle som ett individ. Menneskene vil komme til at anse denne klode som sit fædreland, dens fremgang vil bli deres ærgjerrighet. Disse legemer som vi nu bærer, tilhører de lavere dyr, *vore sjæle er allerede vokset ut av dem*, vi ser allerede paa dem med foragt. En tid vil komme, da videnskapen vil forvandle dem ved hjælp av midler vi nu ikke kan forestille os, og som vi, selv om de blev forklaret for os, ikke nu kan forstaa, akkurat som den vilde ikke kan forstaa elektricitet, magnetisme, dampkraft. Sygdom vil bli utryddet, aarsakene til fysisk forfald vil bli fjernet; udødelighet vil bli opfundet. Og da, naar jorden er blit for liten, da vil menneskeheten emigrere ut i verdensrummet, gjennemkrydse de luftløse Saharastrækninger som skiller planet fra planet og sol fra sol. Jorden vil bli et hellig land, som pilgrimmer valfarter til fra alle verdens hjørner. Tilslut vil menneskene bli herrer over naturkræftene, de vil selv magte at opbygge systemer, frembringe verdener. Da vil mennesket bli fuldkomment, det vil kunne skape.«

Samme tankegang gaar igjen hos Butler, Note=Books, s. 68 (Vibrations): »Hvad som vil foraarsake en vældig opstandelse, vil være naar man en vakker dag finder paa at vække eteren op. Til den maa vi sætte vort haab

om at utvide verden naar den er blit overbefolket, eller naar den ved gradvis avkjøling blir mer og mer ubeboelig. Litt efter litt vil vi skape nye verdener.«

Likeledes hos L. P. Jacks i hans *Mad Shepherds* med hovedfiguren »Snarley Bob's« teorier om stjernene.

O. s. v., o. s. v.

Kort sagt, med det 19 aarhundredes materialisme avlægger videnskapen barnesvøpet og gaar ind i nye epoker, med nye, uendelig meget større, endnu bare anede konstruktive opgaver.

§ 9.

Religion som resultat av videnskap: *Religio* og *Scientia*. Her ligger forskjellen mellem kundskap (vetskap) og videnskap. Den første vet, den sidste vil vite. Vite, d. v. s. holde for sandt, tro, paa tilstrækkelig sikker grund.

Videnskapen resulterer i kundskap. Vidensskapens sum, produkt, resultat er kundskap. *Religio*, d. v. s. det som sammenbinder og er sammenbundet, system, helhet. Det hele.

Scientia leder til *Religio*.

§ 10.

Der findes intet valg. Enten maa man være Gud eller Jeg (dyr). Begge er absolute

handlingsprincipper, og i hver handling som utføres paa jorden, gir en av disse principper sig uttryk og vinder en seier. Hvor ingen av dem kommer til uttryk (tvil, vaklen), finder ingen handling sted, der staar hjulet stille.

Gud er handling. Gud er ikke filosofi. Filosofi, det er Jeg'et og Gud som kjøpslaar og parlamenterer. Hvor en av partene har seiret, der ophører filosofien, likesom parlamenteringen ophører i ethvert parlament naar loven er besluttet og gaar til eksekution.

Naar Gud har seiret, tales ikke længer om »Jeg«, det er gaat op i Gud og handler med ham.

§ 11.

— — Herefter vil vort maal bli, ikke som i tidligere tider *menneskenes* bedste, men *guddommens* bedste, dette at realisere Gud, d. v. s. forkynde Det Heles evangelium paa jorden, ophæve jordklodens begrænsning og fremstille verdensaltet som en *personlighet*, synlig og begripelig for alle.

Den guddommelige vilje, som gir vor vilje dens skaperevne, vil da fattes og forstås av alle, og dermed blir det menneskehetsens maal at faa cirkulere i Det Heles, i verdensaltetets forbindelsesbaner likesom blodcellene i et menneskelegeme. Sml. Reade, Butler, Jacks, Nietzsche, o. fl.

Dermed er vi naadd forbi *mennesket*, vi lever ikke længer for det *menneskelige*, men for at *overvinde* det menneskelige, d. v. s. det ved et punkt bundne, for istedet ved at begripe verdensaltets konstruktion og forbinde os med dets bevægelsesenergi at bli istand til at forlate *punktet*, begynde vor færd gjennom Det Hele og forvandles til en ny og høiere livsform ved vor kundskap om Det Hele.

Et aldeles nyt spørsmåal opstaar hermed. Ikke længer: Hvad er meningen med menneskelivet? Men: Hvad er Guds maal, hvad vil Gud, ikke med os, men med sig selv? Hvorhen stiler Det Hele?

Det er i virkeligheten dette problem som naturvidenskapen har syslet og sysler med, og dens vei er fremtidens vei.

Er vi engang født ind i Guds rige, paa ligger det os at søke Guds maal og arbeide for og med Gud, ikke for og med menneskene.

Dette kommer efter al sandsynlighet til at bli evangeliet i den nye religion, hvor naturvidenskapen blir loven og det gamle testamente og skaperen av de nye bud som Gud selv har git og gir fra Naturens Sinai.

§ 12.

Denne nye religion medfører to i inefaldende konsekvenser som straks kan noteres.

For det første ophører »naturen« at fremstaa som ond og »materiel«. Den blir en del av Gud. Eller rettere: den blir Gud like som alt. Og den blir aandelig (hvilket i virkeligheten bare betyr lovbundet) og fylder en guddommelig opgave.

Motsætningen natur — aand bortfalder, og monismen blir idealisme, som er det rette. Naturvidenskapen stiler mot idealisme, ogsaa monismen var et skridt mot dette maal. Selv om man opløser materien og finder de mindste smaapartikler, samt fastslaar deres eksistens (Svedberg), saa forandrer det intet. Selv disse smaapartikler er dele av Gud. Ingenting findes som ikke er Gud.

For det andet blir humoret en endda større magt end før. Humoret er Gudssynet paa delene. Helhetsviljens syn paa partikularviljen.

— — —

§ 13:

Hvad Gud er, vet vi ingenting om og kan aldrig som mennesker faa vite det. Alt som er blit git ut for kundskap om ham, er selvbedrageri. Men vi kan følge og forstaa ham i arbeidet, i samfundet, i ansvaret, i offeret. Vi faar nøie os med det. Angaaende disse ting behøver man ikke at vakle. Alle indvendinger er skalkeskjul. Det vet enhver.

Den som »ofrer sig selv« og bøier sig for *samfundet*, han har forstaat Gud og adlydt ham, akcepteret ham. Mer religion behøves der ikke.

Det er »den gode samvittighet«. Paa den kan man leve og dø. Der behøves ingen vidløftigere filosofi.

§ 14.

Guds verdensplan aabenbarer sig for os moderne mennesker i *samfundets* form (Koordinationsserien). Der findes to slags mennesker for os: *sociale* og *a-sociale*. Tilsvarende til de tidligere: gode og onde. Og hvor det gjælder moral: ret og uret.

§ 15.

Dette er den nye praktiske religion i verden, veien til fuldkommenhet (det evige liv), hvor *Gud i verden* er det solidariske samfund.

§ 16.

Den høieste moral, den eneste, grundlæggende i Guds verden er: *at hjælpe hverandre*.

Elske hverandres *arbeide*, som alle faar godt av, og derfor i sit eget arbeide præstere det bedste. Det er veien til at hjelpe alle andre, Det Hele.

§ 17.

Man maa gaa ut fra visse grundprincipper som universelt antagne: at hjelpe sin næste (at opholde livet) er godt og ret og skjønt; at skade ham (vanskeliggjøre for ham at opholde livet) er ondt, uret, stygt.

Berhard Shaw i *Prospects of Christianity*:
 »Vi maa begynde at anse retten til et levebrød for hellig og lik for alle, akkurat som vi nu begynder at anse retten til at leve for hellig og lik for alle.«

§ 18.

Jeg kan ikke med forstanden *bevise* at det maa være saa. Det er livets grundhypothese, dets grundfølelse at det maa være saa. Det er Guds nærværelse i verden. Det er *troen* som verden er bygget paa.

Men hvis man, tiltrods for at man ikke kan anføre noget bindende bevis for dette, allikevel erkjender det som et faktum (og det gjør hele verden), saa erkjender man samtidig ubevisst sin tro paa en plan, en mening, større end forstanden kan fatte den, og dermed erkjender man, at alle mennesker arbeider i denne plans tjeneste, er dens redskaper, og at saaledes det enkelte menneske ikke er i stand til at avgjøre hvad som er bindende, men maa tilkjende ethvert andet menneske samme

rettigheter som sig selv. Samt at det da det vet at det selv trenger hjelp, ogsaa hjelper andre, klart, maalbevisst og planmæssig, og da det selv ikke vil bli skadet, klart, maalbevisst og planmæssig undgaar at skade andre paa nogensomhelst maate.

Over dette nye Gudsbegrep gaar verdens og menneskenes vei ut av det raserte kapitalist-samfund frem til en ny samfundsopfatning og en ny verdensorden.

VI

DET SKAPENDE SAMFUND

§ 1.

Det nye samfund kommer til at hvile paa *relativitetskundskapen*. At min, d. v. s. hver enkelt opfatning ikke er mer end en ringe del av den rigtige, og at alle har eller kan faa del i den rigtige, som alle holder paa at arbeide frem, og som utvikler sig i og gjennom alle. Saa at *alle* har sin del i arbeidet paa fuldkommengjørelsen paa jorden.

Det er naar denne innsigt seirer, at den fulde *tillid til livet* (»fortrøstning til Gud«) kommer, freden og forsoningen — og den bevissthet, at menneskeheten i verden siden middelalderen aandelig har oplevet Don Quixotes skjæbne. Eller eventyret om Babels taarn. *Ét* menneske, *ét* folk kan ikke bygge verden, *alle* maa være med. *Ét* individ, *én* gruppe av individer kan ikke trygge samfundet. *Alle* maa være med.

§ 2.

Derfor, *solidaritetsfølelsen* blir det verden kommer til at dyrke i den nu frembrytende periode.

Efter den bitre konkurransen som gjorde alle mistænksomme, misundelige, hatefulde og grættent kritiksyke, kommer man til at renske op hjerte, tanke og øie og se den bedste side — men først efter den sociale revolution som krigen vil føre med sig, kan den nye religion komme.

§ 3.

Den epoke som nu gaar i graven og som har været siden 1789, har været politikken, striden om statsmagten. Denne strid kommer nu saavidt man kan se til at slutte med demokratiets seier, d. v. s. feodalismen, det individuelle privilegiesystems fald.

Dermed begynder en ny epoke. Den sociale kamps og de *internationale* kriges epoke vil bli efterfulgt av det sociale arbeides og den internationale *veddekamps* epoke («verdensutstillingene» et varsel).

Det problem som nu venter os, er et stort *arbeidsproblem*. *Verdenssamfundet* skal grundlægges og bygges op og *verdenshusholdningen* stabiliseres.

— — —

§ 4.

Det er den nye, den evig sande religion, som lærer: at vi er *arbeidskamerater* paa jorden.

§ 5.

Naar jeg paa denne maate underordner mig samfundet og dets moral, blir hele mit forhold til livet og menneskene et andet. Det baseres ikke længer paa ubestemte »antagelser«, vage »meninger«, kort sagt paa fysiologisk betingede sensationer. Det baseres paa aandelige fakta, paa objektive principper.

At akseptere samfundet er at ha akseptert livet som noget værdifuldt og dyrebart og samfundets love og moralbud som beskyttelse for dette liv. Det blir nu disse love og moralbud som bestemmer forholdet til andre mennesker. Spørsmålet kommer ikke længer til at dreie sig om hvilket indtrykk et menneske gjør paa mig, men om hvilken stilling dette menneske objektivt indtar til samfundets love og moralbud.

Den som aksepterer samfundet, har befriet sig fra domspligt over sine medmennesker. Hjerter og nyrer kan han ikke ransake, der er dommen utelukket. Handlingene dømmer samfundet. Der har han blot at bøie sig og gjøre det mest mulige ut av sit eget liv.

Hans egen individuelle dom er slut, og det ord er sandt som sier: Dømmer ikke, saa skal I ikke dømmes, fordømmer ikke, saa skal I ikke fordømmes. Samt: Med samme maal hvormed I maaler, skal Eder maales igjen.

— — —

§ 6.

I det nye samfund fremstaar arbeidet som sandhetskriteriet. Tingens værd og sandhet bedømmes efter dens grad av arbeidsinciterende evne. Men hvad menes med »arbeide«? Det *aandelige arbeide*.

Det legemlige arbeide skal mer og mer forvandles til adspredelse, lek, og det aandelige til det hvorpaa verden hviler. Denne tendens har længe været synlig i verden. Derhen utvikler menneskeheten sig.

Men nydelsesmenneskenes motstand har bestaat netop deri, at de altid har betragtet det aandelige arbeide som en lek og adspredelse, det legemlige arbeide som det eneste alvorlige — og derfor avstængt det aandelige for sig og et faatal, og overlatt det legemlige til de andre, de utestængte.

De har med andre ord hindret jordens *omvendelse* til aandelig arbeide, prøvet at holde den fængslet i legemlig slit og dermed holdt sjælene bundet og fanget.

§ 7.

Det som konstituerer samfundet er *retten*. Et samfunds grad av fuldkommenhet beror paa den grad av ret (selvbestemmelsesret) den tilkjender *hvert* individ. Den laveste samfundstype er den hvor bare *én* har ret, alle andre pligter. Den høieste er den hvor *alle* har samme ret og samme pligt.

§ 8.

Retten til aandelig arbeide er det kommende samfunds hellige grundkrav. Gjennem det gaar veien ut av legemlighet og »materialisme« frem til en skjønnere, lykkeligere verden, som vi ser frem til som til en idealverden.

— — —

§ 9.

Alt er aandelig arbeide og skal være det. Kjærlighet, venskap, diktning, kunst, egteskap, m. m. Hvor dette ikke indsees og adlydes, indtræder stagnation og død. Man blir »ekkel«, »sur«, »grinete«, »bitter«.

— — —

§ 10.

Der gaar to linjer fra renaissancens dage, den klassiske og den kristne. Det er den

klassiske som nu har overhaand i verden, vi lever i en frygtelig, tragisk, uforsonet helte-
dyrkelse (d. v. s. genikultus), skapt paa klas-
sisk grund.

Denne helteverden maa kristnes, d. v. s. konfronteres med kjærligheten for at forsones med livet. Men det er ikke korstogenes og middelalderens magiske Kristus, ikke reformationens monarkiske Kristus; det er videnskapens, naturens, samfundslivets demokratiske Kristus, *medborgeren* Kristus, *arbeidskameraten* Kristus som nu skal frelse heltene og skape vei ut av heltedyrkelsens helvede.

Det er altsaa ikke Kristus som gud eller som konge eller som feltherre eller som lærer (tysk professor i teologi).

Det er Kristus som levende i hver enkelt av os.

— — —

§ 11.

Kristus aabenbarer Gud. Hver og en aabenbarer altsaa Gud. For hver og en maa jeg altsaa føle respekt som for Gud selv. Men alt aabenbarer Gud. Derfor maa jeg føle respekt for alt. Alt følger en indre lov. Respekterer jeg nu alt, finder jeg den, finder Gud i verden.

Derved at jeg har tilegnet mig denne kundskap og denne kjærlighet og denne re-

spekt for alt, behøver jeg ikke nogen ydre lov. Jeg er fri. *Alt hvad jeg gjør er et uttryk av respekt for alt og alle.*

Derfor finder man sjelden blandt verdens aandelige arbeidere: videnskapsmænd, kunstnere m. fl. nogen som forgaar sig mot samfundets love. De nærer respekt for alt, det er det aandelige livs forutsætning, livsluft og resultat. Derfor skal det aandelige arbeide frelse verden, og derfor er Civitas Dei den eneste samfundsform som vi alle inderst inde stræver mot.

§ 12.

Hvorledes skal man faa øie paa denne Civitas Dei? I det daglige liv omkring os ligger løftet ret og slet i: barnene. De er fortsættelsen, veien ut i uendeligheten, frem til fuldkommenheten. For dem, for sine egne barn, vil mennesket arbeide og ofre sig, dermed erkjender dets instinkt helheten og fuldkommenheten som det store maal — Civitas Dei.

— — —

§ 13.

— — Har man engang i et stort syn set hele den bevægede, larmende, kjæpende verden som omgir én som del av et mægtig Hele, saa kan man ikke andet end elske den! Den verden som man selv er en liten del av. — —

§ 14.

Denne følelse er følelsen for *alle* kjæmpende individer, kjærlighet til dem netop *fordi* de kappes, arbeider, ofrer sig i verdensdramaet. Ingen er herre, dermed heller ingen slave. Men alle er *tjenere* av livet, dermed alle like.

Helten — det er alltid det hele, sammenfatningen av alle individer. Der findes ingen konstant individuell helt, bare tilfældige. Helten er menneskeheten, manifesterende sig i individene.

§ 15.

Denne kappestridens verden, baseret paa arbeidet, har man allerede længe været sig klart bevisst. Derav følger en anerkjendelse av relativitetsprincippet, den enes avhengighet av den anden. Saaledes hævdet i England i august 1916 baade pressen og en del arbeidsledere, at de forhold som eksisterte inden industrien før krigen, ikke kunde fortsætte efter dens slutning, men at man maatte gaa frem efter nye linjer, nemlig: *arbeide for fuld kraft* fra arbeidernes side, *høie lønninger* fra arbeidsgivernes. Desuten burde der være »regjeringskontrol over at arbeidsgiverne ikke tar en altfor ublu fortjeneste, og berøver arbeiderne frugten av deres anstrengelser ved at presse lønningene ned.

Ludvig Nordstrøm: Nye himle og en ny jord. 11

Tidligere har nemlig arbeidsgiverens nedsettelse av lønningene forårsaket at arbeiderne har innskrenket produktionen. Arbeidere for full kraft, godt arbeide og god løn maa bli fremtidens løsen.« Her har man begynnelsen til arbeids- og solidaritetssamfundet.

I sept. samme aar uttaler Westminster Gazette: »Lønsspørsmålet kommer til at bli det prædominerende spørsmål i de nærmeste aar efter krigen. Det organiserte arbeides første krav paa industrien kommer til at gaa ut paa at faa istand en rimelig levestandard, og dette krav kommer i nationens liv til at gaa foran kapitalistenes. Arbeideren er en faktor som nationen ikke kan undvære, og han kommer til at anvende sin magt til at forbedre sin stilling.«

Dette er skrevet før den russiske revolution. Konklusionen er denne, at første plads ikke længer indtages av kapitalen. Første plads indtages av *arbeidet*. Dit peker verdenshændelsene siden august 1914.

— — —

§ 16.

Hvad innebærer alt dette? Det innebærer at samfundets *toppunkt* ikke skal hæves i det uendelige. Dette Babeltaarnsarbeide har resulteret i en saa kolossal overbelastning, at verdenskrigen kom som en følge av en ny

Babelsforvirring. Det indebærer at samfundenes *grundvold* skal hæves. Det er samfundsgrundvoldens, ikke samfundstoppens høide over den raa naturtilstand som er maalestokken for civilisationsgraden.

Det er et nyt skridt menneskeheten endelig atter tar i sin religiøse utvikling. Derav de mange røster i tiden.

§ 17.

En viktig hjelp til at ta dette skridt vil den nye tids presse kunne yde. Fra at ha været politiske organer, d. v. s. individers eller grupperes kamporganer (konkurransvaaben), vil den bli hele samfundets, d. v. s. alles organ: samfundsbyggende redskaper.

Den gamle literatur fra den franske revolution 1789 til verdensrevolutionen i 1914 har avsat en høi og overalt utbredt literær dannelse. Et hvilket som helst individ med normal begavelse og normale kundskaper kan skrive en roman efter det 19 aarhundredes mønster, og bokhandlene oversvømmes av slike produkter.

Literaturen kommer til at bryte sig nye veier ut av dette, men avisene kommer til at opta i sig den literære dannelse som det 19 aarhundrede har skapt. Denne literære kultur karakteriseres ved evnen til at indkomponere et individuelt tilfælde i en social sam-

menhæng (Balzac, Dickens, Zola), at se sammenhæng, indre forbindelse og organisk enhet.

Avisene er endda ikke naadd dithen. Mens romanene er komponeret paa grundlag av en indre sammenhæng, er avisene mekanisk sammenfœiede prøvekollektioner, sammenholdt ikke av et organisk princip for hver enkelt del, men av et visst ydre politisk princip ved siden av princippet om hurtighet, letlæsthed og sensation.

Dette hænger naturligvis sammen med, eller rettere sagt det beror paa, at avisene vil naa bare visse slags læsere (partitilhængere) hvis interesser de vil smigre; ikke *alle* samfundets medlemmer som de vil oplyse.

Den nye sociale presse maa komme til udelukkende at ta hensyn til *hele* det nationale samfund som den mindste gruppenhet og gaa ut fra kundskaben om dets bygning og sammensætning samt holde samfundets medlemmer i stadig fortløpende kontakt med forskyvninger og virksomheter i samfundslivets forskjellige grener, ikke av interesse for detaljene, men av interesse for det heles retning og skjæbne i sammenligning med alle andre nationale samfunds virksomheter indenfor rammen av verdenssamfundet (sml. som et embryo fagtidsskrifter s. f. eks. *Svensk Utenrikshandel*).

Den naturlige opgave for denne nye presse blir derfor udelukkende at *rapportere* for samfundets medlemmer hvad som sker i deres eget samfund og i andre samfund, samt at avfatte disse rapporter slik at de belyser utviklingsgraden i det hjemlige samfunds virksomheter og er egnet til at befordre dem.

Disse rapporter skal videre avfattes slik, at de komponeres indenfor rammen av det organiske arbeidsprincip, gjældende for det hjemlige samfund. Det vil føre med sig — ved en tilsvarende mer æstetisk anskuelig fremstillingskunst — at avisene blir spændende som noveller, som kapitler i et epos (begyndelsen findes i utenrikspolitiske oversigtsartikler og nationale oversigter ved aarsskiftene) og gjøre hver aargang av en national avis til en stor roman, hvor samfundets arbeide i det svundne aar *organisk* vokser frem og resultatet indregistreres automatisk.

Man har pekt paa visse eiendommeligheter i den tyske presse, dens delvise avhengighet av den tyske stat f. eks. Det er paa dette omraade som paa saa mange andre en prolog til det som skal komme. En ulykkelig politisk tænkemaate sammen med en vanskelig stilling i en litet utviklet tid har forvredet en række viktige intentioner hos dette begavede folk.

§ 18.

Den formel som skal komme til at løse alle disse fremvældende sociale problemer, den formel som alle principper, alle idéer, alle bestræbelser allerede brytes ut fra som fra et brændpunkt, er idéen om Civitas Dei, det aandelige samfund paa jorden, samfundets inderste, virkelige væsen som har været glemt bort under individualismens og frikonkurransens epoke, men som atter er traadt frem for verdens bevissthet efter lange prøvelsens aar, med et større og mere vidtrækkende indhold end nogengang før.

VII.

DET VERDENSSOCIALE HELTEDIGT

§ 1.

Komposition er det kunstneriske uttryk for troen paa en mening i tilværelsen, paa en sig evig utviklende idé om Civitas Dei og utgjør saaledes selve grundbetingelsen for kunsten. Et kunstverk uten komposition er som en urskive uten noget urverk bakenfor.

§ 2.

Kompositionen angaar ikke den ydre gruppering. Den angaar den indre. Kompositionen, det er den organiske sammenheng, den indre nødvendighet. Det er *kausaltetsloven*.

Man har to forløp i verden: det ydre historiske, det indre moralske, og saa et tredje: det individuelle, som er synthesen av dem begge.

Den antike skjæbne var det ydre, det historiske forløp, den ydre nødvendighet (kau-

saliteten). Eks. Oidipus som uten egen skyld myrder sin far og gifter sig med sin mor, uvidende om blodsbaandet, og saa blir tragisk.

Den moderne skjæbne er det indre, det moralske forløp, den indre nødvendighet. Eks. Kristus.

Den er et *bevissthetsproblem*. Et kundskapsproblem om os selv og vor plads i Det Hele og om det dermed følgende ansvar for Det Hele.

§ 3.

At være ufri er at være avhængig av, slave under; være bange, frygte.

At være fri er at være uavhængig av, herre over; ikke være ræd, ikke frygte.

Det er videnskapens maal og opgave: at befri os fra frygt for denne verden. At lære os at forstaa den.

§ 4.

Der har vi ogsaa digtningens opgave: at lære os at *forstaa livet*. At gjøre individene trygge ved at vise dem deres plads, samt at samfundet har ret til dem og *altid har ret*. At samfundet er retten, i hvis sfære individene har at finde sin plads.

§ 5.

Verdenssamfundets grundprincip maa bli at *vite, forstaa*. Viden maa ligge til grund

for alt som skal gjøres der. Derfor maa alle ha *ret til aandelig arbeide*. Viden indeslutter i sig kjærlighet, tillid, skaperevne, det at kunne, sandhet og fred.

Og det onde blir *uvidenhet*.

§ 6.

Men med viden menes ikke den s. k. »døde viden«, detaljkundskap, men klar bevissthet, gripen, begripen: *begripen av princippene*. Og dermed en øket beherskelse av livet.

Den videnskap har vi litet av i vort nuværende samfund. Videnskapens utøvere er altfor ofte charlataner, som aldrig har begrepet grundprincippet, at videnskap er frihet fra frygt, kjærlighet til den utilslørede sandhet. Ikke *død erindringskundskap*, etterapning.

§ 7.

Og meningen med alt dette, med at opp bygge høiere og høiere samfundstyper? At øke summen av aandelig kraft paa jorden. Aand er liv, mere liv. Beseiring av døden, dødens gradvise forsvinden. Erobringen av det evige liv engang for denne jord.

§ 8.

Siges det at bare *kjærligheten* skaper virkelig kunst, saa maa man spørge: kjærlighet til hvad? Til alle figurer, alle karakterer,

alle ting? Nei, kjærlighet til *det evige livs* seier paa jorden. Intet andet.

Man skulde kunne si, at kunsten og digtningen er *videnskapen om det evige liv* og som saadanne har sin evige opgave. Saaledes blir de den høieste livsaabenbarelse, aabenbarelsen av Det Hele, av totaliteten.

§ 9.

Det gjælder for digtningen at klarlægge principene for det fremvoksende verdenssamfund og den sig organiserende verdenshus-holdning, samt principene for de forskjellige deles forhold til helheten og individenes stilling inden hver enkelt del. Digtninger er kjærlighet til slik *komponeret* viden.

Men en slik viden har faa forkjæmpere, uvidenheden har tusen, ja hundrede tusen, og disse er kundskapens fiender, samt hindringer for det evige liv, undertiden dets motstandere.

Det er en av digtningens opgaver at utpeke og uskadeliggjøre disse likesaavel som at utpeke kundskapens forkjæmpere og støtte dem, det nye verdenssamfunds helter.

Der har *latteren* sin opgave.

— — —

§ 10.

Latteren er en intellektuel foreteelse og berører aldrig andet end *intelligensen*. Det er

til syvende og sidst altid »dumheten« man ler ut. Idéer og principper som ikke kan godkjendes av en objektiv viden. Falske fortolkninger av virkeligheten med andre ord.

§ 11.

Al kundskap er bare en *kompositionskundskap*, formel, logisk. Kundskapen paa denne jord er ikke naadd længer endda. Den kan bare naa frem til at vite *hvorledes* verden er komponeret, ikke til at vite *hvad* verden er.

Netop deri ligger beviset for at livet fører os videre, at døden er en dør, jorden et propedeutisk kursus, og at det onde, det er det uskjønne, det stygge, det uordnede, det ulogiske, det mot kompositionen stridende, som hindrer os i at se kunstverket, totaliteten.

§ 12.

Likesom mennesket fra sig selv som et bundet punkt naar til hjemmet, siden til slegten, kommunen, fædrelandet, andre lande, verden; saaledes blir verden bare en liten kommune som man reiser fra til andre verdener. Og likesom klædedragten skifter i forskjellige klimater, saaledes maa »legemet« skifte i forskjellige verdener.

§ 13.

Kompositionen i livet. Hvis jeg forbereder mig i dette liv, d. v. s. lærer mig saa at

si næste verdens, næste livs sprog (eks. Hei-
denstams storartede, forbisette *Nya dikter*),
saa slippes jeg der likesom op i næste klasse.
Hver handling blir derfor betydningsfuld i
dette liv, efterat totalitetsbevisstheten er vokset
frem. Den kommer organisk i sin tid som
pubertet, skjeg, hvitt haar, o.s.v. (prøv derfor
aldrig at presse den frem fortidlig! — —).

Normen er kundskaper om *hele* det store
kunstverk, som jeg maa lære mig først at *for-
staa* og siden arbeide for paa denne jord. Efter
min indsats *her*, d.v.s. efter den grad av kund-
skap om det *store hele kunstverk* og jordens
plads som en liten perle deri som jeg har
formaadd at meddele menneskeheten, kommer
logisk næste livsform at arte sig.

§ 14.

Her sammenflyter i den moderne tanke
mange gamle tanker og kundskaper, antikkens
anelser, Kristi og Buddahs syner, katolicismens
fra antikken arvede æstetiske livskomposition,
protestantismens frihetskrav, den moderne vi-
denskaps totalitetssyn, Swedenbergs aaben-
baringer.

En synthese opstaar snart paa jorden, og
en ny religion opgaar. Efter al sandsynlighet
samtidig paa mange steder, som sopkolonier
i skogen.

§ 15.

Hovedsak: at gjenforene livet før og efter døden til en helhet som gjør ende paa den nu raadende ulogiske halvhet. Da først faar livet paa jorden en mening, blir et *kunstverk*.

§ 16.

Det nye testamente blir mer og mer vor Odysse og Iliade. Dets mennesker er av vor aand, er vor sjæl. Hovedsmanden Kornelius i Apostlenes gjerninger f. eks. eller Paulus paa reisen til Damaskus, Ananias i Damaskus, Peter da han fornægter Kristus — det er *sjælens* historie.

Men Odysseén i al dens *naturlige* skjønhed, det er *tingens* historie. Visselig findes der ogsaa en sjæl, men en ubevisst, som ligner træernes, blomstenes og fjeldenes, havenes og flodenes sjæl, næsten.

§ 17.

Digtning er ikke noget nydelsesmiddel. Digtning er skole og opdragelse. Det er dette som nydelsessamfundet har glemt. Dermed er kjærligheten borte, og dermed er digtningen raatten.

§ 18.

Her forsones kristendom og darwinisme, religion og videnskap.

§ 19.

Jeg skulde ha god lyst til at skrive en artikel: *Om nødvendigheten av at være ateist for at være en sand kristen*, og paavise hvorledes hele det teologisk-kirkelige gudsbegrep med dets monarkiske belønningstilbehør à la befordring og ordener leder til ufølsomhet for den guddommelige aand som vi skal og kan og maa føle i verden og i os selv uten at spørge efter at utforske den; for den forsvinder naar vi prøver at gripe den, men saa snart vi handler uten tanke paa løn og himmelsk ordensvæsen og uten at tænke videre over den — da er den i os og omkring os!

§ 20.

Skjønheten. Det er verdensplanen, hvert glimt av den er et glimt av skjønhet i menneskesjælen.

§ 21.

Skyld. Virkningen av skjønheten er skyldfølelse. Mennesket føler sig skyldig likeoverfor sine medmennesker til at prøve at føre dem frem til det punkt i livet hvor glimt av verdensplanen straalér ind i sjælen.

§ 22.

Livets maal, det er at bli en bevisst del av verdensplanen, av skjønheten, av aandens rike.

Bevisstheten om at arbeide som en del i den store skjønhetsplans virkeliggjørelse.

§ 23.

I det praktiske liv kaldes det *skjønne* for det *rette*.

§ 24.

Lidelsen i vore dage er veien fra det asociale til det sociale (Golgathavandringen, den trange vei, selvopofringens vei). Opdagelsen av det isolerte individs utilstrækkelighet.

§ 25.

Det skjønnens gave er skaperkraften, skaperglæden, skaperfreden.

§ 26.

Moderne digtning handler om striden mellem *guden* og *dyret* i individet, en strid som fortsætter i kampen mellem guderne og dyrene inden samfundet. Prøvestenen paa *guden* i individets liv er forholdet til et andet individ eller et antal andre individer. I samfundets liv er den forholdet til *alle* individer, til *samfundsloven*.

Og skildring av aandens historie er skildring av hvorledes *guden* eller *dyret* seirer dels i individer, dels i de forskjellige samfund;

med andre ord, dels i individets indre liv og dels i samfundets indre liv : individets ydre liv, hvilket atter igjen vil si dets handlinger.

Fra individets indre liv til samfundets gaar en linje som maa tegnes. Gudens eller dyrets seier i individets liv følges av en ændring i individets livsførsel og livsplan.

Paa samme maate følges gudens eller dyrets seier i samfundets liv av en ændring i *samfundets* livsorden. Seirer dyret, nedsættes gudomslængselen hos individene, og det dyriske vælde økes i hvert individ (eks. kapitalistsamfundet). Seirer guden, likesaa, i omvendt orden.

§ 27.

En gud har klare *tanker*, et dyr har klare *begjær*.

§ 28.

Vi staar ganske sikkert foran en digterisk idéverden saa absolut ny, at vi ikke har rukket at gjøre os rigtig rede for hvad den indebærer. Det gjælder hverken godt eller ondt, dygtig eller ikke dygtig i gammeldags betydning. Heller ikke gjælder det humor eller ikke humor. Fremforalt gjælder det at man ikke kommer med den gamle lirekassemelodi om forretningstransaktioner, kjærlighetsforviklinger og lignende *som motiver*.

Derimot hvordan visse mennesker vil realisere visse absolute *idéer*, vil stemple verden og menneskene med dem. Det gjælder ikke længer strid bare mellem mennesker, men hvordan visse idéer hos visse mennesker holder paa at forandre *hele* menneskeheten. Og jordens skjæbne.

Det gjælder i virkeligheten intet mindre end at skape en *ny mennesketype*, og da blir alt: forretninger, politik, kjærlighet o. s. v. bare *midler*.

Verden frembyr saaledes synet av en vældigere kamp end nogensinde mellem *livsanskuelser*. Paa denne kamp beror hele menneskehetens og jordklodens fremtidige skjæbne.

§ 29.

Det gjælder at skape en *ny grundvold* for menneskeheten og det nye menneskesamfund. Et godt eksempel gives i den amerikanske nutidsroman *The Harbour* av Ernest Poole. Heltinden, datter av den ingeniør som ombygger New Yorks havn, fortæller paa en motorbaatsutflugt med helten, som er journalist og forfatter, hvordan hun kom til at elske farens arbeide og hvad hun saa i det.

»Jeg glemte«, sier hun om sine inspektionsreiser i motorbaat med faren, »jeg glemte at jeg nogengang hadde eiet nerver (deviations-

fænomenet ophævet!), fordi jeg følte at jeg *hørte sammen med* noget nu som gik like ned til *tingenes røtter*. Forstaar De hvad jeg mener? Denne havn ligner ikke et hotel eller et aften-toilet fra Weber & Fields. Jeg elsker vakre klær, og min far og jeg vilde ikke for alt i verden undvære Weber & Fields. *Men de befinder sig paa toppen, her er vi nede paa bunden*, det er et av disse dyptliggende steder som synes at sætte verden i bevægelse, som synes at faa jorden til at gaa rundt. Her kan De slaa rot, her kan De føle at De er virkelig, at De lever.«

Om farens arbeide sier hun videre. . . : »En skare mægtige sjøfartsinteresserte staar bak ham, og han skal utkaste en plan for det altsammen, som de skal *gi til bruk for byen* for at gjøre denne havn til hvad den er bestemt til at bli, *verdens største sjøhavn* (kappestrid!).«

Og saa fingerpeket til digtningen: »Hvis dere stakkars smaa skribenter vil bli store og virkelig gjælde for nogenting, saa skal dere bare skrive om min far.«

»Min far« — det den skapende kraft i verden.

§ 30.

Merk to momenter i den unge pikes ytringer:

1. Dels ordene: *Gi den til bruk for byen*.

2. Dels ordene: Hvad denne havn er bestemt til at bli, verdens første sjøhavn.
 1. Det er det *underordnede*, delen, som stiller sit arbeide i det heles tjeneste.
 2. Det er det *nyskapende arbeide* og verdenssynspunktet, verdenssamfundssynspunktet.
- Altsaa, det gjælder at nyskape verden paa hvert enkelt punkt uten hensyn til den verden som er; bare til den som *skal* komme, fordi den er i dig, i mig, i os alle. Den blir den nye menneskehets verden og dens avbillede.
- Det er det det kjæmpes om nu paa jorden.

§ 31.

Hvordan stiller digtningen sig til dette? I de romantiske (ofte saakaldte realistiske eller naturalistiske) romaner fra det 19de aarhundrede begynder i regelen handlingen som f. eks. i Thomas Hardy's *Test of the d'Urbervilles* omtrent slik: »En vakker aften i sidste halvdel av mai spaserte en middelaldrende mand fra Shaston hjemover til landsbyen Marlott, o.s.v.

D. v. s. et *individ* præsenteres paa scenen og derefter redegjøres for de to eller flere magter som strides i ham.

Individet er altsaa indbegrepet av disse magter, og denne digtekunsts opgave var at vise gangen i denne strid inden individet og resultatet av denne strid med hensyn til individet.

Utgangspunktet var altsaa en kamp. Og digtning skildrer altid kamp.

Nuvell! Forat en strid skal være mulig, kræves stridende parter som til syvende og sidst altid kan henføres til to leire, den ene for, den anden imot hvor det gjælder et visst, bestemt spørsmåal.

Verden, og dermed ogsaa nødvendigvis digtningen, holder paa at ta et nyt skridt, et skridt bort fra kampen inden individet. Man kan allerede skjelne en ny religion paa jorden, man kan kalde den totalisme, solidarisme, virkelig kristendom eller hvad man vil.

Hovedsaken er at *menneskeheten* nu er blit det individ som striden utkjæmpes i om den nye religion. D. v. s. *individet* er vokset frem til at omfatte menneskeheten. Og naar nu et digt skal komponeres, maa de to hovedmagter præsenteres som strider om magten inden denne menneskehet. Derfor gjælder det at klarlægge kampsituationen i verden (inden menneskeheten), selv om skuepladsen er aldrig saa begrænset (land, amt, sogn, by, et hjem), og paavise, hvorledes striden paa den lokale scene bare er et uttryk for striden som paa-gaar verden over.

Og paa denne begrænsede scene er de optrædende skikkelser repræsentanter for de forskjellige stridende idéer inden hele menneskeheten. Paa den anden side kan der ogsaa

forekomme indre strid hos de optrædende, som gjør at de gaar over fra den ene leir til den anden.

Men hovedsaken er at:

1. de er uttrykk for to leire inden menneskeheten:
2. at de strider.

Til hver sak har to sider, og forat billedet av menneskeheten i en given situation skal bli total og dermed *sand*, kræves det at *begge* sider fremstilles; men det sker sjelden eller aldrig, da digtningen lider av den samme opstyknung av livet som frikonkurransen og individualismen har indført paa alle andre omraader.

Men for at komme ut av denne elendighet som dræper al kunstnerisk evne til at se, beskue, begripe (en kunstner à la det 19 aarshundrede skulde jo ingenting begripe, maatte ikke tænke, ikke vite hvad han gjorde, ikke ha sin kunst som et arbeide, hvad den er, men skulde være en slags somnambul, kort sagt, hvis han ikke lydig vilde skaffematerialismen de lyst- og adspredelsessensationer den forlangte, blev han sparket ut av samfundet. Det er kunstnerens frigjørelse fra dette som nu begynder, en kunstens russiske marsrevolution, en kunstnerens revolte!) — gjælder det for vor tid mer end nogensinde at kjende de ledende

principper inden menneskeheten og ta stilling til dem.

Veien til forstaaelse av det enkelte menneske gaar gjennom forstaaelse av menneskeheten. Digtningens, skildringens virkelige gjenstand er altid menneskeheten.

§ 32.

Det onde. Det er dette at en evig strid paagaar i verden som det har været og fremdeles er saa vanskelig for en i nydelsesromantik opfostret menneskehet at vaagne op til. Man har levet paa den løgn at dette liv skulde by himmelsk lyksalighet, og at man skulde slippe kamp, møde, sorg og lidelse. Man har vist dem bort fra sin bevissthet, ikke villet høre tale om dem. Da har de samlet sig og faldt over dette barnslige nydelsesmenneske i form av verdenskrigen. Det blev den ubehagelige opvaagnen, og dermed er *det onde* igjen kommet i forgrunden.

Kun da, naar man fæster tanken ved det gode (utviklingen i verden) og ikke glemmer det onde (det og de efterblevne) eller naar man tænker paa det onde, ikke glemmer det gode, bare da risikerer man ikke at gaa feil.

Baade det onde og det gode maa et menneske kunne omfatte i deres rigtige indbyrdes forhold. Dermed begrænser det tingen, verden

og sig selv samt hæver sig desuten fra fritstaaende individ til menneskehet.

§ 33.

Digtningens gjenstand er ret og slet »det onde«, det skadelige som skal overvindes av digtningen. Det absolut gode kan ingen skildre, eftersom »ingen er god uten én, nemlig Gud«, men digtningen er netop uttrykket for det godes kamp mot og seier over det onde, livets over dødens, utviklingens over stilstanden; og derfor er den høieste digtning den smilende eller leende, som ser det ondes indeboende *dødelighet* og vanmagt og driver det onde paa flugt.

Saaledes staar digtningen i livets tjeneste og er en skapende del av livet, gaar ut fra livets leir til kamp og trønger ind i dødens leir samt driver besætningen paa flugt med den sandhet og det lys som ligger i humoret.

En av digtningens hovedopgaver er at fastslaa hvad som er ondt (etterblevet i utvikling), isolere og rendyrke det i sine verker, fremstille dets væsen klart og tydelig og dermed skape serum mot det til bruk for verden.

Dette er med andre ord virkelig digtekunst: i et plastisk billede at kunne fremsætte sin *viden* om hvad som i et visst foreliggende problem er ondt og godt. Eksempel: Don

Quijote, den kristne literaturs hittil høieste toppunkt.

§ 34.

Paa denne maate maa man møisommelig lete sig frem til hvad som egentlig menes med *digtekunst*; hvilken opgave en pen har, og hvorledes man skal omgaaes med livets gave. Man slyngedes ut i en tid da alt fløt; svømmende paa refleksionens redningsbøie prøver man at naa en sikker strand. Og om tiden endda ikke er iland, saa ser det da ut til at den begynder at naa fast bund med taa-spidsene.

§ 35.

Hvordan skal disse nye problemer opstilles og behandles? Regelen er den klassiske: forklare det ukjendte med det kjendte, d. v. s. gaa ut fra hvad vi nu vet, og søke forskjellen. Det vil snart vise sig at problemene lav sig selv gir de bedste utgangspunkter. Mestrene i slik problemløsning er engelskmændene, hvis »common sense« har ført menneskeheten længer frem end hele den øvrige verdens »genialitet« tilsammen. Deres literatur er ogsaa for øieblikket den længst komne i verden. Hvad en Voltaire og Rousseau betyde for den franske revolution og sin tids dannede verden, det

betyr under forandrede forhold en Shaw og Wells for den kommende (aandelige og materielle) verdensrevolution og vor tids dannede verden. Foruten dem kan nævnes navne som Butler, som har spillet en Lockes rolle; en L. P. Jacks, en sir Oliver Lodge, en . . . ja kort sagt den moderne engelske literatur er ladet med aandelig kraft, aandelig revolterende idéer. — —

Hvad som gjør problemene i en Shaw's hænder til en sak som angaar os, viser f. eks. hans behandling av Kristus. Shaw vælger en vei som er en direkte motsætning av den tyske og romantiske. Naar Heidenstam vil skildre Sveriges fortid, sammenligner han nutiden med den, stiller sig paa fortidens standpunkt (som om det var mulig!) og faar som resultat usandsynlighet, kaotisk virvar av baade det svundne og det nærværende. Naar Shaw beskæftiger sig med Kristus, løfter han hans tid ind i vor og ser paa den med vore øine, karakteriserer den med vore uttryk: »Jesus som statsøkonom«, »Jesus som biolog«, »Hvorfor Jesus ikke giftet sig«, »Jesus i Mattæusevangeliet, en klassetype«, »Frelsen til en begyndelse et klasseprivilegium.«*) o. s. v. Han bedømmer kortsagt det svundne med vore resultater, utgaar

* »Jesus as Economist,« »Jesus as Biologist,« »Why Jesus did not marry,« »Class type of Matthew's Jesus,« »Salvation at first a Class Privilege.«

fra det kjendte, det som har interesse og betydning og værdi for os, vort eget, og paa-viser hvilken del Kristus (det ukjendte) har deri. Paa denne vis *kartlægger* han det ukjendte for os. Mens romantikerne fordærver vore karter og forvandler vort Kosmos til Kaos.

Paa denne maate er Shaw skapende. Han river bort murene mellem det svundne og løfter det svundne ind i vor verden, gjør det levende og aktuelt for os. River bort tiden, den astronomiske, gjør det svundne evig ved at fremhæve dets idé.

§ 36.

— — — I den moderne engelske literatur er det de tre store angelsaksiske egenskaper som atter feirer en stor fest: erfaring (emprirism), sund sans (common sense) og religiøsitet, sammensmeltet til et i: humor.

§ 37.

De fire lovene. I det foregaaende er stadig nævnt begrepet »Det Hele« (Gud) som er blit betegnet med ordet *Totalisme*. Det er det første uttrykk for den nye mennesketype og dens digtning.

Til denne totalisme maa der imidlertid føies endda et led, uttrykt i ordet: *Non-possidentisme*.

Begge disse ord uttrykker samme ting fra

forstandens og følelsens synspunkt. Den som har oppfattet helheten, har i samme øieblik gjen= nemskuet den *individuelle eiendomsrets illusion*; og den som omvendt har mistet illusionen om den individuelle eiendom, er i samme nu totalist.

Dette faktum er forklaringen til at i de fleste menneskers liv de største øieblikke leves ved dødssengen eller i tilsvarende situationer, da eiendomsillusionens skal brister.

Totalismen fæster opmerksomheten mer paa formen, non=possidentismen paa indholdet, og de nye »individer« eller »personlighetene« i det nye totalistiske verdenssamfund kommer til at karakteriseres gjennom arten og graden av non=possidentisme.

Non=possidentistiske grundegenskaper er respekt, ansvarsfølelse, ømhet, osv.

I hvor høi grad »kjærligheten« vil paa= virke og forandres av non=possidentismen sier sig selv. Den kommer til at skape sig former saa »ædle« og »ophøiede« som i den før=totalistiske verden bare hos helgener.

Det betyr med andre ord endda et skridt i menneskehetens historie frem til den totale skapende kjærlighet, den guddommelige.

En konsekvens av totalismen er den *astro= nomiske kompositionslov*.

Retter man blikket mot verdensaltet som en organisk, aandelig (d. v. s. lovbundet) per=

sonlighet, finder man stjernesystemer, solsystemer som lyder matematisk fikserbare love.

Love er universelle. Det som gjælder i ett tilfælde, gjælder under like betingelser i alle. Menneskene (det begrep vi litt efter litt bør ha passeret likesom begrepet stjerner i gammel betydning) lever og handler efter de samme systemslove om indbyrdes paavirkning, o. s. v., og hvert individ indgaar i et system.

Den astronomiske komposition fastslaar disse systemer og individenes plads indenfor dem samt beregner og redegjør for systemenes baner indenfor Det Totale. Her aapner der sig endelig en virkelig opgave for litteraturen.

Hvert individ repræsenterer Det Totale (Gud) og skal i alle sine handlinger være sig dette bevisst og handle derefter. Paa denne maate opstaar tilslut *Den repræsentative moral*.

Og de fire første love for en ny verden blir:
Totalismen.

Nonpossidentismen.

Den astronomiske kompositionslov.

Den repræsentative moral.

Av disse betegner begge de første den sociale og begge de sidste den individuelle side av tingen.

§ 38.

Dette indebærer frigjørelse fra den nu raadende *eftergjørende* kunst og indleder paa

en avgjørende maate den *skapende* kunst. Dermed frigjøres digtningen fra at være historisk beskrivende til at bli eksempelskapende; og *startpunktet* ligger indenfor rammen av den skapendes objektive aands- og idéverden, ikke i den endelige verden, som bare gir stof og materiale til det eksempelskapende byggerverk som skal styrte istedenfor at befæste den endelige verden. (Heltedigtet).

Der ligger endelig *fri horisont* og frie vidder, d. v. s. en ny himmel foran litteraturen; og en ny verden, en aandeligere verden end den gamle skal nu uteksperimenteres i digtningens laboratoriesaler.

§ 39.

Døperen Johannes. Den rolle like overfor det kommende spiller Wells med sin roman *The Research Magnificent* som hver og en bør studere som vil faa en anelse om det nye i verden. Paa side 249 (Macmillan & Co's 6 sh.-oplag) begynder en række optegnelser som over »*Før-Totalismen*« naar frem til *Materiens problem*, den Feilbergske lov om *Ligeløbet* som er Det Hele set som bevægelse i relation til delen; videre til *Det Hele* (»this Being that I have in common vith all scientific — spirited and aristocratic — spirited men«); til dæmringen av *Det Hellige Humor* i utviklingen forbi det menneskelige (»the limita-

tions of humanity«) og endelig til anelsen om *Den astronomiske Kompositionslov* (»The two have a separate system of obligations). Han naar endvidere frem til en anelse om *Non-possidentismen* (»the jolly delight of buying and possessing things«). Og tilslut sammenfattes det hele i et synspunkt som bundes i *Den repræsentative Moral*.

§ 40.

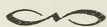
Digtningen, slik som den her er opfattet, har at klarlægge det logiske resultat som en viss kraft, av hvad art den være vil, leder til, naar dens energi løsgjøres gennem verdenskompositionen.

Skjønheten er en logisk reagens paa det kaotiske. Som saadan stiller den sig i opposition til det naturalistiske virvar slik det tegner sig for almenhetens øie.

Digtningens religion er *Skjønheten*, dens vaaben er *Skjønheten*, dens krav er *Skjønheten*. Inden dens ramme fordrer digtningen en anden verden, som man kan kalde totalismens, non-possidentismens, o.s.v. Og digtningens metode er — det kræver *skjønheten* — *beskuelsens*, ikke de forvirrede *følelsers*. »Stemmingsdigtningens« tid er forbi, den var uttryk for en kaotisk, destruktiv romantik.

Digtningen, det verdenssociale heltedigt,

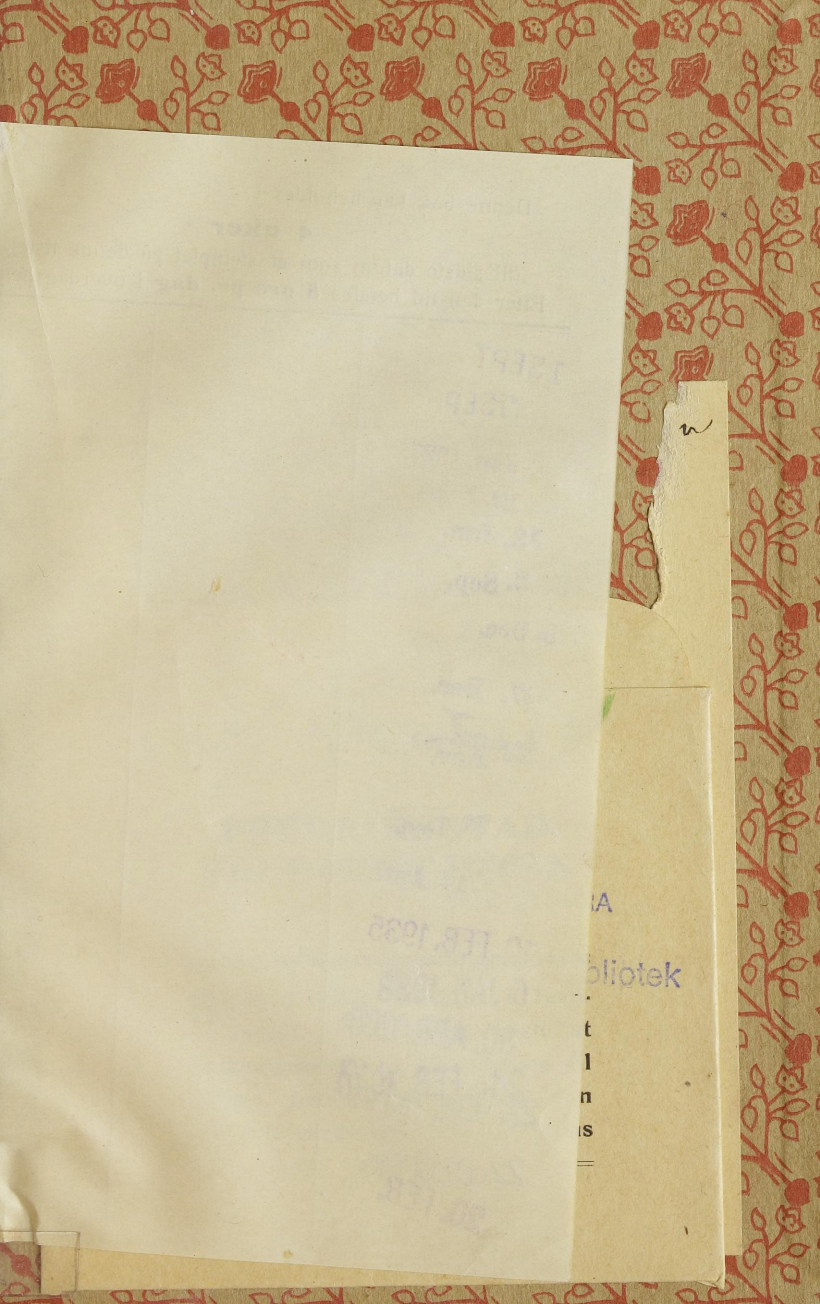
opbygger ved Skjønhetslovenes hjælp en verden som *anskuelsesmateriale*, paa logisk grund, i livets og utviklingens tjeneste, og deri ligger den nye digtnings hemmelighet: Skjønheten leder til og er et uttrykk for og skaper Civitas Dei.

INDHOLD

	Side
Indledning	7
Forord	10
Skandinaviens og et nyt Europa:	
I Individualisme og totalisme i den historiske utvikling	13
II Den totalistiske menneskehet	37
III Den totalistiske verdenspolitikk	59
Nye himle og en ny jord	67
Civitas Dei:	
I Om et religiøst behov i tiden	115
II Om det kapitalistiske samfund og veien ut av det	120
III Fuldkommenheten	125
IV Kjærligheten	130
V Gud	138
VI Det skapende samfund	154
VII Det verdenssociale heltedigt	167

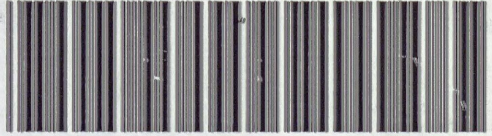
Faint, illegible text on a light-colored paper or envelope, possibly bleed-through from the reverse side.

n

A
liotek
t
l
n
is

Depotbiblioteket

93sd 27 653

N75A

Nordström

eye hümle og

en my jord